NONE

ਸਾਰਿਕਾ
ਬਨਾਮ
ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ, ਉਜੈਨ (ਐਮ.ਪੀ.) & ਹੋਰ।

(ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 4676 ਦੀ 2018)

ਮਈ 2, 2018

ਅਰੁਣ ਮਿਸ਼ਰਾ ਅਤੇ ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ।

ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਾਰਕ: ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ 'ਲਿੰਗਮ' – ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਸ਼ੁੱਧ ਸਮਗਰੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ੱਕਰ, ਘਿਉ, ਦੁੱਧ ਅਤੇ ਦਹੀਂ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਕਟਾਵ – ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ – ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਰਜ਼ੀ – ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਏ.ਐਸ.ਆਈ./ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਦੀ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਜੋ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਘਾਟੇ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸੰਰਕਸ਼ਣ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ – ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਅ, ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਯਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ – ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਕੁਝ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ – ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ ਮਤੇ – ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੰਦਰ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਨੋਟਿਸ ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਨੋਟਿਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਸਨ – ਫੈਸਲਾ: ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ – ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪੂਜਾ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰਸਮਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ – ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਲਿੰਗਮ ਹੋਰ ਨਾ ਘਟੇ – ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਦੇਵਤਾ ਲਈ ਉਚਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ – ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਯਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਵੇ – ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਾਸਤੂਕਲਾ ਦੇ ਸੰਰਕਸ਼ਣ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸੰਰਕਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ – ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਮਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ – ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਰਸਮਾਂ, ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭੇਟ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ/ਬਣਾਉਣਾ – ਏ.ਐਸ.ਆਈ./ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਟੀਮਾਂ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ – ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ – ਅਨੁਚਛੇਦ 25, 26 ਨੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 49, 51ਏ।

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ: ਅਨੁਚਛੇਦ 25 ਨੂੰ ਅਨੁਚਛੇਦ 49, ਅਨੁਚਛੇਦ 51ਏ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨਾ – ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ 'ਲਿੰਗਮ' – ਲਿੰਗਮ ਦਾ ਕਟਾਵ ਪਾਣੀ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਸ਼ੁੱਧ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਕਾਰਨ – ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ – ਫੈਸਲਾ: ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦਾ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਾਭਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ – ਇਸਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਾਂਝ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਮ੍ਰਿੱਧ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਕਦਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਫਰਜ਼ ਹੈ – ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਦਾਇਤਵ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਫਰਜ਼ ਹੈ – ਰਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪੁਰਾਤਨ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮਾਰਕ ਸੰਭਾਲੇ ਜਾਣ ਪਰ ਗਰਭ ਗ੍ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਦੇਵਤਾ ਵੀ ਸੰਭਾਲੇ ਜਾਣ।

ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਨਿਪਟਾਉਂਦਿਆਂ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ

ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ: 1.1 ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਬਿਆਨਬਾਜੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਸਥਿਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪੂਜਾ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਲਈ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ

ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਕਿ ਲਿੰਗਮ ਹੋਰ ਖਰਾਬ ਨਾ ਹੋਵੇ। [ਪੈਰਾ 30]

1.2 ਲਿੰਗਮ ਦਾ ਸੜ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮਾਹਿਰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ. ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਕਾਰਕ ਵੀ ਹਨ ਵਿਆਪਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਬੰਧੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਮੰਦਿਰ, ਗਊਸ਼ਾਲਾ, ਵੈਦਿਕ ਸੰਸਥਾਨ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਫ਼ਾਈ, ਮੰਦਰ, ਮੰਦਰ ਦੀ ਰਸੋਈ ਆਦਿ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਸਪੈਕਟਰੋਰਾਡੀਓਮੀਟਰ, ਪੋਰਟੇਬਲ ਐਕਸਆਰਐਫ ਅਧਿਐਨ, ਪਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਸੁਆਹ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਮੌਸਮ ਦੀ ਹੱਦ ਆਦਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੇਤ ਸੁਝਾਅ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਪਚਾਰਕ ਉਪਾਅ. ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 'ਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ ASI ਅਤੇ GSI ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਗੜ ਗਈ ਹੈ ਪਿਛਲੇ 40 ਤੋਂ 50 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ. ਵਿੱਚ ਵਿਗਾੜ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਹੈ ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰਕ ਉਪਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। [ਪਾਰਾ 31, 32] [744-F-G; 745-ਏ-ਬੀ]

1.3 ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਰਿਸਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕਮ ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ pH ਮੁੱਲ ਦੀਆਂ ਰੇਂਜਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਾਰੀ ਹੈ 8.4 ਤੋਂ 8.7 ਤੱਕ। ਵਿੱਚ ਕਈ ਹੋਰ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ. ਸਾਰੇ 24 ਕਾਰਨ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ। ਦੁੱਧ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੂਸ਼ਿਤ ਇੱਕ, ਖੰਡ, ਪੱਤੇ, ਪੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਫੁੱਲ, ਮਾੜੀ ਨਿਕਾਸੀ ਸਫ਼ਾਈ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛਿੜਕਾਅ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਹੋਣਾ. ਗੁੜ/ਖੰਡ ਪਾਊਡਰ ਰਗੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸੀਮਤ ਜਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਗਿੱਲਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੇ ਪੱਥਰ ਦਾ ਸਾਹ ਲੈਣਾ। ਧਾਤ ਦੀਆਂ ਬਾਲਟੀਆਂ, ਬਰਤਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਭਾਂਡਿਆਂ ਕਾਰਨ ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਵੀ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਗਰਭ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀਮਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਗਰਭ ਗ੍ਰਹਿ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸੁੱਕਾ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਅੰਦਰ ਹਵਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਠੀਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਗਰਭ ਗ੍ਰਹਿ. ਕੂੜੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨਕ/ਰਸਾਇਣਕ ਤੋਂ ਇਲਾਜ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਰੋਕਥਾਮ ਬਚਾਅ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਰੀਕੇ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਇਸਦੀ ਸੰਭਾਲ ਰਾਜ. ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਮਾਰਤ, ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਗਿਆ। ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਮੂਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ। ਸੁਝਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਚਾਰਕ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ. ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕੰਜ਼ਰਵੇਟਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਆਰਕੀਟੈਕਚਰ ਦੇ ਮਾਹਰ. [ਪਰਾ 34, 35] [745-ਬੀ-ਜੀ]

1.4 ਮੰਦਰ ਦੇ ਕੂੜੇ ਦਾ ਉਚਿਤ ਨਿਪਟਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਟੀਤੀਰਥ ਤਲਾਬ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਨਾ ਕਰੇ। ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਬਿਹਤਰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧ/ਇਤਰ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਰੀਸਾਈਕਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜਾਂ ਪੀਪੀਪੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਫਾਈ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਆਧੁਨਿਕ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ।

1.5 ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ 25.8.2017 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਾਲੀ ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਫੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਜਤਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੀਐਚ ਮੁੱਲ ਨੂੰ 7 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਰ.ਓ. ਪਲਾਂਟ ਲਗਾਏਗੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਸਮ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਉਹ ਉਚਿਤ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਗੇ ਜੋ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਵੇ, ਘਿਉ, ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀਮਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਸਮੱਗਰੀ ਆਈ.ਐਸ.ਆਈ. ਮਾਨਕਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਅਤੇ ਸੁੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ। ਨਿਕਾਸੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਲਿੰਗਮ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕਰ ਦੇ ਪਾਊਡਰ ਦੀ ਮਲਾਈ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਗਰਭ

ਗ੍ਰਿਹਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸੀਮਿਤ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਭਗਦੜ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹਾ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ 17 ਤੋਂ 20 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ ਤੱਕ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਹੋਰ ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਮਾਰਬਲ ਫਲੋਰਿੰਗ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਮੁਹਰਬੰਦੀ ਨੂੰ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਗਰਭ ਗ੍ਰਿਹਾ ਵਿੱਚ ਹਵਾ ਦੇ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੂੜੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। [ਪੈਰਾ 37]

1.6 ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਰੋਕਥਾਮਕ ਸੰਰਕਸ਼ਣ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੰਦਰ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਨਾਗਪੰਚਮੀ ਦੌਰਾਨ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਗੇ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮਾਰਕ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨ। ਨਵੀਂ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜ ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਮੰਦਰ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਦਾ ਵਿਰਾਸਤੀ ਰੂਪ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੇ। ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ, ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਅਤੇ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਢਾਂਚਿਆਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਰਾਸਤ ਸੈੱਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸੈੱਲ ਜਲਦੀ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। [ਪੈਰਾ 38, 39]

1.7 13.10.2017 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਾਲੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦਿਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਅਤੇ ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਦੀ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਤਿਆਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਏ ਨੇ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਜਤਾਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਨੇ ਕੁਝ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 40]

1.8 ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਟੀਅਰਥ ਵਰਖਾ ਜਲ ਨੂੰ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਦਾ ਤਲਾਬ ਜਲ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਤੋਂ ਨਿਕਾਸੀ ਜਲ ਤਲਾਬ ਵਿੱਚ ਨਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਕੋਟੀਅਰਥ ਤਲਾਬ ਨੂੰ ਦੂਸਿਤ ਨਾ ਕਰੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਮਨ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। [ਪੈਰਾ 41]

1.9 ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਭੇਟ ਰਗੜਨਾ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਲਿੰਗਮ 'ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ ਰਗੜਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪਹਿਲੂ ਵਿਚਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਭਗਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿੰਗਮ 'ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ ਰਗੜਨਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸੁਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਉਸਾਰੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਸੁਚਾਰੂ ਪਾਸੇਜ ਦੇ, ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ ਬੱਧ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੜਾਅਾਂ ਲਈ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। [ਪੈਰਾ 42]

1.10 “ਲਿੰਗਾਰਚਨ” ਦੀ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ, ਲਿੰਗ ਪੂਜਾ ਦੀ ਵਿਧੀ, “ਲਿੰਗ ਮਹਾਪੁਰਾਣ” ਦੇ 27ਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੁਝ ਵੱਖਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਧਰਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਮਾਹਰਾਂ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। [ਪੈਰਾ 43]

1.11 ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਭਿਆਸਾਂ ਅਤੇ ਪੂਜਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹੁਕਮ ਚਲਾਏ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕੇ ਜਾਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ, ਇਸੇ ਸਮੇਂ, ਇਹ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੰਦਰ ਜਿਸਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤੁੰਜਯ ਮਹਾਦੇਵ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ

ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਹੈ। “ਸਿੰਘਸਤ” ਵੀ 6 ਸਾਲਾਂ ਅਤੇ 12 ਸਾਲਾਂ 'ਤੇ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਕਈ ਮਿਲੀਅਨ ਲੋਕ ਵੇਖਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੌਕੇ ਲਈ ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜਾਂ ਕਰਕੇ, ਉਜੈਨ ਉੱਭਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਸਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਰੋਕਥਾਮਕ ਸੰਰਕਸ਼ਣ ਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਭਾਲਣਾ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 44]

1.12 ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਹੋਰ ਕਟਾਵ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਹ ਉਚਿਤ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਫਿੱਟਨੈਸ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਲਿੰਗਮ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜੋ ਮੰਦਰ ਦੁਆਰਾ ਖੁਦ ਨਿਰਮਿਤ ਅਤੇ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿਲਾਵਟੀ ਦੁੱਧ, ਘਿਉ, ਕੁੰਕੁਮ, ਗੁਲਾਲ, ਅਬੀਰ ਵਿੱਚ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਕਾਰਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰਸਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਅਸ਼ੁੱਧ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੀ ਰਾਸਾਇਣਿਕ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਜਾਂ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛਿੜਕਾਅ ਦੁਆਰਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੋਕ ਅਣਜਾਣ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿੰਗਮ 'ਤੇ ਬੁਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੇ ਭਗਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਲਿੰਗਮ 'ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਉਲਟਾ ਅਸਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਿਸ ਦੀ ਉਹ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ। ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਿੱਤਧਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। [ਪੈਰਾ 45]

1.13 ਭੰਗ (ਕੈਨਾਬਿਸ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ, ਲਗਭਗ ਪਿਛਲੇ 50 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਟਾਵ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਯਾਚੀ ਅਨੁਸਾਰ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਸਮਾਂ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਇਸਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਪੂਜਾ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਲਈ, ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਭੰਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਵਿੱਚ। ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਤੇ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਕਮੇਟੀ ਖੁਦ ਕਿਵੇਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੋਡੀਫਾਈ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਿਛਲੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਫਰਜ਼ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਣਾ ਅਤੇ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਪਰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਅਸ਼ੁੱਧ ਨਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਰਸਾਇਣਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਜੋ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਕਟਾਵ ਨੂੰ ਹੀ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੂਜਾ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਹੀ ਹਾਰ ਜਾਵੇਗਾ। [ਪੈਰਾ 46]

1.14 ਪੂਜਾ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦੇਵਤਾ ਲਈ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੋਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਾ ਬਣੇ, ਜਿਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਢਾਂਚਾਗਤ ਸੁਵਿਧਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ 'ਮ੍ਰਿਤਯੁੰਜਯ ਮਹਾਦੇਵ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਸਲ ਪੂਜਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਸਮਗਰੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ। ਜੇ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਵੇ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਦ੍ਧਾਰਕ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਪੂਜਾ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਭੇਟਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਮੂਲ ਸਿਦ੍ਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇਗਾ। [ਪੈਰਾ 47]

1.15 ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਹੋਰ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹਿੱਤਧਾਰਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੇਟ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ/ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਇਹ ਇੱਕ ਹਕੀਕਤ ਨਾ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਮਿਲਾਵਟ ਰਹਿਤ ਸਮਗਰੀਆਂ ਹੀ ਲਿੰਗਮ ਉੱਤੇ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਕੋਈ ਵੀ ਅਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਮਿਲਾਵਟੀ ਸਮਗਰੀ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਸਭ ਸਬੰਧਤ ਵਲੋਂ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣ

ਕੀਤੇ ਜਾਣ। [ਪੈਰਾ 48]

1.16 ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਹੋਰ ਸੁਧਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਇਸਦੀਆਂ ਗੌਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਲਈ ਇਕ ਠੋਸ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਮੌਜੂਦਾ ਗੌਸ਼ਾਲਾ ਅਤੇ ਰਸੋਈ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਜੇਕਰ ਵਾਧੂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਤਾਂ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਭ ਸਬੰਧਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਮੰਦਰ ਦੁੱਧ ਉਤਪਾਦਾਂ ਆਧਾਰਿਤ ਸਾਰੀ ਪੂਜਾ ਸਮਗਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਲਈ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰ ਬਣ ਸਕੇ। [ਪੈਰਾ 49]

1.17 ਸਿੰਗਲ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਫੈਸਲਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਨਾਂ ਕਾਰਨ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਕਿ ਚੁਕੌਤੀ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਮੰਗੀਲਾਲ & ਓਰਸ ਬਨਾਮ ਸਟੇਟ ਆਫ ਐਮ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

1.18 ਏ.ਐਸ.ਆਈ./ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਟੀਮਾਂ ਜੋ ਜਨਵਰੀ 2019 ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੁਧਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 51]
641 ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਰਿਟਸ 'ਤੇ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। [ਪੈਰਾ 50]

1.19 ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਗਲਤ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 30.11.2017 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਾਲੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਗੰਭੀਰਤਾ ਅਤੇ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਦੇਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਉਚਿਤ ਪਰਿਣਾਮ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਾਗਮਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। [ਪੈਰਾ 52]

ਮਿਸ. ਅਰੁਣਾ ਰਾਯ & ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ & ਹੋਰ (2002) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 368 : [2002] 2 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 266; ਪ੍ਰਗ/ਆਈਸ ਗੋਰਡਾ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ 2011 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 568 : [2011] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 579; ਟ੍ਰਾਂਜਿਟ ਬਨਾਮ ਡਾਕ ਵਰਕਰਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਬਨਾਮ ਮੁੰਬਈ ਪੋਰਟ ਟ੍ਰੱਸਟ (2011) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 575 : [2010] 14 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 873; ਸ਼ਾਂਤੀਸਰ ਬਿਲਡਰਜ਼ ਬਨਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਖਿਮਾਲਾਲ ਤੋਤਾਮੇ (1990) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 520; ਪੀ.ਜੀ. ਗੁਪਤਾ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ & ਹੋਰ [1995] ਸੁਪਲ 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 182 : [1994] 6 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 628; ਰਾਮਚੰਦਰ ਮੰਗੀਲਾਲ & ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਐਮ.ਪੀ. ਰਾਜ ਆਈ.ਐਲ.ਆਰ. (1991) ਐਮ.ਪੀ. 444 : (1987) ਐਮ.ਪੀ.ਐਲ.ਜੇ. 668 - ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
ਕੇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ [2002] 2 ਸਪਲ. SCR 266 ਪੈਰਾ 10 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ [2011] 1 SCR579 ਪੈਰਾ 12 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ [2010] 14 SCR873 ਪੈਰਾ 13 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (1990) 1 SCC 520 ਪੈਰਾ 14 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ [1994] 6 ਸਪਲ. SCR 628 ਪੈਰਾ 14 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ILR (1991) MP 444 ਨੇ ਪੈਰਾ 50 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ

ਸਿਵਲ ਅਪੀਲੇਟ ਜੁਰਿਸਡਿਕਸ਼ਨ: ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 4676 ਦਾ 2018.

ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇੰਦੌਰ ਵਿੱਚ 27.10.2016 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ।

ਤੁਸ਼ਾਰ ਮੇਹਤਾ, ਏ.ਐਸ.ਜੀ., ਏ. ਕੇ. ਚਿਤਲੇ, ਮਿਸ. ਵਿਭਾ ਦੱਤਾ ਮਖੀਜਾ, ਐਸ. ਉਦਯਾਦਿਤਿਆ, ਐਸ. ਅਤਿਯੋ, ਨੀਰਜ ਸ਼ਰਮਾ, ਦਿਵਯਕਾਂਤ ਲਾਹੋਟੀ, ਸੁਮਿਤ ਕੇ. ਸ਼ਰਮਾ, ਮਿਸ. ਅਨਿਰੁੱਧਾ, ਵਿਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਰਜਤ ਨੈਰ, ਅਵਿਨਿਦ ਕੇ. ਸ਼ਰਮਾ, ਮਿਸਿਜ. ਅਨਿਲ ਕਤਿਯਾਰ, ਰੋਹਿਤ ਕੇ. ਸਿੰਘ, ਅਰਜੁਨ ਗਾਰਗ, ਮੁਕੇਸ਼ ਖੇਰ, ਪ੍ਰਿਯੰਕ ਖੇਰ, ਬਿਪਿਨ ਕੁਮਾਰ ਝਾ, ਅਤਿਸ਼ੀ ਦੀਪੰਕਰ, ਨੀਰਜ ਸ਼ੇਖਰ, ਸੁਮਿਤ ਕੁਮਾਰ, ਅਨਿਮੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ, ਆਸ਼ੁਤੋਸ਼ ਠਾਕੁਰ, ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਲਈ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਏ.ਆਰ.ਯੂ.ਐਨ. ਮਿਸ਼ਰਾ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ। 1. ਛੁੱਟੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

2. ਇਹ ਪਟੀਸ਼ਨ ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਇੰਦੌਰ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਰਿੱਟ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 372/2014 ਵਿੱਚ 4.12.2013 ਨੂੰ ਸਿੰਗਲ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

3. ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮੰਦਰ ਹੈ। ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਮਹਾਕਾਲ - ਸ਼ਿਵ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਉਤਪਤੀ, ਮਹਾਕਾਲ ਦੀ ਉਤਪਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸਿਤ ਹੈ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਪੰਚਾਯਤੀ ਅਖਾੜਾ ਮਹਾਨਿਰਵਾਣੀ ਦੇ ਮਹੰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਿਰੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸ ਹੇਠਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

"ਮਹਾਕਾਲ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ"

ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸ਼ਿਵ, ਪਸ਼ੁਪਤੀ, ਰੁਦਰ, ਈਸ਼ਾਨ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ, ਵੇਦ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਇਕੋ ਜਹੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ ਇਹ ਖੋਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 5000 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।

ਵੇਦ ਮੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਚਰਚਾ ਅਕਾਰਹੀਣ ਭਗਵਾਨ ਉੱਤੇ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਵੀ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੈ, 'ਸਵੈਥਾਸ਼ਵਰ' ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੇ ਵੈਦਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਨੂੰ 'ਸਵੇਤ' □ਸ਼ੀ ਨੇ ਵੇਦ ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, [ਸਵੈਥਾਸ਼ਵਰ ਇੰਦਵੀ ਤੋਂ ਸੰਖੇਪ], ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਕੰਟਰੋਲਿੰਗ ਦਿਵਿਆ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿੱਚ ਉਲਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ [ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਆਨੰਦ ਵਿੱਚ] ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੇਮਿਸਾਲ ਦਿਵਿਆ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਮੁਕਤੀ ਹੈ।

ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਜਾਂ ਅਨਾਸ਼ਵੰਤ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ ਇਹ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਦਿਵਿਆ (ਸਰਬੋਚ ਸ਼ਕਤੀ) ਨੂੰ ਪੋਸ਼ਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਜੀਵ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਾਲਕ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜੀਵ ਉਸ ਦਿਵਿਆ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਖਿੱਚੇ ਜੀਵ [ਜੀਵ] ਉਸੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜੀਵ ਉਸ ਦਿਵਿਆ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਸਟੇਪਲ ਅਤੇ ਅਨਾਸ਼ਵੰਤ ਜੀਵਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ 'ਹਰ' ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਦੇਵਤਾ ਦੁਆਰਾ ਸੂਤਰਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਸ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਤੱਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ, ਵਿਅਕਤੀ ਮੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ (ਕੁਦਰਤ) ਦੀ ਸੰਨਿਆਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਟੈਂਜਾ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ, 'ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰਿਆ' ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਕਰਤਾਰ [ਯੋਗੀ] ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰਲੇ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਐਸਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਦੀ ਲੁਕਮੀ [ਖਾਣਾ ਯੋਗ ਪਦਾਰਥ] ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਖਾਲੀ ਹਥੇਲੀ ਨੂੰ ਚਾਟਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਉੱਗਦੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਣਪੜ੍ਹ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ। ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਹਰ ਥਾਂ ਸਰਬਵਿਦਿਤ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਿਵ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਤੀਰਥ ਸਥਾਨ ਤੇ ਖੋਜਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਟੈਂਜਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ਨੂ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੰਜ਼ਿਲ ਜੋ ਮਨ ਦੇ ਅਕਾਟਿਆ (ਪੂਰਨ) ਅਸੰਗਤੀ [ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਧੀਰਜ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਕਾਰਨ] ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,

ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਾਧੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਰੁਦਰ ਕਹਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨੂੰ (ਅੰਤਰਿਕਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਕਈ ਪੌਦੇ ਅਤੇ ਅੰਤਰਿਕਸ਼) ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਨਾਸ) ਮਤਲਬ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਰੁਦਰ ਦੇਵ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਮਹੇਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਮਾਯਾਵੀ ਕੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ (ਬ੍ਰਹਮੰਡ) ਉਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਕਰਮ ਫਾਰਮੈਟ ਹੈ।

ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ [ਸਰਬੋਚ ਸ਼ਕਤੀ] ਬਣ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਖਾਸ ਹੋ ਕੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ (ਖਾਸ ਰੂਪ) ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਘੁਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੀ ਸਰਬੋਚ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ੁੱਧ ਬੁੱਧੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਰਬੋਚ ਸ਼ਕਤੀ ਅੱਗ ਹੈ, ਉਹੀ ਸੂਰਜ ਹੈ, ਉਹੀ ਹਵਾ ਹੈ, ਉੱਹੀ ਚੰਦ ਹੈ, ਉੱਹੀ ਸ਼ੁੱਕਰ ਹੈ, ਉਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਪਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੀ ਪ੍ਰਜਾਪਤੀ ਹੈ। ਦੇਵ (ਸਰਬੋਚ ਸ਼ਕਤੀ) ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜੋ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿੱਚ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਦਵਾਈ ਅਤੇ ਵਨਸਪਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਭਗਵਾਨ) ਹੈ। ਇਹ ਆਤਮਾ ਨਾ ਤੋ ਔਰਤ ਹੈ, ਨਾ ਮਰਦ ਹੈ, ਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ, ਜੋ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸਰਬੋਚ ਸ਼ਕਤੀ, (ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਹੈ), ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਸਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ (ਸਮਾਂ)। ਜੋ ਨੇਕ ਅਤੇ ਸਰਬਜਾਣੂ [ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਣ ਵਾਲਾ] ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ, ਹਵਾ, ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼; ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ, ਸੰਵਾਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਸਰਬੋਚ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰੋ। ਸਿਰ-ਗਰਦਨ-ਅਤੇ ਛਾਤੀ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਰੱਖ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਸੂਚਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਕੇ, 'ਓਮ' ਦੀ ਧੁਨ ਉਚਾਰਦੇ ਹੋਏ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੋ।

ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਕਰੋ। ਇਹ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ, ਇਕਾਂਤ, ਅਤੇ ਸਾਫ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਯੋਗੀ ਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਯੋਗੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਆਪ ਨਾਲ ਬ੍ਰਹਮ ਤੱਤ (ਭਗਵਾਨ) ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਦੀਵੇ ਵਾਂਗ। ਉਹ ਯੋਗੀ ਸਾਰੇ ਅਜਨਮ, ਸਥਿਰ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸ਼ਵੇਤਾਸ਼ਵਤਰ ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਦੇ ਇਸ ਸੰਖੇਪ ਵਰਣਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੇਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਣਿਤ ਸ਼ੈਵ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਇਕੋ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨੂੰ ਪੂਜਦਾ ਹੈ, ਨਾਸ਼ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਥਾਂ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਨਿਰਾਕਾਰ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵੇਦ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਨੀਂਹ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੂਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਇਹ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ, ਇਸ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖੇ ਜਾਂ ਬੋਲੇ ਗਏ ਹਨ, ਹੁਣ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੇਦਾਂ ਤੋਂ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਿੰਦੂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਸ਼ਿਵ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ' ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਿਸਥਾਰਤ ਸਾਹਿਤ ਹੈ ਕਿਨ੍ਹਾ ਸੱਚ ਹੈ, ਇਹ ਖੋਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 2500 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ ਇਹ ਖੋਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਮੂਰਤੀ ਜਾਂ ਲਿੰਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਵਜੋਂ ਪੂਜਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਭਾਗ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਪੰਚਮੁਖੀ ਸ਼ਿਵ NONE

ਅਸਟ ਵਿਧ ਸ਼ਿਵ NONE

ਏਕਾਦਸ਼ ਰੁਦਰ NONE

ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਵਤਾਰ NONE

ਭੈਰਵ NONE

ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਜੋਗਾਵਤਾਰ NONE

ਲਿੰਗਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ: ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਣੂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਉਸ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ 'ਜਯੋਤਿਪੁੰਜ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਅਚਾਨਕ ਘਟਨਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੱਠੇ ਲੜਾਈ ਰੋਕ ਕੇ ਇਸ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਗਏ; ਉਹ ਹੰਸ ਅਤੇ ਹਵਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਗਏ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਲਿੰਗਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਉਸ ਸਮੇਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ "ਓਮ," ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ, ਜੋ ਉਸ ਜਯੋਤਿਰਮਯ ਲਿੰਗਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸੋਨੇ ਦੇ ਅੰਡੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਇਹ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਉਸੇ ਫਾਰਮੈਟ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਰਿਹਾ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਅੰਡਾ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਆਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਸਿਰਜਿਆ ਅਤੇ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਓਮ ਮੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਫਿਰ ਉਸ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ (ਆ,ਈ,ਈਈ,ਊ,ਐ,ਐਈ,ਏਈ) ਸ਼ਿਵ ਉਮਾ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਛੱਡਿਆ ਅਤੇ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਓਮਕਾਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ 38 ਸ਼ਬਦ ਈਸ਼ਾਨ ਮੰਤਰ, 24 ਸ਼ਬਦ ਤਤਪੁਰਸ਼ ਮੰਤਰ, 33 ਸ਼ਬਦ ਅਘੋਰ ਮੰਤਰ, 35 ਸ਼ਬਦ ਸਾਧਿਯਾ ਮੰਤਰ ਅਤੇ 66 ਸ਼ਬਦ ਵਾਮਦੇਵ ਮੰਤਰ ਦਰਸ਼ਾਏ, ਇਹ ਪੰਜ ਮੰਤਰ ਜਾਣਕੇ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਤਰਾਂ ਦੀ ਜਾਪ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਇਥੋਂ ਤੋਂ ਜੋਤਿਰਮਯ ਲਿੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ,

ਮੁੱਖ ਅਰਥ ਲਿੰਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਭਾਵ, ਇੱਥੇ, ਅਸੀਂ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਤੋਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਨੂੰ ਉਸ ਸਰਬੋਚ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਿਵ ਭਾਵ ਇੱਕੋ ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਇਸ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ; ਦੋ ਮੁੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਹਨ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਵਯੰਭੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਜੇਕਰ ਸ੍ਵਯੰਭੂ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਉਤਪਾਦਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਲਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਾ, ਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ, ਹੀਰਾ, ਸਫੈਕ, ਕੀਮਤੀ ਪੱਥਰ, ਪੱਥਰ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਉਤਪਾਦਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਣੇ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸਰਜਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਾਕੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਥਾਈ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਹਰ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਜੋ ਨਰਮਦਾ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿੰਗਾਂ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰੁੱਖ ਅਤੇ ਪੌਦੇ ਵੀ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਮੂਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲਿੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ; ਮਨੁੱਖੀ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸ਼ਿਵ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲਿੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਅਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਲਿੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ: ਬਾਹਰੀ ਪੂਜਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਲਈ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਵੀ ਜਿਕਰ ਹੈ, ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਬਾਹਰੀ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਗਏ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਲਿੰਗ, ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਖਾਤਰ ਲਿੰਗਾਂ ਦੇ ਠੋਸ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪ ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਆਕਾਸ਼ੀ ਸਰੀਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਹੀ ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕਲਪਨਾ ਕਰਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਬਾਹਰ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਧਿਆਨ ਜਨ ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਦੁਆਰਾ, ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਉੱਹ ਸੂਖਮ ਲਿੰਗ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਹ ਨਿਰਾਕਾਰ ਲਿੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ।

ਜਾਣਕਾਰ ਲੋਕ ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਭ੍ਰੂਮਧਰੇਖਾ ਉੱਤੇ ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਿਰਾਕਾਰ ਲਿੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

ਪਾਸੁਪਤ ਅਤੇ ਉਪੱਤੀ: ਲਿੰਗ ਪੁਰਾਣ ਅਨੁਸਾਰ, ਪਾਸੁਪਤ ਵਰਤ ਯੋਗ ਸਕ੍ਰਿਪਟਰਜ਼ ਅਤੇ ਕਪਿਲ ਸਾਂਖਯ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪਾਸੁਪਤ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਹੈ। ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਸੁਪਤ ਦੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਉਸ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਮੰਥਨ ਤੋਂ ਅਮਿਟ ਜ਼ਹਿਰ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ, ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਵਪਤੀ ਦਕਸ਼ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਦਕਸ਼ ਯਜ਼ਨ [ਯਾਗ] ਨੂੰ ਵੰਡਾਲਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸ਼ਿਵ 28 ਯੋਗ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵੀ ਪਾਸੁਪਤ ਵਰਤ ਦੇ ਧਾਰਕ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪਾਸੁਪਤ ਨੂੰ ਫੈਲਾਇਆ। ਪਾਸੁਪਤ ਵਰਤ ਜੋ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਦੁਆਰਾ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਯੋਗ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ ਪਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪਵਿੱਤਰ ਪੁਸਤਕ [ਗ੍ਰੰਥ] ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਇੱਥੇ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਖਰੀ ਯੋਗ ਅਵਤਾਰਾ ਦਾ ਨਾਮ 'ਲਕੁਲੇਸ਼' ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਕਾਡਲੋਧਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਜਨਮਿਆ ਸੀ, ਸਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਉਜਜੈਨ ਪਹੁੰਚਿਆ ਉੱਥੇ ਉਸ ਨੇ ਕੁਕਸ਼ੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਸੁਪਤ ਵਰਤ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਪਾਸੁਪਤ ਵਰਤ ਨੂੰ ਨਿਭਾਇਆ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਮਹਾਦੇਵ ਦੱਖਣ ਮੁੱਖੀ ਮੂਰਤੀ ਯਾਨੀ ਸੰਸਕਾਰ ਜਾਂ ਵਚਨ ਬਸਮਹ ਨੂੰ ਸਾਧਿਤਗੀਤਾ 5 ਸ਼ਿਵ ਮੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮਕਧਲ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤਾ ਇਹ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਪਾਸੁਪਤ ਸੂਤਰ ਵਿੱਚ ਅਸਲੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਕੋਡਿਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੂਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਹਾਦੇਵ ਅਸਲੀ ਦੱਖਣ-ਦਿਸ਼ਾ ਲਿੰਗ ਨਿਰਮਾਣ 'ਮਖਦਲੇਸ਼ਵਰ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ' ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਦਾ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਪਾਸੁਪਤ ਯੋਗ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਸਮ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬਸਮ ਦੇ ਮਣਕੇ ਨਾਲ ਕੰਧੇ ਦੀ ਪੱਟੀ, ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਬਸਮ ਲਗਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਸ਼ਿਵ ਨਿਰਮਾਲਿਆ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਅਤੇ ਹੋਰ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਸਮ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ [ਬਸਮ ਅਰਸ਼ਨਲ], ਬਸਮ ਉੱਤੇ ਸੌਣਾ, ਅਨੁਸ਼ਠਾਨ ਸ਼ਿਵ ਨਿਰਮਾਲਿਆ ਪਾਸੁਪਤੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ, ਪਾਸੁਪਤੀ ਨੂੰ 'ਸਾਧਵੋਇਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਸੂਤਰ ਵਿੱਚ 'ਕੋਡਿਲਿਆ'। ਮਹਾਦੇਵ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਦੱਖਣ-ਦਿਸ਼ਾ 'ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ' 'ਤੇ ਲਿੰਗ ਦੀ ਰਚਨਾ ਇਕੋ ਇਕ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਾਨਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ. ਜੋ ਲੋਕ ਪਸੁਪਤ ਯੋਗ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਭਸਮ ਦੇ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਵਾਰ, ਭਸਮ ਦੇ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਵੀ ਸੌਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਲੈ ਕੇ ਭਸਮ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਲਗਾ ਲਵੇ, ਸ਼ਿਵ ਨਿਰਮਾਲਿਆ ਦੇ ਕੋਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਾਊਸ ਹੋਲਡਰ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਸਮ [ਭਸਮ ਅਸ਼ਨਾਨ] ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ, ਭਸਮ 'ਤੇ ਸੌਣਾ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਸ਼ਿਵ ਨਿਰਮਾਲਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ ਪਸੁਪਤਲ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ, ਪਸੁਪਤੀ ਨੂੰ ਪੰਜ ਬ੍ਰਾਹਣ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ‘ਸਦਵੋਇਤਾ’ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁੱਧ ਮੰਤਰ ਇਹ ਸਭ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਦੇਵ ਦੀ ਦੱਖਣਮੁਖੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਪਸੁਪਤ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ,

ਪਸੁਪਤ ਪਰੰਪਰਾ ਜੋ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਤੋਂ ਉੱਤਪੰਨ ਹੋਈ ਸੀ, ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਨੁਸਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਨਾਗਾ ਸਾਧੂ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਸੁਪਤ ਅਤੇ ਨਾਗਾ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੁਸਤਕਾਂ [ਗ੍ਰੰਥਾਂ] ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ [ਜੈਨ ਧਰਮ ਅਤੇ ਹੋਰ] ਦੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਦਧ□ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਹਾਕਾਲ ਦੀ ਉਤਪਤੀ: ਸ਼ਿਵ ਮਹਾਪੁਰਾਣ ਕੋਟਿਰੁਦ੍ਰ ਸੰਹਿਤਾ ਅਪਡੇਟ 16 ਅਨੁਸਾਰ, ਉਜੈਨ [ਉਜੈਨ] ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪਣੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਗਨੀ ਹੋਤਰੀ [ਸਮਾਰੋਹਿਕ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਬੁਰਾ ਦਾਨਵ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਦੁਸ਼ਨ ਸੀ, ਰਤਨਤਾਲ ਕਹਾਂਦੇ ਪਹਾੜ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਸੀ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਨ ਦਾਨਵ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਸਮੇਤ ਆਇਆ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹੀ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੁਆਰਾ ਪੂਜੇ ਗਏ ਭੂਮੀਗਤ ਲਿੰਗ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ, ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਮਹਾਕਾਲ ਹਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਬੁਰੇ ਦਾਨਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਓ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ 'ਹੁੰਕਾਰ' ਨਾਲ ਉਸ ਬੁਰੇ ਦਾਨਵ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਸਮੇਤ ਸੁਆਹ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ, ਦੁਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਉਥੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਲਿੰਗਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ

ਸਥਿਰ ਜਾਪ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਹਾਕਾਲ ਕਹਾਂਦੇ ਗਏ। 1718ਵੇਂ ਤ੍ਰਿਪੋਲੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਮਿਥਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਜੈਨ ਦੇ ਰਾਜਾ ਚੰਦ੍ਰਸੇਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੋਪੇ ਬੱਚੇ ਨੇ ਵੀ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਲਿੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ।

ਪਸੁਪਤ ਅਤੇ ਮਹਾਕਾਲ: ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਿਕ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਮਹਾਕਾਲ ਸਬੰਧੀ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਪਲਬਧ ਸਬੂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੌਜੂਦਾ ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਹੀ ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਦੱਖਣ ਮੁੱਖੀ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ ਹੈ, ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟ ਸੀ, ਇਹ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਅਣਜਾਣ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਅਸਥੀਆਂ ਦੀ ਰਾਖ ਨੂੰ ਸਾਦਯੋਜਾਤ ਪੰਜ ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਦੁਆਰਾ ਨਾਗਾ [ਪਸੁਪਤੀਸ] ਸਾਧੂ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਰੰਪਰਾ ਮਹਾਕਾਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਜਮਾਈ ਨਹੀਂ ਗਈ, ਪਸੁਪਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਭਸਕਮ ਅਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ, ਉਹ ਦੱਖਣ ਮੁੱਖੀ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਉਪਾਸਕ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਚ ਬ੍ਰਹਮ[ਸਾਦਯੋਜਾਤ] ਮੰਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭ੍ਰਮ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰਿਤ ਪਸੁਪਤ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਫਾਰਮੈਟ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਸੁਪਤ ਅਤੇ ਮਹਾਕਾਲ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹਾਕਾਲ ਵਿੱਚ ਕਹੇ ਗਏ ਵਿਵਹਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਮਹਾਕਾਲ ਦੇ ਨਾਗ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਮਹਾਂਤ ਪਸੁਪਤ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਵੇਤ ਸਾਗਰ ਪਹਿਲੇ ਪਸੁਪਤ ਆਚਾਰਿਆ ਨੇ ਸਵੇਤਾਸ਼ਵੇਰੇਰ ਵਿੱਚ ਰਾਇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਦਿਵਿਆ ਸ਼ਕਤੀ ਬਾਰੇ ਕਿਵੇਂ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਧਿਆਇ (4-20) ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਰੁਦਰ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਉਪਸਥਿਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੇ ਅਧਿਆਇ ਅਨੁਸਾਸਨ ਪਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਉਮਾ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੱਖਣੀ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਪਸੁਪਤ ਦੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਸ਼ਿਵ ਮਹਾਪੁਰਾਣ, ਲਿੰਗ ਮਹਾਪੁਰਾਣ, ਪੰਚਬ੍ਰਹਮੋਪਨਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਵਾਲਿਉਮਜ਼ ਪਾਥ ਵਿੱਚ ਦੱਖਣ ਮੁੱਖੀ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਅਰਚੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਭਗੋਰੀਸ਼, ਲਿੰਗ ਮਹਾਪੁਰਾਣ ਵਿੱਚ ਦੱਖਣ ਮੁੱਖੀ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਭਸਮ ਨਾਲ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦਾ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਠਾਂ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਜਯੋਤਿਲਿੰਗ ਮਹਾਕਾਲ ਦੱਖਣ ਮੁੱਖੀ ਅਗਰ ਸ਼ਿਵ ਮੂਰਤੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਨਾਗਨ ਸਾਧੂ ਪਸੁਪਤੀ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਭਸਮ ਅਸ਼ਨ ਅਰਪਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ (ਕੋਂਡਿਲਿਯਾ ਦੇ ਸਬੂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ 1500 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈ) ਅੱਜ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਹਾਕਾਲ ਨੂੰ ਭਸਮ ਅਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਰਸਮ ਸਿਰਫ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਨਾਗਾ ਸਾਧੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰੇਗੀ ਬਲਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਏਗੀ। ਅੱਜ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਭਕਤ ਮਹਾਰਾਜਾ ਮਹਾਕਾਲ ਦੇ ਭਸਮ ਅਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਮਹਾਕਾਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮਹਾਕਾਲ ਅਤੇ ਪਸੁਪਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ: 1735 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਜੈਨ ਮਰਾਠਿਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਇਆ ਸੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਰਾਣੋਜੀ ਸਿੰਧੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ਵਾਓਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਜੈਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਰਾਮਚੰਦਰ ਤੇਂਬੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ, ਦੀਵਾਨ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮਹਾਕਾਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬਣਾਇਆ ਇਹ ਲਗਭਗ 1235 ਸੰਵਤਦਿਨ ਐਤਮਾਸ ਨੇ ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਦੀ ਮੁੜ ਸਥਾਪਨਾ ਰਾਜਾ ਭੋਜ ਦੁਆਰਾ ਲਗਭਗ 1010 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਰਾਜ ਕਵੀ ਬਾਣ ਭੱਟ ਜੋ ਹਰਸ਼ਵਰਧਨ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ 606-647 ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਸਨ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਹਰਸ਼ਚਰਿਤ ਅਤੇ ਕਾਦੰਬਰੀ ਵਿੱਚ ਮਹਾਕਾਲ ਅਤੇ ਪਸੁਪਤ ਬਾਰੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵਿਕਰਮਾਦਿਤਯ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੱਡੇ ਕਵੀ ਕਾਲਿਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਰਘੁਵੰਸ਼ ਅਤੇ ਮੇਘਦੂਤ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਕਾਲਿਦਾਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ, ਪਰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 1650 ਸਾਲ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਹਾਕਾਲ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਤੇ ਤੰਤਰ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਮਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ। ਸਟੀਵੈਨਸਨ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਮਹਾਵੀਰ ਨੇ ਵੀ ਉਜੈਨ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤਪਸਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਸਲੀਅਤ ਕੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਪਰ ਉਪਲਬਧ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਲਗਭਗ 2000 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਦਾ ਅਸਤਿਤਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨੇ ਪਸੁਪਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਮਾਂ 150 ਬੀ.ਸੀ ਤੋਂ 1ਸਟ ਏ.ਡੀ ਤੱਕ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਸੁਪਤ ਸੂਤਰ ਵਿੱਚ ਮਹਾਕਾਲ ਦੀ ਅਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟ ਚਰਚਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਪਸੁਪਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 1295 ਤੋਂ 1355 ਤੱਕ ਅਚਾਰਿਆ ਮਾਧਵ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਸਰਵਜਵਾ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨਕੁਲਿਸ਼ ਪਸੁਪਤ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅੱਠਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰਿਆ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵੇਦਾਂਤ ਸੂਤਰ ਦੇ ਅਧਿਆਇ 2, ਭਾਗ 2, ਫਾਰਮੂਲਾ 37 ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪਸੁਪਤ ਸੈਕਟ

ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਕਿਤਾਬ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਦਾਂਤ ਦੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੇ ਪਸੁਪਤ ਸੈਕਟ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ ਪਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪਸੁਪਤ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮਣ 4000 ਬੀ.ਸੀ ਤੋਂ 500 ਬੀ.ਸੀ ਦੇ ਬੀਚ ਵੇਦਾਂਤ ਸੂਤਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਪਸ਼ਟ ਸਮਾਂ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ, ਲਗਭਗ 2000 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪਸੁਪਤ ਸੈਕਟ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਸੀ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਸੀ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ।"

ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਲਿੰਗ ਦੀ ਸੰਭਾਲ:

4. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ 5.5.2017 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਾਲੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੂਚਨਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ।

5. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਕਟਾਅ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਹਲਫਨਾਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਓਰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਮਕਾਰੇਸ਼ਵਰ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੇ ਕਟਾਅ ਕਾਰਨ, ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਉਜੈਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਥਿਤ ਹੈ।

6. ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ 15.11.2006 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਾਲਾ ਓਮਕਾਰੇਸ਼ਵਰ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

“ਮਹਾਕਾਲ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਮਿਟ ਰਿਹਾ ਹੈ:

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ: ਬੁੱਧਵਾਰ, ਨਵੰਬਰ 15, 2006, 11:40 [IST]

ਇੰਦੌਰ, 15 ਨਵੰਬਰ (ਯੂ. ਐਨ. ਆਈ.) ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਕਾਲ ਦੇ ਮੰਦਰ 'ਚ 'ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ' ਉਜੈਨ ਸ਼ਹਿਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। 30 ਵਰਗ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਵਿੱਤਰ 'ਲਿੰਗਮ' ਦੀ ਖੋਪੜੀ ਲਗਭਗ 7-8 ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਆਈ ਹੈ 3-4 ਸਮਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਰਬੀ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਮਿਲੀਮੀਟਰ ਮੋਟਾਈ ਗੋਲ ਪੈਚ, 2-2.5 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਵਿਆਸ ਅਤੇ 6.5 ਮਿਲੀਮੀਟਰ ਡੂੰਘਾਈ ਵਾਲੇ, ਵੱਡੇ ਪੈਚ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉੱਪਰ। ਸਾਰਾ ਪਵਿੱਤਰ ‘ਲਿੰਗਮ’ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਪੱਛਮੀ ਪਾਸੇ 'ਤੇ ਭੂ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਕੇਲਿੰਗ. ਦੋ ਲੰਬਕਾਰੀ ਨੱਕਾਸ਼ੀ ਨੇ ਚਿੰਤਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ 'ਲਿੰਗਮ' ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਮੌਕੇ ਹੋਣਗੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਦਾ।

ਰਾਮ ਐਸ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ, ਇੱਕ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਡਾ 1953 ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਲਿੰਗਮ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਚਿਤ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ "ਸਾਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਅੰਕੜਾ ਕੱਟਣਾ ਪਏਗਾ।" ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਕਾਲ 12 ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ 'ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ' ਸਨ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ' ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਹੈ। ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਿਰ ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨ ਸ਼ਮਸੁਦੀਨ ਨੇ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ 1235 ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਇਲਤੁਤਮਿਸ਼ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧੀਆ।

ਪੂਜਾ ਲਈ 5,000 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਰਿਕਾਰਡ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ' ਮਹਾਕਾਲ ਕੈਂਪਸ ਵਿੱਚ ਕੋਟੀ ਤੀਰਥ ਕੁੰਡਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਜਾ ਖਰਕਦਿਤਯਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਡਾ. ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ ਨੇ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਟਾਅ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਕਲੋਰੀਨਯੁਕਤ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪਾਉਣਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ - ਲਗਭਗ 25,000 ਲਿਟਰ ਹਰ ਦਿਨ - ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲਗਭਗ 80 'ਪੰਡਿਤ' 16 ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਭੀਮ ਸੇਨੀ ਕਪੂਰ ਨਾਲ ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਰੋਟੇਸ਼ਨ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਮਾਲਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਭੰਗ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਆਦਿ। 'ਦੁੱਧ' ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਟਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਲਗਭਗ ਹਰ ਯਾਤਰੀ ਨੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਅਰਦਾਸ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਰਗੜਿਆ ਅਤੇ ਦਬਾਇਆ।"

7.7.2014 ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰਿਪੋਰਟ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਜੈਨ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ, ਘਿਉ, ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ ਆਦਿ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਹਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੇ ਕਟਾਅ ਨੂੰ ਚੈੱਕ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਹਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਹੇਠਾਂ 7.7.2014 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ:

"ਮਹਾਕਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੇ ਕਟਾਅ ਨੂੰ ਚੈੱਕ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਹਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਵੇ

TNN | ਜੁਲਾਈ 7, 2014 11:42 AM IST

ਉਜੈਨ: ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਰਾਜ ਪੁਰਾਤਤਵ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਪੱਥਰ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਟਾਅ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੀਮ ਭੇਜਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਲੈਕਟਰ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਬੀ.ਐਮ. ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਨੂੰ ਖਬਰਨਵੀਸਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਟਾਅ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਦਮ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅਵਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਠਾਏ ਜਾਣਗੇ ਜੋ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ।

ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਕਟਾਅ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਖਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜਾਰੀ ਹੋਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਈ ਵਾਰ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨੀ, ਘਿਉ, ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਸ਼ੁੱਧ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਾਲ ਦੋ ਅੱਧੇ ਫੁੱਟ ਉੱਚੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕਟਾਅ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ 1.25 ਲੀਟਰ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮੰਦਰ ਦੇ ਗਲਿਆਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਚੀ ਦੁੱਧ ਦੀ ਕਿਓਸਕ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ, ਤਾਂ ਜੋ ਤੀਰਥਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਦੁੱਧ, ਘਿਉ ਮਿਲ ਸਕੇ, ਧੂੜ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੰਦਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੁਕਾਨਾਂ ਘੱਟ ਮਿਆਰੀ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਵੇਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਕੋਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮਹਾਕਾਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਖੰਡਵਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਓਮਕਾਰੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਉੱਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਕਟਾਵ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਚੀਨੀ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਮੰਗਲਨਾਥ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਊਡਰ ਚੀਨੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।"

ਵਿਰਾਸਤੀ ਸਮਾਰਕ ਦੇ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

8. ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 142 ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਵੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾਓਂ ਵੱਲੋਂ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਉਚਿਤ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਵੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

9. ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦਾ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਾਭਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 25, ਅਨੁਚਛੇਦ 26 ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਕੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 49 ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਫਰਜ਼ ਹੈ, ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 51A ਅਧੀਨ ਸਾਂਝੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਾਂਝ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਬਢਾਉਣ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਮਿਲੀਜੁਲੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਅਮੀਰ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਕਦਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਮੌਲਿਕ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮਤਾ ਵੱਲ ਅਗਾਊਂ ਬੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਨੁਚਛੇਦ 51A (ਜੇ-ਓ) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਨੁਚਛੇਦ 51A (ਅ), (ਐਫ), (ਜੀ) ਅਤੇ (ਜੇ) ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ:

“51A. ਮੌਲਿਕ ਫਰਜ਼-

ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ-

(ਅ) ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਾਨ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨਾ;

(ਐਫ) ਧਾਰਮਿਕ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਜਾਂ ਖੇਤਰੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਬਢਾਉਣਾ; ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਗਰਿਮਾ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ;

(ਜੀ) ਸਾਡੀ ਮਿਲੀਜੁਲੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਅਮੀਰ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਕਦਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲਣਾ;

(ਜੇ) ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮਤਾ ਵੱਲ ਅਗਾਊਂ ਬੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕੌਮ ਲਗਾਤਾਰ ਉੱਚੇਰੇ ਪੱਧਰਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧੀ ਅਤੇ ਉੱਦਮ ਵੱਲ ਬੜ੍ਹੇ।"

10. ਮਿਸ ਅਰੁਣਾ ਰਾਯ & ਓਰਸ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ & ਓਰਸ (2002) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 368, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮੁੱਲ-ਆਧਾਰਿਤ ਅਸਤਿਤਵ ਲਈ ਅਧਾਰ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਜ ਪਿੱਛੇ ਬਲ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਧਰਮਨਿਰਪੱਖ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਨੁੱਖ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਹੀ ਸਮਝ ਦੇ ਬਲ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ ਵਿਜੈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਅਰੁਣਾ ਰਾਯ (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ:

"30. ਬੇਸ਼ੱਕ, ਉਕਤ ਐਸ.ਬੀ. ਚਵਾਨ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਚਰਚਾ ਲਈ ਸੰਸਦ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿਵਾਦਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਦਹਾਕਿਆਂ ਨੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕਟਾਵ ਅਤੇ ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮੁੱਲਾਂ ਆਧਾਰਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਭੌਤਿਕਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿਵਾਦਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇੱਕ ਧਰਮਨਿਰਪੱਖ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ, ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਨ। ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਜ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਨਾ ਤਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਕ੍ਰਮ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਧਰਮਨਿਰਪੱਖਤਾ। ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧਰਮਨਿਰਪੱਖ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਟਿਕਾਊ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਮੁੱਲ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਗੁਣ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਮੁੱਲ ਘਟਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ, ਸਮਾਜ, ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਜਾਂ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਸਪੀਕਰਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਜਾਇਦਾਦ, ਸੱਤਾ ਜਾਂ ਅਹੁਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, — ਕੀ ਇਹ ਸਲਾਹਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਮਾਜਿਕ ਨੀਂਹ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਵਿਅਕਤੀ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੱਟੜਤਾ, ਬੈਰ-ਭਾਵ, ਹਿੰਸਾ, ਬੇਈਮਾਨੀ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਅਤੇ ਸ਼ੋਸਣ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕੇ? ਜਵਾਬ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ — ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ।"

31. ਹੋਰ, ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਭਿਆ ਸਮਾਜ ਲਈ, ਇਹ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਅਸਤਿਤਵ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਧਰਮ ਇੱਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮੁੱਲ ਆਧਾਰਿਤ ਬਚਾਉ ਲਈ ਨੀਂਹ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਜ ਪਿੱਛੇ ਬਲ ਅਤੇ ਮਨੋਰਥ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸਤਿਤਵ ਦੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਤਾ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸਹਿ-ਅਸਤਿਤਵ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਇਸ 'ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਵੇਂ ਸਹਿ-ਅਸਤਿਤਵ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਬਲਕਿ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਜਾਨਵਰ ਹੋਣ, ਵਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਮੇਤ ਹਵਾ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਹੋਣ, ਇਸ 'ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਸੋਚਿਆ ਅਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ

ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਐਸ.ਬੀ. ਚਵਾਨ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਮੁੱਲ ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਨਾਮਵਰ ਸਿੱਖਿਆਵਿਦਾਂ ਤੋਂ ਸੁਝਾਅ ਸੱਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਗਾਊਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਉੱਚ ਮਾਹਿਰਾਂ/ਐਨ.ਜੀ.ਓ.ਜ਼ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਭ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਹੋਰ, ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿਵਾਦਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸੱਚ (ਸਤਿਆ), ਧਰਮਿਕ ਆਚਰਣ (ਧਰਮ), ਸ਼ਾਂਤੀ (ਸ਼ਾਂਤੀ), ਪਿਆਰ (ਪ੍ਰੇਮ) ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ (ਅਹਿੰਸਾ) ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਵ ਮੁੱਲ ਹਨ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁਰੁਪਯੋਗ ਅਤੇ ਗਲਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਰਾਸਤੀ ਮੁੱਲਾ

32. ਹੋਰ, ਇਹ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਧਾਰਣਾ ਅਤੇ ਦਾਅਵਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬੇਮੇਲਤਾ ਆਵੇਗੀ; ਇਸਦੇ ਉਲਟ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਫਲਸਫਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਮੁਦਾਇਕ ਸਦਭਾਵਨਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗਲਤ ਧਾਰਣਾਵਾਂ, ਮਾਨਤਾਵਾਂ, ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਗੁਮਰਾਹ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨਫਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।"

11. ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਉਦੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੀ ਧਰਮ ਨਫਰਤ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਸਦਭਾਵਨਾ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਮਨੁੱਖੀ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਸਾਕਾਰਤਾ ਲਈ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੀਰਥਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਹੈ। ਧਰਮਨਿਰਪੱਖਤਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਮੂਲ ਸੰਰਚਨਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਵੱਲ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਰਥ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਧਰਮਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੀ ਸਾਰ ਧਾਰਮਿਕ ਫਰਕਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭੇਦਭਾਵ ਨਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਅਨੁਦਾਨ, ਮਦਰਾਸ ਬਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਲਕਸ਼ਮੀਂਦਰ ਤੀਰਥ ਸਵਾਮੀਆਰ ਆਫ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿਰੂਰ ਮੁੱਟ [ਏਅਰ 1954 ਐਸ.ਸੀ. 282] ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 25 ਅਧੀਨ ਧਰਮ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ, ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਜਮੀਰ ਦੁਆਰਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਉਸਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਬਾਹਰੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਜਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਗਰੁੱਪ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਸਵਾਲ ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਧਰਮ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਧਰਮਵਾਦੀ ਹੋਵੇ। ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ "ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਅਤੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਧਰਮ ਹਨ ਜੋ ਰੱਬ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਪਹਿਲੇ ਕਾਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਇੱਕ ਧਰਮ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਜਾਂ ਸਿੱਧਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਧਰਮ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮਿਕ ਭਲਾਈ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਧਰਮ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਅਨੁਯਾਇਆਂ ਲਈ ਨੈਤਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਕੋਡ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰੀਖਣਾਂ, ਸਮਾਰੋਹਾਂ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਧਰਮ ਦੇ ਅਭਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਧੀਨ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਨਾ ਕੇਵਲ ਧਾਰਮਿਕ ਰਾਏ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਧਰਮ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਧਰਮ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੁਆਰਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।"

12. ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਗੋਰਾਡੀਆ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ [2011 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 568] ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਲਈ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਛੋਟੇ ਖਰਚੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣਾ ਅਨੁਚਿੱਤ 14 ਜਾਂ 15 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ:

“8. ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਅਨੁਚਿੱਤ 27 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਕਰ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ, ਜਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਉਤਪਾਦ ਜਾਂ ਸੀਮਾ ਸ਼ੁਲਕ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਕਰ, ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਕਰ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ, ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਰਮ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਂ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਮਾਨ ਲਵੋ ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਕਰ ਦਾ 25% ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਰਮ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਂ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ, ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਅਨੁਚਿੱਤ 27 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇਗੀ।"

10. ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਰ ਦਾ ਇੱਕ ਅਪੇਕਸ਼ਿਤ ਛੋਟਾ ਹਿੱਸਾ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਾਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਨੁਚਿੱਤ 27 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਤਦ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਰ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਰਮ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਚਿੱਤ 27 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇਗੀ।

14. ਇਸ ਲਈ, ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲੇਖ 27 ਦੀ ਕੋਈ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੇਖ 14 ਅਤੇ 15 ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਲਈ ਵੀ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਖਰਚੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਭੇਦਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।

13. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ & ਡਾਕ ਵਰਕਰਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਬਨਾਮ ਮੁੰਬਈ ਪੋਰਟ ਟਰੱਸਟ (2011) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 575 ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਧਨ ਦੇ ਧਰਮਾਂ 'ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਮੌਲਿਕ ਜਰੂਰਤ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਲੇਖ 27 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:

"10. ਜਿਹੜੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੋਈ ਵੀ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਦਲਾਅ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

11. ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਰਾਈਟਸ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1982 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 1473 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੋਈ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ। ਵਕੀਲ ਨੇ ਮੈਮ ਰਾਮ ਬਨਾਮ ਨਾਰਥ ਈਸਟ ਫਰੰਟੀਅਰ ਰੇਲਵੇ ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1964 ਐਸ.ਸੀ. 600 'ਤੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਜਵਾਬੀ-ਪੋਰਟ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲੇਖ 14 ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ।

12. ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਓਲਗਾ ਤੇਲਿਸ & ਬੰਬਈ ਮਿਊਨਿਸਿਪਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1986 ਐਸ.ਸੀ. 180 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਵਚਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦਾ।"

13. ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਵਾਬੀਆਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ, ਰਵੀ ਪੌਲ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ 1995 (3) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 300, ਅਤੇ ਐਮ.ਪੀ. ਸਟੇਟ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟੇਡ ਬਨਾਮ ਮਹੇਸ਼ 2005 (10) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 675 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਡਿਊਟੀ ਘੰਟੇ ਵਾਲੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

14. ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਓਂ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਅਲ ਡਿਸਪਿਊਟਸ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪਿਕ ਉਪਾਯ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਇਹ ਭਲੀ ਭਾਂਤੀ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ ਕਿ ਰਿਟ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕ ਵਿਵੇਕਾਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪਿਕ ਉਪਾਯ ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾਓਂ ਲਈ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਅਲ ਡਿਸਪਿਊਟ ਉਠਾਉਣ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਕਲਪਿਕ ਉਪਾਯ ਉਪਲਬਧ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕੀਤਾ। ਸਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਅਤਿ-ਉਦਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਪਣਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਬਕਾਏ ਦੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਅਣਗਹਿਲੇ ਤੌਰ

'ਤੇ ਵਧਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਬਜਾਏ ਕਿ ਸਥਾਪਿਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ ਨਿਆਇਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਸੀਂ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਗੁਣਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

14. ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੁੰਭ/ਸਿੰਭਸਥਾ ਮੇਲਾ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂਕ, ਜਦੋਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੇਲਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਇਕੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਰਾਜ ਨੂੰ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੂਲਭੂਤ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਦਾਇਤਵ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਬੱਧਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਸਰਾ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਉੱਚਿਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ, ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਅਤੇ ਧਰਮਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੀ ਅਵਧਾਰਨਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਕਮ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਲਈ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀਸਤਾਰ ਬਿਲਡਰਜ਼ ਬਨਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਖਿਮਾਲਾਲ ਟੋਟਾਮੇ (1990) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 520 ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੀ.ਜੀ. ਗੁਪਤਾ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਗੁਜਰਾਤ ਅਤੇ ਓਰਸ. (1995) ਸੁਪ ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 182 ਵਿੱਚ, ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਵੇਨੈਂਟ ਉੱਤੇ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਾਂਸਕ□ਤਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ, ਖਾਣਾ, ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਆਸਰਾ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

15. ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਦਾਇਤਵ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਮੇਲਦਾਰ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਸਮਾਰਕਾਂ/ਦੇਵਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਰਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪੁਰਾਤਨ, ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਾਰਕ ਸੰਭਾਲੇ ਜਾਣ ਬਲਕਿ ਗਰਭਗ੍ਰਹ ਅਤੇ ਦੇਵਤਾ ਵੀ ਸੰਭਾਲੇ ਜਾਣ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਿੰਘਸਥ ਕੁੰਭ ਮੇਲਿਆਂ 'ਤੇ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ ਖੁਦ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਓਮਕਾਰੇਸ਼ਵਰ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਅਤੇ ਰਗੜਨ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਬੈਰੀਕੇਡ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹੀ ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਓਮਕਾਰੇਸ਼ਵਰ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਦੁੱਧ, ਘਿਉ, ਪਾਣੀ, ਦਹੀਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਅਫਸੋ ਦੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਜ਼ੋਰ 'ਤੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ 1953 ਤੋਂ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ, ਜੇਕਰ ਉਚਿਤ ਧਿਆਨ ਨਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਅੰਕੜਾ ਕੱਟਣਾ ਪਏਗਾ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ. ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਦਵਾਦਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਹੈ (ਬਾਰ੍ਹਾਂ) ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ। ਲਗਾਤਾਰ ਖੋਰਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਲਿੰਗਮ ਦਾ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਸ਼ੁੱਧ ਪਦਾਰਥ ਸੀ।

16. 7.7.2014 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਨਵੀਂ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਹਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੀਨੀ, ਘਿਉ, ਦੁੱਧ, ਅਤੇ ਦਹੀਂ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਅਸ਼ੁੱਧ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਕਟਾਵ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਅਫਸੋਸਜਨਕ ਸੀ ਕਿ ਸੰਖਲੀ ਮਿਲੀ ਮੰਦਰ ਗਲਿਆਰੇ ਦੇ ਬਲਾਕ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਧੂੜ ਜਮਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਦੁੱਧ, ਘਿਉ ਆਦਿ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਭਗਤਾਂ ਕੋਲ ਘਟੀਆ ਅਤੇ ਮਿਲਾਵਟੀ ਸਮੱਗਰੀ ਖਰੀਦਣ ਦੇ ਸਿਵਾ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਸੀ।

17. ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ 'ਮੰਗਲਨਾਥ ਮੰਦਰ' ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ, ਉੱਥੇ 'ਮੰਗਲ ਗ੍ਰਿਹ ਸ਼ਾਂਤੀ' ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਅਭਿਸ਼ੇਕਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ 'ਤੇ ਵਰਮੀਲੀਅਨ ਦੇ ਮਲਣ ਨੂੰ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਚੂੰਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਚੀਨੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਚੀਨੀ 'ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਕਾਰਨ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੇ ਵਰਤਣ ਨੂੰ ਵੀ ਸੀਮਿਤ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਯੁਕਤ ਵਰਮੀਲੀਅਨ ਅਤੇ ਹਲਦੀ ਪਾਊਡਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਂਚਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪੂਜਾ ਲਈ ਹਰਬਲ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਅਫਸੋਸਜਨਕ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਦੇਵਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਅਸ਼ੁੱਧ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। 12.5.2014 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨੇਪਾਲ ਦੇ ਮੁਸਤੰਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ

ਮੁਕਤੀਨਾਥ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਮੁਕਤੀਨਾਥ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਛੂਹਣ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਟੀਮ ਮੁਕਤੀਨਾਥ ਮੰਦਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਸਟਰ ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਕਤ ਮੰਦਰ ਬੌਦ੍ਧਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਹੈ।

18. ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਰ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਬਾਰੇ ਹਨ ਜੋ ਕੋਲਹਾਪੁਰ ਵਿੱਚ ਮਹਾਲਕਸ਼ਮੀ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਵਰਧਾ ਵਿੱਚ ਭੋਮਰਦੇਯ ਸ਼੍ਰਾਈਵਿੰਗ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਦੇਵਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੋ ਰਹੇ ਨੁਕਸਾਨ ਬਾਰੇ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਨਾਸਿਕ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿੰਬਕੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਕਟਾਅ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ। ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਟਾਅ ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਦੇ ਅਤਿਵਾਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਦੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਅ ਮੰਗੇ ਸੀ।

ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਆਰੰਭਿਕ ਸੁਝਾਅ

19. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ 5.5.2017 ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸੁਝਾਅ ਦਾਖਲ ਕੀਤੇ ਹਨ:

"2. ਇਸੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਵਿਕਰਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਉਜੈਨ, ਪ੍ਰੋ. ਪੀ.ਕੇ. ਵਰਮਾ, ਲਾਗੂ ਭੂਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਮੰਗੀ। ਇਥੇ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਅਤੇ ਐਨੈਕਸਚਰ ਆਰ-1/3 ਵਜੋਂ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ ਹੈ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਸੱਚੀ ਅਤੇ ਸਹੀ ਕਾਪੀ ਮਿਤੀ 11.06.2017।

3. ਇਹ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਰਮਾ ਦੀ ਮਿਤੀ 11.06.2017 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ, ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦਾ ਕਰੋਜ਼ਨ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਨੂੰ ਵਿਵਿਧ ਅਸ਼ੁੱਧ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਛੂਹਣ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਵਟੀ ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਚੀਨੀ, ਗੰਨੇ ਦਾ ਰਸ, ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਖਾਸ ਪੂਜਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

4. ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਰਮਾ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਸਾਇਣਕ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਤੀਵਰਤਾ ਦੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਲਗਭਗ ਨਗਣਯ। ਪਰੰਤੂ, ਚੱਟਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਘਟਕ (ਸਿਲਿਕਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਸ਼ੁੱਧ/ਮਿਲਾਵਟੀ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀ ਲਈ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਰਸਾਇਣਕ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਅਤੇ ਕਰੋਜ਼ਨ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ 'ਤੇ ਅਸ਼ੁੱਧ ਜਾਂ ਰਸਾਇਣਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਵਟੀ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਟਾਲ ਕੇ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਦੇਖਦਿਆਂ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਰਮਾ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਲਾਹ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜੰਗ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਕਲੈਕਟਰ ਵੱਲੋਂ, ਜੋ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੀ ਹਨ, ਜੰਗ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਹੋਰ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਲਈ ਸੁਝਾਅ ਅਤੇ ਉਪਾਯਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪ-ਸਮਿਤੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਪ-ਸਮਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ 7 ਮੈਂਬਰ ਸਨ।

ਪੰ. ਸ਼੍ਰੀ ਅਨੰਦ ਵਿਆਸ, ਪੁਰਾਤਤਵਵਿਦ$_{NONE\ NONE}$

ਪੰ. ਘਨਸ਼ਿਆਮ ਸ਼ਰਮਾ / ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਟੀ.ਐਸ., ਉਜੈਨ$_{NONE\ NONE}$

ਪੰ. ਪ੍ਰਦੀਪ ਸ਼ਰਮਾ, ਪੂਰਵ ਸਮਿਤੀ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ.ਟੀ.ਐਸ., ਉਜੈਨ$_{NONE\ NONE}$

ਪੰ. ਅਸ਼ੋਕ ਸ਼ਰਮਾ – ਪੁਰੋਹਿਤ$_{NONE\ NONE}$

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਚੰਦ ਮਾਥੁਰ, ਪੁਰਾਤਤਵਵਿਦ$_{NONE\ NONE}$

ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਿਯੰਤਰਣ ਬੋਰਡ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀNONE NONE

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਸਮਿਤੀ, ਉਜੈਨNONE NONE

6. NONEਉਪ-ਸਮਿਤੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ 13.06.2017 ਨੂੰ ਹੋਈ ਜਿਥੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਾਦ ਕੰਟਰੋਲਰ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਜੰਗ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਪਾਯਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਪਾਯ ਸੁਝਾਏ ਗਏ: ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ, ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ (ਮੰਦਿਰ ਸਮਿਤੀ) ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ। 'ਸੰਚੀ' ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ, ਮੰਦਰ ਗੌਸ਼ਾਲਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬੇਹਤਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਗੌਸ਼ਾਲਾ ਤੋਂ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਆਇਆ ਦੁੱਧ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਮਨਾਹੀ ਹੋਵੇ।

ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਪੂਜਨ (ਭੇਟ) ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ/ਚਰਚਾ।

ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਅਰਪਣ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ/ਸਮਿਤੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਉੱਚ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲਾ ਦੁੱਧ ਅਤੇ ਦਹੀਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਨਾ ਮਿਲਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਚੀਨੀ ਦਾ ਬੂਰਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮਾਤਰਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ 1 ਲੀਟਰ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੈ, ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸ਼ਹਿਦ (ਸ਼ਹਾਦ) ਆਦਿ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਮੋਦਯੋਗ ਆਦਿ ਤੋਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

3. ਪੂਜਾ / ਅਰਪਣ ਸਮੱਗਰੀ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ / ਚਰਚਾ

ਮੰਦਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸਥਿਤ ਦੁਕਾਨਾਂ ਉੱਤੇ, ਅਰਪਣ / ਪੂਜਾ ਦੇ ਲੇਖ ਵੇਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਧੂਪ, ਗੁੱਗਲ, ਕੁੰਕੁਮ (ਕੇਸਰ) ਆਦਿ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੰਦਰ ਸਮਿਤੀ ਇੱਕ ਦੁਕਾਨ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸਮਿਤੀ ਖੁਦ ਇੱਕ ਦੁਕਾਨ ਚਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਸਕੇ। ਮੰਦਰ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਵੇਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਮਨਾਹੀ / ਸੀਮਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

4. 'ਜਲਪਾਤਰ' ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ

ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ (ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਅਭਿਸ਼ੇਕ) ਲਈ, ਜਲਧਾਰ (ਵਾਟਰਗੇਟ) ਉੱਤੇ ਜਲਪਾਤਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਲਪਾਤਰ ਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਈਪ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਲੇਖ ਇਕੱਠੇ ਨਾ ਹੋਣ / ਸੜਨ ਨਾ ਪਾਣ।

ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ (ਪਾਣੀ ਦਾ ਅਭਿਸ਼ੇਕ) ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਵਿਚਾਰਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਆਦਿ: ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਸਵੇਰੇ 04:00 ਵਜੇ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ 4:30 ਵਜੇ ਤੱਕ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਮਾਲਾ ਆਦਿ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਣੀ, ਦੁੱਧ ਆਦਿ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ 'ਤੇ ਨਾ ਡਿੱਗੇ।

ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਦੀ ਵਿਚਾਰਣਾ ਇੱਕ ਪਰੀਖਣ ਸੀ, ਪਾਣੀ, ਦੁੱਧ, ਅਤੇ ਲੇਖ ਆਦਿ ਦਾ। ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੂਜਾ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਪਰਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਤੱਥ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਸਕੇ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਸਮੱਗਰੀ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਲਈ ਸਕਾਰਾਤਮਕ/ਉਪਯੁਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀ ਸਮੱਗਰੀ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ 'ਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸੰਲਗਨ ਅਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ ਐਨੈਕਸਚਰ ਆਰ-14 ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਮਿਤੀ 13.06.2017 ਦੀ ਮਿਨਟਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਅਤੇ ਸਹੀ ਕਾਪੀ ਹੈ।

ਕਿ ਉਕਤ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਇਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਿਕਾ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਿਰ ਕਮੇਟੀ, ਉਜੈਨ (ਐਮ.ਪੀ.) [ਅਰੁਣ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ]

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰਮੋਦ ਕੇ. ਵਰਮਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਤੀ 11.06.2017

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰਮੋਦ ਕੇ. ਵਰਮਾ ਦੁਆਰਾ ਮਿਤੀ 11.6.2017 ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਅਨੈਕਸਚਰ ਆਰ-1/3 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਇੰਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

"ਜੈ ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਕਾਲ"

11ਵੀਂ$_{\text{SUPERSCRIPT}}$ ਜੂਨ 2017

ਇਸ ਸੰਖੇਪ ਵਰਣਨ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ ਦੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਕਟਾਵ ਦੀ ਵਿਜੁਅਲ ਨਿਰੀਖਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜੋ ਭਗਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਜਾ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਿਰ ਸਮਿਤੀ ਦੇ ਸੱਦੇ ਉੱਤੇ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਡਾ. ਅਵਧੇਸ਼ ਭਾਟੀ ਨੇ 08ਵੀਂ ਜੂਨ 2017 ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ 2:00 ਵਜੇ ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਜ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਿਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਸੀਮਿਤ ਨਿਰੀਖਣ ਹੀ ਸੰਭਵ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਕੇਵਲ ਟਾਰਚ ਅਤੇ ਹੱਥ ਲੈਂਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਿਰੀਖਣ ਹਨ:-

1. ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ ਲਗਭਗ 2-ਫੁੱਟ ਵਿਆਸ ਅਤੇ 2 ਫੁੱਟ ਉਚਾਈ ਵਿੱਚ ਹੈ।

2. ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ ਬਾਲੂ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਜੋ ਨੇੜਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿੰਧਿਆ ਬਾਲੂ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ)।

3. ਬਾਲੂ ਪੱਥਰ ਰੇਤਲੀ ਸੁਭਾਵ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੁਆਰਟਜ਼ ਕਲਾਸਿਟਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਕਾਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ 2 ਮਿਲੀਮੀਟਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਲਾਸਿਟਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲੈਂਸ ਰਾਹੀਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

4. ਹੋਰ ਚਟਾਨ ਸਮੱਗਰੀ ਫੈਲਡਸਪਾਰ (ਆਰਥੋਕਲੇਸ) ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਚਟਾਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਲਾਬੀ ਰੰਗ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

5. ਮੈਟਰਿਕਸ ਵੀ ਲਗਭਗ ਇਸੇ ਸੰਯੋਜਨ ਦਾ ਹੈ।

6. ਸੀਮੈਂਟਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਿਲੀਸੀਅਸ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕੈਲਕੇਰੀਅਸ/ਫੈਲਡਸਪਾਥਿਕ (ਲੈਂਸ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ) ਹੋਰ ਸੀਮੈਂਟਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

7. ਜਦੋਂ ਕਟਾਵ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਘੁਲਣਸ਼ੀਲਤਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਖਾਸ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਟਰਕਚਰਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਟਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਅਮਲੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜਤਨ, ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ 'ਤੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਗੱਡੇ ਜਾਂ ਖੱਡ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

8. ਜਦੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ/ਮਿਲਾਵਟੀ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ

ਵਿੱਚ ਗੱਡੇ ਜਾਂ ਖੱਡ ਪੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ, ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ ਦੀਆਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਿਲਾਵਟੀ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਿਲਾਵਟੀ ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਚੀਨੀ, ਗੰਨੇ ਦਾ ਰਸ, ਫੁੱਲ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਖੁਰਚਣ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਖਾਸ ਪੂਜਾ ਦੌਰਾਨ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

10. ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਗੱਡਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਚੱਟਾਨ ਵਿੱਚ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਸਾਇਣਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੰਧਨ ਨੂੰ ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

11. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚੱਟਾਨ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਲੀਕਾਸ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਰਸਾਇਣਕ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਤੀਬਰਤਾ ਦੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਵਿਅਵਹਾਰਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਗਣਯ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਚੱਟਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਘਟਕ (ਸਿਲੀਕਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਿਲਾਵਟੀ/ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਲਈ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹਨ।

12. ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰਤ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂਚ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਪੱਕੇ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

13. ਫਿਰ ਵੀ, ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜਾਂ ਰਸਾਇਣਕ ਰੂਪ ਨਾਲ ਮਿਲਾਵਟੀ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

21. ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਬੈਠਕ ਦੀ ਮਿਤੀ 13.6.2017 ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਮਿੰਟ ਵੀ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਆਰ-1/4 ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਿੱਸਾ ਹੇਠਾਂ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

“ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਸਮਿਤੀ, ਉਜੈਨ”

ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਮਿਤੀ 13.06.2017 ਦੇ ਮਿੰਟ

ਅੱਜ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਐਸ. ਐਸ. ਰਾਵਤ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਲੈਕਟਰ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਹੇਠ ਇੱਕ ਬੈਠਕ ਹੋਈ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮੈਂਬਰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ:-

1. ਡਾ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੇਂਦਰ ਮਾਥੁਰ ਪੁਰਾਤਤਵਵਿਦ

2. ਪੰ. ਪ੍ਰਦੀਪ ਸ਼ਰਮਾ ਸਾਬਕਾ-ਸਮਿਤੀ ਮੈਂਬਰ

3. ਪੰ. ਆਸ਼ੀਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕਟਾਅ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਮਨ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਗਏ:

4. ਪੀ.ਟੀ. ਅਸ਼ੋਕ ਸ਼ਰਮਾ ਪੁਰੋਹਿਤ

5. ਸ਼੍ਰੀ ਡੀ.ਵੀ. ਰਾਵਤ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਐੱਸ

6. ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ੈਲੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਗੁਪਤਾ ਫੂਡ ਕੰਟਰੋਲਰ

ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੁੱਧ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ
ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਵਿੱਚ ਯੁਗਧਾਭਿਸ਼ੇਕ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉੱਚ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲਾ ਦੁੱਧ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ। ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਿਲਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਖਤ ਨਿਯਮ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਚਾਹੀਦੇ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਮੰਦਰ ਸਮਿਤੀ ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ,

'ਸੈਂਕਚੁਰੀ' ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ, ਮੰਦਰ ਗੌਸ਼ਾਲਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅੱਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਕੇ, ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਗੌਸ਼ਾਲਾ ਤੋਂ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰੀ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਆਇਆ ਦੁੱਧ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਮਨਾਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਪੂਜਨ (ਅਰਪਣ) ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ
ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਸਮਿਤੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉੱਚ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲਾ ਦੁੱਧ ਅਤੇ ਦਹੀਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੀਨੀ/ਸ਼ਹਿਦ ਨਾ ਮਿਲਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਚੀਨੀ ਦਾ ਬੂਰਾ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮਾਤਰਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ 1/4 ਲੀਟਰ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੈ, ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸ਼ਹਿਦ ਆਦਿ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਮੋਦਯੋਗ ਤੋਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੂਜਾ/ਅਰਪਣ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ/ਚਰਚਾ

ਮੰਦਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸਥਿਤ ਦੁਕਾਨਾਂ ਉੱਤੇ, ਅਰਪਣ/ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੁਝਾਅ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਬੀਲ, ਗੁਲਾਲ, ਕੁਮਕੁਮ (ਕੇਸਰ) ਆਦਿ ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੰਦਰ ਸਮਿਤੀ ਇੱਕ ਦੁਕਾਨ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸਮਿਤੀ ਖੁਦ ਇੱਕ ਦੁਕਾਨ ਚਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣ। ਮੰਦਰ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਵੇਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਮਨਾਹੀ/ਸੀਮਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

'ਜਲਪਾਤਰ' ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ

ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ (ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਅਭਿਸ਼ੇਕ) ਲਈ, ਜਲਪਾਤਰ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਵੇਰੇ 06 ਵਜੇ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ 4.30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਲਗਾਤਾਰ ਭਗਵਾਨ (ਦੇਵਤਾ) ਮਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਉੱਤੇ ਮਾਲਾ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਮਾਲਾ ਆਦਿ ਲਗਾਤਾਰ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਉੱਤੇ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਣੀ, ਦੁੱਧ ਆਦਿ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਉੱਤੇ ਨਾ ਪੈਣ।

ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਵਿਚਾਰਣਾ ਪਾਣੀ, ਦੁੱਧ ਅਤੇ ਲੇਖ ਆਦਿ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਮਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਾਂਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਤੱਥ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਸਮੱਗਰੀ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਲਈ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਉਪਯੁਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀ ਸਮੱਗਰੀ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਦ/-
ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਲੈਕਟਰ
ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਿਰ ਸਮਿਤੀ
ਉਜੈਨ"

ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਏ.ਐਸ.ਆਈ / ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ

22. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮਿਤੀ 25.8.2017 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਾਤਤਵ ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਦੋ-ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਰਿਪੋਰਟ ਜਮਾ ਕਰਵਾ ਸਕਣ। ਹੇਠਾਂ ਆਦੇਸ਼ ਦਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅੰਸ਼ ਹੈ:

"ਸ੍ਰੀ ਤੁਸ਼ਾਰ ਮਹਿਤਾ, ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਏ.ਐਸ.ਜੀ. ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਾਤਤਵ ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਦੋ-ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼

ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਾਹਰ ਹਨ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਟੀਮ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:

1. ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਾਤਤਵ ਸਰਵੇਖਣ ਲਈ
ਸ਼੍ਰੀ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ, ਖੇਤਰੀ
ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ (ਪੁਰਾਤਤਵਵਿਦ), ਏ.ਐਸ.ਆਈ, ਮੱਧ
ਖੇਤਰ, ਭੋਪਾਲ
2. ਡਾ. ਵੀ.ਕੇ.ਸਕਸੇਨਾ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ
(ਵਿਗਿਆਨ), (ਪੁਰਾਤਤਵ ਰਸਾਇਣਜ੍ਞ), ਏ.ਐਸ.ਆਈ, ਵਿਗਿਆਨ ਸ਼ਾਖਾ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

2. ਭਾਰਤੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਰਵੇਖਣ ਲਈ
ਸ਼੍ਰੀ ਹੇਮਰਾਜ ਸੂਰਯਵੰਸ਼ੀ,
ਡਿਪਟੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਜਨਰਲ, ਰਾਜ
ਇਕਾਈ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ.
ਭੋਪਾਲ.
2. ਸ਼੍ਰੀ ਐਲ.ਐਲ. ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ,
ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ, ਭੋਪਾਲ

ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਖਰਚੇ ਉੱਠਾਏਗਾ। ਕਮੇਟੀ ਉਜੈਨ (ਐਮ.ਪੀ.) ਦੇ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦਾ ਅਧਿਐਨ/ਸਰਵੇਖਣ/ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ/ ਜਾਂਚ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਦੀ ਦਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕਰੇਗੀ ਸਾਰਿਕਾ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਿਰ ਕਮੇਟੀ, ਉਜੈਨ (ਐਮ.ਪੀ.) [ਅਰੁਣ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ]

ਜੇਕਰ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਘਟਾਓ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੀ ਕਦਮ/ਉਪਾਯ/ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਬਰਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਢਾਂਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਦਾ ਵੀ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦਿਓ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿਓ ਕਿ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਕੀ ਕਦਮ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹਨ।

ਕਮੇਟੀ ਇਹ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਬਣਾਏ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਘਟਾਓ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਮਾਤਰਾ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹਨ।

ਕਮੇਟੀ ਅੱਜ ਤੋਂ ਚਾਰ ਹਫਤਿਆਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰੇ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਰਿਪੋਰਟ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਉਸਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮਾਮਲਾ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਯਾਨੀ ਕਿ 03.10.2017 ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰੋ।"

ਏ.ਐਸ.ਆਈ./ ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਦੀ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਰਿਪੋਰਟ

23. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰਿਪੋਰਟ (ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਅਤੇ ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਦੇ ਉਕਤ ਮਾਹਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

"ਰਿਪੋਰਟ
ਉਜੈਨ (ਐਮ.ਪੀ.) ਦੇ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੇ ਅਧਿਐਨ / ਸਰਵੇਖਣ / ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ / ਜਾਂਚ
ਉੱਤੇ ਰਿਪੋਰਟ"

ਦੁਆਰਾ:

1. ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ, ਕ੍ੇਤਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਏ.ਐਸ.ਆਈ., ਕੇਂਦਰੀ ਖੇਤਰ, ਭੋਪਾਲ

2. ਡਾ. ਵੀ.ਕੇ. ਸਕਸੇਨਾ. ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ (ਵਿਗਿਆਨ), ਏ.ਐਸ.ਆਈ., ਵਿਗਿਆਨ ਸ਼ਾਖਾ ਦਹਿਰਾਦੂਨ

3. ਹੇਮਰਾਜ ਸੂਰਯਵੰਸ਼ੀ, ਡਿ. ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਜਨਰਲ, ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ., ਭੋਪਾਲ

4: ਐਲ.ਐਲ. ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ (ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ.), ਭੋਪਾਲ

ਰਿਪੋਰਟ ਬਾਰੇ

ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਸਾਲੀਸੀਟਰ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਤਵ ਸਰਵੇਖਣ ਭਾਰਤ (ਏ.ਐਸ.ਆਈ.) ਅਤੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਰਵੇਖਣ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਘਾਟੇ/ਘਟਾਓ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ।

ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ 4 (ਚਾਰ) ਅਧਿਆਇਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਧਿਆਇ ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਉਚਿਤ ਰੱਖ-ਰਖਾਵ ਅਤੇ ਮੁਰੰਮਤ ਦੀ ਲੋੜ ਬਾਰੇ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ, ਕ੍ੇਤਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਏ.ਐਸ.ਆਈ., ਮੱਧ ਖੇਤਰ, ਭੋਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਨਾਲ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ।

ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਧਿਆਇ ਆਮ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਡਾ. ਵੀ.ਕੇ. ਸਕਸੈਨਾ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸਾਇੰਸ), ਏ.ਐਸ.ਆਈ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸੜਨ/ਵਿਗੜਨ ਲਈ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਉਸਦਾ ਗਿਆਨ।

ਤੀਜਾ ਅਧਿਆਇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਭੂ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਹੇਮਰਾਜ ਸੂਰਿਆਵੰਸ਼ੀ ਡਿਪਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਐਲ.ਐਲ. ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਜੀਓਲਾਜੀਕਲ ਸਰਵੇ ਆਫ ਇੰਡੀਆ, ਭੋਪਾਲ।

ਚੌਥਾ ਅਧਿਆਇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰਕ ਉਪਾਅ.

2.1 ਕੁਝ ਰਸਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਆਮ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ:

ਦੁੱਧNONE NONE

ਦਹੀਂ ਜਾਂ ਕਰਡNONE NONE

ਘਰ ਬਣਿਆ ਦੇਸੀ ਘਿਉNONE NONE

ਸ਼ਹਿਦNONE NONE

ਸ਼ੱਕਰ ਉਤਪਾਦNONE NONE

ਚੰਦਨ ਜਾਂ ਸੰਦਲNONE NONE

ਭੰਗ (ਕੈਨਾਬਿਸ)NONE NONE

ਅਬੀਰ ਜਾਂ ਗੁਲਾਲNONE NONE

ਕੰਕੂ ਜਾਂ ਕੁਮਕੁਮNONE NONE

ਫਲਾਂ ਦੇ ਰਸNONE NONE

ਗਾਂ ਦੇ ਗੋਬਰ ਦੀ ਰਾਖ/ ਭਸਮNONE NONE

ਤੇਲ ਦੇ ਦੀਵੇ, ਧੂਪ ਜਾਂ ਅਗਰਬੱਤੀਆਂNONE NONE

2.2. ਬਲੂਆ ਪੱਥਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਮੌਸਮੀ ਖਰਾਬੀ

A: ਪਾਣੀ - ਪੱਥਰ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ

B: ਪੱਥਰ ਦੀ ਜੈਵਿਕ ਖਰਾਬੀ ਜਾਂ ਜੈਵ-ਵਿਘਟਨ

2.3. ਮਹਾਕਾਲ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਅਤੇ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਦੀ ਜਾਂਚ

A: ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੀ ਆਮ ਨਿਰੀਖਣ

B: ਤਰਲ ਅਤੇ ਠੋਸ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਨ ਲਈ ਡ੍ਰੇਨੇਜ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ

C: ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕਲ ਫਿਟਿੰਗਸ

2.4. -ਹੋਰ ਨਿਰੀਖਣ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਰਿਪੋਰਟਸ [2018] 4 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ.

ਅਧਿਆਇ -III

ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ, ਉਜੈਨ ਦੇ ਭੂ-ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ

3.1 ਪਰਿਚਯ

3.2 ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ

3.2.1 ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਿਰੀਖਣ

3.2.2 ਉਪਕਰਣ ਆਧਾਰਿਤ ਅਧਿਐਨ

3.2.2(ਅ) ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਰੇਡੀਓਮੀਟਰ ਦੁਆਰਾ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਅਧਿਐਨ

3.2.2(ਬ) ਪੋਰਟੇਬਲ ਐਕਸਆਰਐਫ ਅਧਿਐਨ

3.3 ਪੋਰਟੇਬਲ ਪਾਣੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਿੱਟ ਅਤੇ ਆਈਸੀਪੀ-ਐਮਐਸ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

3.3.1 ਸੁਆਹ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

3.4 ਚਰਚਾ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ

3.4.1 ਮੌਸਮੀ ਖਰਾਬੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ

3.4.2 ਕਾਰਣਕ ਕਾਰਕ

3.4.3 ਯੁਗਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮੌਸਮੀ ਖਰਾਬੀ

ਅਧਿਆਇ -IV

ਅ: ਸੁਝਾਅ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ

ਬ: ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਅ

ਅਨੁਬੰਧਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ

ਮੈਂ. ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ, ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ, ਉਜੈਨ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਭੇਟ ਸਮੱਗਰੀ

ਦੋ. ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦਾ ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਸਕੋਪੀ ਅਧਿਐਨ, ਉਜੈਨ ਦੇ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦਾ ਐਕਸਆਰਐਫ ਅਧਿਐਨ

ਤੀਜਾ(ਅ) ਪੋਰਟੇਬਲ ਐਕਸਆਰਐਫ ਉਪਕਰਣ ਦੁਆਰਾ ਲਿੰਗਮ ਚੱਟਾਨ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

ਚੌਥਾ(ਅ) ਉਜੈਨ ਦੇ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਪਰਿਸਰ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਮੂਨਿਆਂ ਦਾ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

(ਬ) ਉਜੈਨ ਦੇ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਪਰਿਸਰ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਮੂਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਟਰੇਸ ਤੱਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

IV(ਸੀ) ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਅਰਪਿਤ ਭਸਮ ਦਾ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ; ਅਤੇ ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਸੁਆਹ ਦੇ ਨਮੂਨੇ

1.1 ਪਰਿਚਯ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਸਾਲਿਸਿਟਰ ਜਨਰਲ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਾਤਤਵ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਮਹਾਨਿਰੀਕਸ਼ਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰਬਰ 33/ਬੀ/2017-ਐਮ ਮਿਤੀ 24.8.2017 ਵਿੱਚ ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਦੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਹੇਠਲਿਖਤ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗਿਰਾਵਟ ਦੀ ਦਰ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਗਿਰਾਵਟ/ਸਿਕੁੜਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਪਾਅ/ਕਦਮ/ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਢਾਂਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਦਾ ਵੀ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਪਰਿਸਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਦਮਾਂ ਬਾਰੇ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣਾ। ਇਸ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਮਹਾਕਾਲ ਜਾਂ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਕਹਾਂਦੇ ਮੰਦਰ ਨੂੰ 7.9.2017 ਨੂੰ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕਠੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇਖਿਆ।

ਮਹਾਕਾਲ ਦੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਪਰਿਸਰ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਉਪ-ਮੰਦਰਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਪੁਰਾਤਤਵ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨਾ ਅਤਿ ਆਵਸ਼ਯਕ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਜੋ, ਉਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ, ਇੱਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ, ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਕਿਸ਼ਪ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ, ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਮਹਾਕਾਲ ਵਨ (ਮਹਾਕਾਲ ਜੰਗਲ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸ਼ਹਿਰ ਭੋਪਾਲ ਤੋਂ 192 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਭੋਪਾਲ ਤੋਂ ਇੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸੜਕ ਮਾਰਗ ਦੁਆਰਾ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਇਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ।

1.2 ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਵ

ਮਹਾਕਾਲ ਅਤੇ ਉਜੈਨ / ਅਵੰਤੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ, ਬੌਦ੍ਧ ਅਤੇ ਜੈਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਵੰਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਜੈਨ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। "ਅਵੰਤੀ" ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਯਜੁਰਵੇਦ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਅਰਥ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਜੈਨ ਨੂੰ ਵੀ ਅਵੰਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾਮ ਮਹਿਸ਼ਮਤੀ ਰਾਜ ਦੇ ਕਰਤਵੀਰਯਾਰਜੁਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਵੰਤੀ ਦੇ ਨਾਮ ਉੱਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਲਿਦਾਸ ਦੀ ਮੇਘਦੂਤ, ਅਭਿਜਨਾਸ਼ਾਕੁੰਤਲਮ ਅਤੇ ਨਾਰਦਪੁਰਾਣਮ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਅਵੰਤਿਕਾ, ਅਵੰਤਿਕਾਪੁਰੀ, ਅਵੰਤੀਗਰੀ ਜਾਂ ਅਵੰਤਿਕਾਪੁਰ, ਵਿਸ਼ਾਲ, ਪੁਸ਼ਕਰਾਂਦਿਨੀ, ਨੰਦਿਨੀ, ਅਮਰਾਵਤੀ, ਕਨਕਸ਼੍ਰਿੰਗ, ਕੁਸ਼ਲਸ਼ੈਲ, ਪਦਮਾਵਤੀ, ਕੁਮੁਦਵਤੀ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕਲਪਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਜੈਨ ਛੇ ਕਲਪਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਕਲਪਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਸੂਰਣਸ਼੍ਰਿੰਗ, ਕੁਸ਼ਸਥਲੀ, ਅਵੰਤਿਕਾ, ਅਮਰਾਵਤ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਜੈਨ ਪਦਮਾਵਤੀ ਸੀ। ਕਾਥਾਸਾਰਿਤਸਾਗਰ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਨੂੰ ਚੂਡਾਮਣੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚਾਰ ਯੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਨਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਦਮਾਵਤੀ, ਭੋਗਵਤੀ, ਹਿਰਣਯਾਵਤੀ, ਅਤੇ ਉਜੈਨੀ। ਕੁਵਲਯਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕੁਸ਼ਲ ਨਗਰੀ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਅਸੁਰਾਂ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਮਥਣੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਅਮਰਤਾ ਲਈ ਜੰਗਲੀ ਦੌੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸੁਰਾਂ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ, ਕੁਝ ਬੂੰਦਾਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਿਖਰਿਆ ਅਤੇ ਹਰਦ੍ਵਾਰ, ਪ੍ਰਯਾਗ, ਨਾਸਿਕ, ਅਤੇ ਉਜਜੈਨ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਪਿਆ।

“ਉਜਜੈਨ” ਅਤੇ “ਉਜਜੈਨੀ” ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਰਥ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਇੱਕ ਪਰੰਪਰਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਬਾਰਿਸ਼ ਲਈ ਇੰਦਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਗੁਜਰਾਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਇੱਕ ਚਿਕਿਤਸਕ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ, ਇਸਨੂੰ ਉਦਯਨ ਜਾਂ ਬਾਗ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਤਰੀ ਹਿਮਾਲਯ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੰਮ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜਦਕਿ ਮਾਲਵਾ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਾਰਿਸ਼ ਲਈ ਵਰਤ ਰੱਖ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਇੰਦਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਉਜਜਨੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਉਜਯਾਨੀ, ਪਟੋਲਮੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਓਜ਼ੇਨ ਕਿਹਾ, ਹੁਏਨ-ਤਸੰਗ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਉਜਯਾਨਾ ਕਿਹਾ, ਅਰਬ ਭੂਗੋਲਵਿਦ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਉਜਜੀਨ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਸਿੱਕਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਨਾਮ ਉਜਜੈਨੀ ਵਜੋਂ ਆਇਆ। ਛੇਵੀਂ ਸਦੀ ਏ.ਡੀ. ਦੇ ਸੁਮਿਤਰ ਦੇ ਮਿਹਿਰਾਬਕੁਲੀ ਵਿਆਲਾਯ ਵਿੱਚ, ਉਜਜੈਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਵੇਸ਼ਵਾ ਵਰਗੇ ਸ਼ਾਸ, ਤਾਰਸਸ, ਗ੍ਰੀਕ, ਫਾਰਸੀ, ਮਗਧ, ਕਿਰਾਤ, ਕਲਿੰਗ, ਬੰਗੋ, ਮੈਸ਼ਕ, ਚੋਲੇ, ਪਾਂਡਿਆ, ਕੇਰਲਾ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਅਤੇ ਕਈ ਵੇਸ਼ਵਾਓਂ ਵਲੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਕੰਦਪੁਰਾਣ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਜਾਂ ਸਪਤਸਾਗਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੁਸ਼ਕਰ ਸਾਗਰ, ਕਸ਼ੀਰ ਸਾਗਰ, ਗੋਵਰਧਨ ਸਾਗਰ। ਰਤਨਾਤਕਰ ਸਾਗਰ, ਵਿਸ਼ਨੂ ਸਾਗਰ, ਪੁਰੀਸ਼ੋਤਮ ਸਾਗਰ ਅਤੇ ਰੁਦਰ ਸਾਗਰ। ਰੁਦਰ ਸਾਗਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਹਾਕਾਲ ਵਨਾ (ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਦੇ ਨੇੜੇ) ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਜੋਂ, ਉਜਜੈਨ ਨੇ ਬਨਾਰਸ, ਗਯਾ, ਮਾਯਾਪੁਰੀ, ਅਤੇ ਕਾਂਚੀਪੁਰਮ ਵਰਗੇ ਹੀ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ਾਇਆ। ਛੇਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਾ ਪੂਰਵ ਤੱਕ, ਆਵੰਤੀ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਉਜਜੈਨ ਨੂੰ ਬੌਦ੍ਧ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਵਾਤਸ, ਕੋਸਲ, ਅਤੇ ਮਗਧ ਦੇ

ਨਾਲ ਚਾਰ ਵੱਡੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਜੋਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਜੈਨ ਉਸ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਪਾਰਕ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ ਜੋ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਮਥੁਰਾ- ਉਜੈਨ-ਮਹਿਸਮਤੀ- ਪੈਥਨ ਰਾਹੀਂ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੱਛਮੀ ਏਸ਼ੀਆ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਪੇਰੀਪਲਸ ਨੇ ਉਜੈਨ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਓਜ਼ੇਨ ਕਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਬਾਰੀਗਜ਼ਾ (ਬਰੋਚ) ਦੇ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜੋ ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਓਨਿਕਸ, ਪੋਰਸੀਲੇਨ, ਬਾਰੀਕ ਮਸਲਿਨਾਂ, ਮੁਲਾਇਮ ਰੰਗ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸਲਿਨਾਂ ਅਤੇ ਕਪਾਹ, ਸਾਕੀ ਅਤੇ ਕੈਰਟਸੋਡੁਮੇਲਮ ਨੂੰ ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਦੈਪੁਰ, ਪ੍ਰਸਸਤੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ

ਪਰਮਾਰ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਵਿਕਟ ਪਹਿਲਾ ਨੂੰ ਅਵੰਤੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਮਹਾਕਾਲ ਵਨ ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ, ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ ਉਜੈਨ ਹੈ। ਮਹੀਪਾਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਛੁਰੀਆ ਸੰਘੀ ਭਾਮਨਾ ਦੇਵ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨਰਮਦਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੱਕ ਦੀ ਭੂਮੀ ਫਤਹ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਜੈਨ ਅਤੇ ਧਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਸ ਅਮੀਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ 1234 ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਇਲਤੁਤਮਿਸ਼ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਵੀ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਖਜਾਨੇ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਨੂੰ ਜਲਧਾਰੀ ਜਾਂ ਪੀਠਿਕਾ ਤੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਕੋਟੀਤੀਰਥ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਕਰਮਾਦਿਤਯ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ।

ਮੁਘਲ ਰਾਜਾ ਅਕਬਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਉਜੈਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਸ਼ਹਿਰੀ ਕੰਧ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਨੰਦਲਾਲ ਦਰਵਾਜਾ, ਕਲਾਈਅਦੇਹ ਦਰਵਾਜਾ, ਸਤੀ ਦਰਵਾਜਾ, ਦੇਵਾਸ ਦਰਵਾਜਾ ਅਤੇ ਇੰਦੌਰ ਦਰਵਾਜਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਰਵਾਜੇ ਸਨ।

1658 ਵਿੱਚ ਉਜੈਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਔਰੰਗਜੇਬ ਅਤੇ ਮੁਰਾਦ ਨੇ ਜੋਧਪੁਰ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ, ਜੋ ਪ੍ਰਿੰਸ ਦਾਰਾ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਵਾਜਾਈ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਦੁਆਰਾ ਮਾਲਵਾ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਵੇਖਵਾਲਾ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਮੰਦਰ ਬਣਾਏ। 17ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮਾਲਵਾ ਦਾ ਖੇਤਰ ਮਰਾਠਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਮੰਦਰ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਉਜੈਨ ਦਾ ਅਸਤਿਤਵ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਕਨਾਰਾ ਸਟਾਈਲਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਉਜੈਨ ਦੀਆਂ ਸਟਰਕਚਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਨੂੰ ਫੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਜੈਨ ਦੀਆਂ ਬਾਲਕੋਨੀਆਂ ਅਤੇ ਗੈਲਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਕੜ ਦੀ ਨੱਕਾਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਕਿਵਦੰਤੀ ਸ਼ਹਿਰ ਉਜੈਨ 1750-1810 ਤੱਕ ਸਿੰਧੀਆ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਰਾਮੋਜੀ ਸਿੰਧੀਆ ਮਰਾਠਾ ਦਾ ਤਾਕਤਵਰ ਸਰਦਾਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਜੈਨ ਨੂੰ ਮਾਲਵਾ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਯੁੱਧਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਰਾਮਚੰਦਰ ਬਾਬਾ ਰਾਮਜੀ ਦੇ ਸਿੰਧੀਆ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸਥਾਨਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਲਤੁਤਮਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਕੋਟੀਤੀਰਥ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਨੂੰ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਣ ਉੱਤੇ, ਰਾਮਚੰਦਰ ਬਾਬਾ ਨੇ ਉਸ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੂਲ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਮੰਦਰ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਮੰਦਰ ਮਰਾਠਾ ਕਾਲ ਦਾ ਹੈ। 1810 ਵਿੱਚ ਦੌਲਤ ਰਾਓ ਸਿੰਧੀਆ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਗ੍ਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਾਂਤਰਿਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਉਜੈਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਪਾਰਕ ਮਹੱਤਵਤਾ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀ।

1.3 ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਮੂਰਤਾਂਤਰਕ ਅਤੇ ਅਮੂਰਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਪ੍ਰਚੁਰਤਾ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਜੈਨ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤੀ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਧਾਰਕ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਅਜੇ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਮੰਦਰ ਹਨ ਜੋ ਜੀਵਿਤ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੂਰਤਾਂਤਰਕ ਅਤੇ ਅਮੂਰਤ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਜਾਣੇ-ਮਾਣੇ ਮੰਦਰ ਹਨ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ 84 ਮੰਦਰ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ;

1: ਅਗਸਤਸ਼ੇਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

2: ਗੁਰਜੀਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

3: ਦੁੱਧੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

4: ਦਾਨਮੁਕੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

5: ਅਨਾਦੀਕਾਲਪੇਸ਼ਵਰ ਮਹੋਦੇਵ,

6: ਸ੍ਵਰਣਜਲੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

7: ਤ੍ਰਿਵਿਸ਼ਟਾਪੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

8: ਕਪਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

9: ਸ੍ਵਰਗਦ੍ਵਾਰੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

10: ਕਰਤੋਤਕੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

11: ਸਿੱਧੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

12: ਲੋਕਪਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

13: ਕਾਮੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

14: ਕੁੱਟੁੰਬੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

15: ਇੰਦ੍ਰਦੁਨੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

16: ਈਸ਼ਾਨੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

17: ਅਪਸਾਰੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

18: ਕੋਲਕਿਲੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

19: ਨਾਗਚੰਦ੍ਰੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

20: ਪ੍ਰਤਿਹਰੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

21: ਕੁਲੁਤੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

22: ਕਰਕਟੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

23: ਮੇਘਨਾਦੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

24: ਮਹਾਲਯਾਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

25: ਮੁਕਤੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

26: ਸੋਮੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

27: ਅਨਾਰਕੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

28: ਜਾਤੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

29: ਰਾਮੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

30: ਚਵਾਨਸ਼ੇਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

31: ਖੰਡੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

32: ਪੱਤਨੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

33: ਆਨੰਦੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

34: ਕਾਂਤਾਧੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

35: ਇੰਦ੍ਰਾਚੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

36: ਮਾਰਕੰਡੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

37: ਸ਼ਿਵਸ਼ੇਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

38: ਕੁਸੁਮੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

39: ਅਕੁਰੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

40: ਕੁੰਡੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

41: ਲੁਮਪੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

42: ਗੰਗੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

43: ਅੰਗਾਰੇਸਕਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

44: ਉਤਾਰੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

45: ਤ੍ਰਿਲੋਚਨੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

46: ਵੀਰੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

47: ਨ੍ਰਿਪੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

48: ਅਭਯੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

49: ਪ੍ਰਿਥੁਕੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

50: ਸਥਾਵੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

51: ਸ਼ੂਲੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

52: ਓਂਕਾਰੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

53: ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਸਵੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

54: ਕਾਨ੍ਹੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

55: ਸਿੰਘੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

56: ਰਾਵੇਂਤੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

57: ਘੰਟੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

58: ਪ੍ਰਯਾਗੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

59: ਸਿੱਧੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

60: ਮਤੰਗੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

61: ਸੈਲਬਾਉਗੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

62: ਰੂਪੇਸ਼ਰ ਮਹਾਦੇਵ,

63: ਸਹਸਤ੍ਰਧਨੁਕੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

64: ਪਸ਼ੁਪਤੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

65: ਬ੍ਰਹਮੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

66: ਜਜਪਲੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

67: ਕੇਦਾਰੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

68: ਪਿਸ਼ਾਚਮੁਕਤੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

69: ਸੰਗਮੇਸਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

70: ਦੁਧਾਰੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

71: ਯੋਗੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ।

72: ਚੰਦ੍ਰਾਦਿਤਜੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

73: ਕਾਰਤਬੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

74: ਰਾਜਰਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

75: ਬਾਲਦੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

76: ਅਰੁਣੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

77: ਪੁਸ਼ਪਦੰਤੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

78: ਅਭਿਮੁਕਤੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

79: ਹਨੁਮੰਤੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

80: ਸ੍ਵਪਨੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

81: ਪਿੰਗਲੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

82: ਕਾਵਜਵਾਹੋਨੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ,

83: ਬਿਲਕੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ, ਦੁਰਦੁਰੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ।

ਇਹ ਮਹਾਦੇਵ ਦੇ ਮੰਦਰ ਉਜੈਨ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਨ ਜਦਕਿ ਅੱਸੀ-ਚਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰ ਮੰਦਰ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਉਸੇ ਪਰਿਸਰ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਹ ਹਨ ਅਨਾਦਿਕਾਲਪੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ, ਤ੍ਰਿਵਿਸ਼ਟਾਪੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ, ਚਾਂਦਰਾਦਿਤਜੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ, ਅਤੇ ਸ੍ਵਪਨੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ।

ਸ਼ਿਵ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਨੌ ਮੰਦਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ "ਨੌ ਨਾਰਾਇਣ" (ਨੌ ਨਾਰਾਇਣ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: 1. ਅਨੰਤ ਨਾਰਾਇਣ, 2. ਸਤਜ ਨਾਰਾਇਣ, 3. ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਨਾਰਾਇਣ, 4. ਆਦਿ ਨਾਰਾਇਣ; 5. ਨੀਸ਼ਵਰ ਨਾਰਾਇਣ, 6: ਪਦਮ ਨਾਰਾਇਣ, 7: ਲਕਸ਼ਮੀ ਨਾਰਾਇਣ, 8: ਬਦਰੀ ਨਾਰਾਇਣ, 9. ਚਤੁਰਭੁਜ ਨਾਰਾਇਣ।

ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤੀ ਸਥਾਨ ਹਨ ਅਵੰਤੀ ਦੇਵੀ ਮੰਦਰ, ਬਾਡੇ ਗਣੇਸ਼ ਮੰਦਰ, ਹਰਸਿੱਧੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪੀਠ, ਰੰਗਹਟ, ਦੱਤਾ ਅਖਾੜਾ, ਚੌਬੀਸ ਖੰਭਾ, ਗੋਪਾਲ ਮੰਦਰ, ਯੋਗੇਸ਼ਵਰ ਟੇਕੀ (ਟੋਪੇ), ਨਗਰ ਕੋਟ ਮਹਾਰਾਣੀ ਮੰਦਰ, ਚੌਂਸਠ ਯੋਗਿਨੀ, ਸੰਦੀਪਨੀ ਆਸ਼ਰਮ, 1.4 ਪੁਰਾਤਤਵ ਸਬੂਤ:

1.4 ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਪ੍ਰਮਾਣ:

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਉਜੈਨ ਦੀ ਥਾਂ ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਉਜੈਨ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਿਆ, ਤਥਾਕਥਿਤ ਮਹਾਕਾਲ ਵਨ ਇੱਕ ਅਬਾਦ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਿਆ ਜਦਕਿ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸ਼ਹਿਰ ਹੁਣ ਇੱਕ

ਉਜਾੜ ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਗੜ੍ਹ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਉਜੈਨ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਭਗ 9 - 15 ਮੀਟਰ ਉੱਚੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਮੈਦਾਨ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਇੱਕ ਟੇਬਲ ਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਖੁਦਾਈ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਸਾਈਟ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਖੁਦਾਈ 1938-39 ਵਿੱਚ ਗਾਰਡੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪੁਰਾਤਤਵ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸਿੱਕਿਆਂ, ਟੈਰਾਕੋਟਾ, ਮੋਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਰਤਨਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਵੱਡੀ ਵਿਵਿਧਤਾ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਖੁਦਾਈ ਵੈਸ਼ਯ ਟੇਕੀ, ਕੁਮਾਰ ਟੇਕੀ ਅਤੇ ਪੱਲੇਵਾਲੀ ਜਾਂ ਕੰਕਰ ਟੇਕੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਖੁਦਾਈ ਨਾਲ ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਸਤੂਪ ਮਿਲੇ। ਕੁਮਾਰ ਟੇਕੀ ਵਿੱਚ, 1ਲੀ ਸਦੀ ਬੀ.ਸੀ. ਦੇ ਹੋਰ ਪੁਰਾਤਨ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1955-58 ਅਤੇ 1964-65 ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਖੁਦਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ।

1955 - 58 ਵਿੱਚ, ਖੁਦਾਈ ਦੀ ਸਾਈਟ ਗੜ੍ਹ ਕਾਲਿਕਾ ਮਾਉਂਡ ਤੇ ਚੁਣੀ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਤੀਜਾ ਮਿਲਿਆ; ਪੀਰੀਅਡ I; 750 ਤੋਂ 500 ਬੀ.ਸੀ.; ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਲਾਲ ਬਰਤਨ, ਚਮਕੀਲੇ ਲਾਲ ਬਰਤਨ, ਦੋਹਰੀ ਸਲਿੱਪਵੇਅਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪੀ.ਜੀ.ਡਬਲਿਊ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਅਤੇ ਖੰਡਰਾਤ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਦੀ ਕਿਲੇਬੰਦੀ ਦੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਜੋ ਕਿ ਲਗਭਗ 74.67 ਤੋਂ 197 ਮੀਟਰ ਚੌੜੇ ਖਾਈ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, 7.32 ਮੀਟਰ ਚੌੜੀ ਸੜਕ ਦੇ ਸਬੂਤ, ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵਸਤੂਆਂ ਜੋ ਕਿ ਲਗਭਗ 1000 ਬੀ.ਸੀ. ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੀਰੀਅਡ II ਵਿੱਚ, ਐਨ.ਬੀ.ਪੀ.ਡਬਲਿਊ ਨਾਲ ਮੋਟੇ ਗ੍ਰੇ ਵੇਅਰ ਅਤੇ ਨਾ-ਸਲਿੱਪ ਲਾਲ ਵੇਅਰ ਦੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ, ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਦੇ ਮਲਬੇ ਨਾਲ ਬਣੀ ਸਟਰਕਚਰ ਦੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼, ਰਿੰਗ ਕੁਆਂ, ਪੰਚ ਮਾਰਕ ਸਿੱਕੇ ਅਤੇ 2ਰੀ ਸਦੀ ਬੀ.ਸੀ. ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਾਲੀ ਹਾਥੀ ਦਾਂਤ ਦੀ ਮੋਹਰ ਮਿਲੀ। ਪੀਰੀਅਡ III ਵਿੱਚ, ਸੁੰਗਾ, ਸਾਥਵਾਹਨ, ਕੁਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਗੁਪਤਾ ਕਾਲ (200 ਬੀ.ਸੀ.-ਐਸ.ਓ.ਓ.ਏ.ਡੀ.) ਤੋਂ ਲੇਕੇ ਦੇਰ ਗੁਪਤਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਪਰਮਾਰ ਕਾਲ (500ਏ.ਡੀ.- 900 ਏ.ਡੀ.) ਅਤੇ ਪਰਮਾਰ ਤੋਂਮੁਸਲਮਾਨ (900 - 1300 ਈ.ਡੀ). ਚੌਥੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ, ਹੋਰ ਪੁਰਾਤਨਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਔਰੰਗਜੇਬ, ਸ਼ਾਹ ਆਲਮ, ਦੌਲਤ ਰਾਓ ਸਿੰਧੀਆ ਅਤੇ ਜਨਕੋਜੀ ਰਾਓ ਸਿੰਧੀਆ ਦੇ ਸਿੱਕੇ ਮਿਲੇ ਸਨ।

1964-65 ਦੀਆਂ ਖੁਦਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਸਟਰਕਚਰ ਚੂਨਾ ਪੱਥਰ ਦੀ ਬੇਸਿਨ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੋ ਐਨ.ਬੀ.ਪੀ. ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ।

1.5 ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਪਰਿਸਰ: ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਰਿਸਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 14.2 ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਮੰਦਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਮੰਦਰ ਪਰਿਸਰ ਦੇ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸਾਰੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮੁੱਖ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਨਿਚਲੇ ਹਿੱਸੇ ਅਤੇ ਕੋਠਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋੜੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਿਣਿਆ ਅਤੇ ਪੂਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਦੇ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਅਨਾਦੀਕਾਲਪੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ ਮੰਦਰ ਹੈ ਜੋ ਹੁਣ ਲਾਲ ਪੱਥਰ ਦੀ ਫਰਸ਼ੀ ਨਾਲ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਨਵੀਂ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਉੱਤਰ ਪਾਸੇ ਸੀੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮੰਦਰ ਵੀ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਮੁੱਖ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨੰਦੀ ਮੰਡਪ, ਸੰਤੋਨ੍ਰਿਲੋਕੋਆ, ਮੰਡਪ, ਅਤੇ ਗਰਭਗ੍ਰਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਗਰਭਗ੍ਰਹ ਵਿੱਚ ਜਲਧਾਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ। ਗਰਭਗ੍ਰਹ, ਮੰਡਪ, ਅਤੇ ਸਭਾਮੰਡਪ ਅਤੇ ਨੰਦੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਖੰਭੇ ਪੁਰਾਣੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਬਾਕੀ ਦੋ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਨਵੀਂ ਉਸਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬੀ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਪੇਂਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਅਨਾਦੀਕਾਲਪੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਬ੍ਰਿੱਧਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਹੈ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਫਰਸ਼ ਦੇ ਉਸੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਲ ਪੱਥਰ ਦੀ ਫਰਸ਼ੀ ਵਾਂਗ ਅਨਾਦੀਕਾਲਪੇਸ਼ਵਰ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇਹ ਮੰਦਰ ਵੀ ਮੁੱਖ ਸ਼ਿਖਰ ਅਤੇ ਮੰਡਪ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਬੇਮੇਲ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਨਾਲ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਮੰਡਪ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਖੰਭਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਨਵੇਂ ਪੱਥਰ ਜੋੜੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਮੰਡਪ ਢੱਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਬ੍ਰਿੱਧਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਠੀਕ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਮੰਦਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰਫ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂ ਦੀ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ ਜੋ ਹੁਣ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਖਰਾਬ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭੇਟ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਮੋਟੀ ਪਰਤ ਇਸ ਮੂਰਤੀ 'ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਅਨਾਦੀਕਾਲਪੇਸ਼ਵਰ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿੱਧਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰਬ ਪਾਸੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਆਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਮੰਦਰ ਹਨ ਜੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਗੁਲਾਬੀ ਅਤੇ ਲਾਲ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਂਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੰਦਰ ਫਰਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਲਾਲ ਪੱਥਰ ਦੀ ਫਰਸ਼ੀ 'ਤੇ ਉਸਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਮੰਦਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮਾਰਬਲ, ਲਾਲ ਪੱਥਰ, ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਟਾਈਲ ਫਰਸ਼ੀ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੋਧੇ ਗਏ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪਾਸਿਆਂ 'ਤੇ। ਕੁਝ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਲਾਜੀਵਾਯਾ ਮਾਰੂਤੀ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੂਨੀ ਸਾਰੀ ਉਸਾਰੀ ਨੂੰ ਫਰਸ਼ ਅਤੇ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਵਰਤੀ ਗਈ ਆਧੁਨਿਕ ਟਾਈਲਾਂ ਨਾਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਪਾਸੇ ਕੋਟੀਤੀਰਥ (ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਤਲਾਬ) ਹੈ ਜੋ ਉੱਤਰ, ਪੱਛਮ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਪਾਸਿਓਂ ਆਧੁਨਿਕ ਢਾਂਚਿਆਂ ਅਤੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੋਟੀਤੀਰਥ ਅਤੇ ਢਾਂਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਕੋਟੀਤੀਰਥ ਤੱਕ ਜਾਣ ਲਈ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਸੀੜੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਕਸਿਤ ਪਰਯਾਪਤ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਚਾਰ ਖੰਭਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਠਾਏ ਗਏ ਅਨੇਕਾਂ ਛੋਟੇ ਮੰਦਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲ ਗੁੰਬਦ ਵਾਂਗ ਸ਼ਿਖਰ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਲਾਬ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਕੋਟੀਤੀਰਥ (ਅਨਗਿਣਤ ਤੀਰਥ) ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੁੱਖ ਮੰਦਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ (ਪੂਰਬ-ਉੱਤਰ) ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਆਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮਾਪਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਛੋਟੇ ਮੰਦਰ ਉੱਠਾਏ ਗਏ ਹਨ।

ਮਹਾਕਾਲ ਦਾ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ (ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ) ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੁਫਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਗਹਿਰਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਮੂਲ ਮੰਦਰ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਭੌਤਿਕ ਸਬੂਤ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੁਣ ਹੈ, ਮੁੱਖ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਉੱਤੇ ਮੌਜੂਦ ਮੰਦਰ ਬਹੁਤ ਦੇਰੀ ਦੀ ਅਵਧੀ ਦਾ ਹੈ ਸੰਭਵਤ: ਮਰਾਠਾ ਕਾਲ (18ਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ) ਦਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਰ ਕਾਲ ਦੀ ਭੂਮੀਜਾ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਖਰ ਵਿੱਚ ਅਪਨਾਇਆ ਗਿਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਰਾਠਾ ਕਾਲ ਦੇ ਇਸ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇੱਥੇ ਭੂਮੀਜਾ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਮੰਦਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਅਪਨਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਉੱਤੇ, ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਮੁੱਖ ਹੈ, ਕੁੱਲ 48 ਖੰਭਿਆਂ ਨਾਲ ਸਮਰਥਿਤ ਹੈ ਜੋ 7 ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਵਸਥਿਤ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ, ਜਿੱਥੇ ਮੁੱਖ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪਾਸਿਓਂ ਤੋਂ ਦੋ ਸੰਕੀਰਣ ਪਾਸਿਓਂ ਰਾਹੀਂ ਦੱਖਣੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਪਾਸਿਓਂ ਤੇ ਦੋ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਉੱਤਰੀ ਪਾਸੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਜਦਕਿ ਦੱਖਣੀ ਪਾਸੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਸਟਾਫ ਅਤੇ ਵੀ.ਆਈ.ਪੀ.ਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੱਖਣੀ ਪਾਸੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਤਿੰਨ ਸਖਾਂ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੱਕ ਸੀੜੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਉਡਾਣ ਰਾਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਾਦੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲਦਾ ਹੈ।

ਉੱਤਰ ਪਾਸੇ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਚੌਖਟਾ, ਸਾਦੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਵਿੱਚ, ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਧਾਤ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੂਰਤੀਆਂ, ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਸੱਪ ਦੁਆਰਾ ਛਤਰੀ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਰਿਸਰ ਵਿੱਚ, ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪਰਿਸਰ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 142 ਹੋਰ ਮੰਦਰ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬ੍ਰਿਗਦਕਲੇਸ਼ਵਰ ਅਤੇ ਅਦਿਕੈਕੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਕਾਫੀ ਵੱਡੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਮੂਲ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹਨ, ਹੋਰ ਸਮਰਪਿਤ ਹਨ ਸਾਕਸ਼ੀਗੋਪਾਲ, ਵੀਰਭਦ੍ਰ ਮਹਾਦੇਵ, ਇੱਛਾ ਗਣੇਸ਼, ਮੰਗਲਨਾਥ ਅਵੰਤਿਕਾਦੇਵੀ, ਕੋਟੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ, ਰਾਕੇਸ਼ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ, ਸੂਰਯਮੁਖੀ ਹਨੁਮਾਨ, ਬਾਲਹਨੁਮਾਨ, ਬਕਾਦ੍ਰੇਸ਼ਵਰ, ਸਿੱਧ ਤੰਤਰ, ਰਾਮ ਮੰਦਰ, ਨਵਗ੍ਰਹ, ਨੀਲਕੰਠੇਸ਼ਵਰ, ਕਾਸ਼ੀਵਿਸ਼ਵਨਾਥ, ਅੰਨਪੂਰਣਾ ਦੇਵੀ, ਗਾਯਤ੍ਰੀਦੇਵੀ, ਵਿਠਲਨਾਥ ਛੋਟੇ ਹਨ। ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਤਿੰਨ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੇ ਅਗਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਖੰਭਿਆਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਪੋਰਟੀਕੋ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਹੇਠਾਂ ਮਹਾਕਾਲ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ ਜਿਥੇ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ, ਜ਼ਮੀਨੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਓਮਕਾਰੇਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ ਜਿਥੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਛੋਟਾ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ, ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੋਠੜੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਗਚੰਦ੍ਰੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਇੱਕ ਮੂਰਤੀ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੀ ਉੱਤਰੀ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਖਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਾਂਚ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਨਾਲ ਢੱਕੀ ਗਈ ਹੈ।

ਦੱਖਣੀ ਪਾਸੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਉੱਤੇ, ਇੱਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਚੌਖਟਾ ਤੰਗ ਸੀੜ੍ਹੀਆਂ ਵੱਲ ਖੁੱਲਦਾ ਹੈ ਜੋ 1ਲੀ ਅਤੇ 2ਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਆਮ ਜਨਤਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਪਰ ਪੂਜਾਰੀਆਂ ਲਈ ਨਾਗਚੰਦ੍ਰੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਲਈ ਹੀ ਹਨ। ਇਹ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਰਾਠਾ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰਾ ਮੰਦਰ ਸ਼ਾਇਦ ਪਰਮਾਰ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸਨੂੰ ਉਸੇ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੈਸੇ ਹੀ ਅਪਨਾਇਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕਿਆ, ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਪੁਸ਼ਪ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਰ - ਮਰਾਠਾ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਸੀ। ਵਾਸਤੁਕਲਾ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ, ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਤੱਕ ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ□ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੇਦੀਬੰਧ, ਜੰਘਾ, ਅਤੇ ਸ਼ਿਖਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ, ਹਰ ਉਭਾਰ ਜੰਘਾ ਤੱਕ ਬਰਾਬਰ ਉੱਪਰ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉੱਚੇ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਫਿਨੀਅਲ ਵਿੱਚ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਉੱਤੇ, ਉੱਤਰ, ਪੱਛਮ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਪਾਸਿਓਂ ਇਸ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸਾਦੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਚੌਖਟੇ ਦੁਆਰਾ ਟੈਰਾਕੋਟਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਹਰੀ ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਜਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਹੇਠਲੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਮੋਲਡਿੰਗਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਖਰ ਉੱਤੇ ਮਿਨੀਏਚਰ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ।

1.6: - ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਅਤੇ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ / ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ / ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸਥਿਤੀ

ਜ਼ਮੀਨੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵਿੱਚ, ਮਹਾਕਾਲ ਦਾ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਚੌਕੋਰ ਕੋਠੜੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮਾਪ 4.16 x 4.16 ਮੀਟਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਲਧਾਰੀ ਵਿੱਚ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਕੇਸਿੰਗ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 2.08 ਮੀਟਰ ਅਤੇ ਵਿਆਸ 1.27 ਮੀਟਰ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਜਲਧਾਰੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਉੱਤਰੀ ਪਾਸੇ ਖੁੱਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇੱਥੇ ਇਹ ਪੂਰਬੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲਦਾ ਹੈ।

ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕੰਧਾਂ ਅਤੇ ਛੱਤ ਨੂੰ ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਖਾਂਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਕਾਰਤਿਕੇਯ, ਗਣੇਸ਼ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਪਾਰਵਤੀ ਦੀ ਧਾਤੂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਹਨ। 1996 ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੂਰਤੀਆਂ ਜੋ ਕਿ ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ, ਖਾਂਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਰਬਲ ਦੇ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਨ।

2016 ਵਿੱਚ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਜਾਲੀਦਾਰ ਨਕਕਾਸ਼ੀ ਨਾਲ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਚਾਦਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਲੀਦਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਹੇਠਲਾ ਅੱਧਾ (+) ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਦੇ ਮੋਟੀਫ਼ਾਂ ਨਾਲ ਜਦਕਿ ਉੱਪਰਲਾ ਪੁਸ਼ਪ, ਕਲਸ਼, ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ, ਸ੍ਵਸਤਿਕ, ਅਰਧਚੰਦ੍ਰ, ਸ਼ੰਖ, ਧ੍ਵਜਾ, ਸ਼ਿਵ-ਬਾਣ, ਗਦਾ, ਕਮੰਡਲ, ਨੰਦੀ, ਚਿੰਤਾ, ਸ੍ਵਸਤਿਕ ਧ੍ਵਜਾ, ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਈ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੇ ਮੋਟੀਫ਼ਾਂ ਨਾਲ ਹੈ।

ਛੱਤ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਰੁਦ੍ਰਤਾਨਜਰਤਾ ਦੇ 271 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨਾਲ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਥਾਨਕ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਛੱਤ 1996 ਵਿੱਚ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਛੱਤ ਜੋ ਕਿ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਪਲੇਕ ਨਾਲ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਇੰਲੇਅ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਗਿਰ ਗਈ ਸੀ। ਯੰਤਰ ਨੂੰ ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਸੀ ਉਸੇ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਚਾਦਰ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਉੱਪਰ ਫਿਕਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸਿਓਂ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਦੋ ਦੀਪਦਾਨ (ਦੀਪਧਨ) ਹਨ ਜੋ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੱਥਰ ਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪੀਤਲ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟੇ ਗਏ ਹਨ। 1994 ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਪੀਤਲ ਦੇ ਲਪੇਟਣ ਨੂੰ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਕਲੱਦਿੰਗ ਨਾਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

1.7 ਏ:-ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ, ਸੋਧ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਮਹਾਕਾਲ ਦਾ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ/ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਨੂੰ ਸ੍ਵੈਭੂ ਜਾਂ ਅਚਲ ਅਤੇ ਸ੍ਵੈਭੂਲਿੰਗ ਜਾਂ ਉੱਤਮੋਤਮਲਿੰਗ (ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ) ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਸੈਂਡਸਟੋਨ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਸਿੱਧੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ (ਸਾਧਿਕਾ) ਵਿੱਚ ਪੂਰਬ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਉਚਾਈ 67.5 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਅਤੇ ਚੌੜਾਈ 42.9 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਹੈ ਜਲਧਾਰੀ ਦੀ ਉਚਾਈ 127 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਲੰਬਾਈ 208 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਹੈ। 28.12.1924 ਨੂੰ ਜਲਧਾਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਕਿ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ 12 ਦੀ ਲਾਗਤ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਮੁੱਖ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਜਲਧਾਰੀ ਦੀ ਚਾਂਦੀ 20.9.1925 ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਪੀਤਲ ਦੀ ਪੈਰਾਪਿਟ (ਕਟਰਾ) ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ। 1994 ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਭਗਤ ਦੁਆਰਾ ਦਾਨ ਕੀਤੀ ਪੀਤਲ ਦੀ ਪੈਰਾਪਿਟ ਨੂੰ ਚਾਂਦੀ ਨਾਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਸਤਹ 'ਤੇ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮਸੂਤਰ ਲਾਈਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਬਲਕਿ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਦੋ ਅਰਧ-ਗੋਲ ਲਾਈਨਾਂ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਲਾਈਨ ਦੂਜੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸਮ ਦੀ ਲਾਈਨ ਕੁਦਰਤੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਉਸੇ ਪਾਸੇ, ਹੇਠਲੇ ਅਤੇ ਨਿੱਚਲੇ ਪਾਸੇ 'ਤੇ ਗੱਡੇ ਪਏ ਹਨ। ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਸਤਹ 'ਤੇ, ਹੇਠਲੇ ਅਤੇ ਨਿੱਚਲੇ ਪਾਸੇ 'ਤੇ ਗੱਡੇ ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ ਜਦਕਿ ਉੱਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਘੱਟ ਹਨ। ਉੱਤਰੀ ਪਾਸੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਗੱਡਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਦੱਖਣੀ ਪਾਸੇ, ਜਿੱਥੋਂ ਭਗਤ ਹਾਲ ਤੋਂ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਡਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸਿਵਾਏ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਗੋਲ ਦੇਵਲ ਦੇ ਜੋ ਛਿੱਲ ਕੇ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਛੇ ਵਾਰ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ ਜੋ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਭਸਮ ਆਰਤੀ, ਦਤਯੋਦਕ, ਭੋਗ ਆਰਤੀ, ਸੰਧਿਆ ਪੂਜਾ, ਸੰਧਿਆ ਆਰਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਯਨ ਆਰਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਜਾਵਾਂ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਰਾਤ ਤੱਕ 4-6 ਵਜੇ, 7-7:45 ਵਜੇ, 10-10:45 ਵਜੇ, 5-5:45 ਵਜੇ, 7-7:45 ਵਜੇ ਅਤੇ 10-10:45 ਵਜੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁੱਖ ਤੱਤ ਪਾਣੀ, ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਸ਼ਹਿਦ, ਘਿਉ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕਰ, ਤਰਲ ਇਤਰ, ਚੰਦਨ ਦਾ ਲੇਪ, ਭੰਗ ਦਾ ਲੇਪ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਸਵੇਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸੁੱਕੇ ਗੋਬਰ ਦੀ ਸੁਆਹ ਨੂੰ ਆਖਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਉੱਤੇ ਛਿੜਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਜੈਨ ਦੇ 37 ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਰਿਵਾਰ ਹਨ ਜੋ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਤੇ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਪੂਜਾ ਲਈ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 3 ਤੋਂ 5 ਪੂਜਾਰੀ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖਾਸ ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

B: - ਸਵੇਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ

ਇੱਕ ਗਰੁੱਪ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਸਵੇਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਹਾਕਾਲ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪੰਜ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਕਾਲ ਦੀ ਸਵੇਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਵੇਰੇ 4 ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਭਗਤ ਅਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਹੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਣ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਉਡੇਲ ਸਕਣ।

ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇੱਕ ਭਗਤ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਉਡੇਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਜਾਪ ਅਤੇ ਦੁੱਧ (ਦੂਧ), ਸ਼ੱਕਰ (ਚੀਨੀ), ਦਹੀਂ (ਦਹੀ), ਅਸ਼ਦ (ਸ਼ਹਿਦ), ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ (ਪੰਜ ਦੀ ਮਿਸ਼ਰਣ), ਗੁਗਲ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਤਰ (ਤਰਲ ਇਤਰ) ਨੂੰ ਲਿੰਗ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਨਾਲ ਪੂਜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਸਜਾਵਟ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਿੱਧੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਉੱਪਰ ਪਕਾਏ ਹੋਏ ਚਾਵਲ ਦਾ ਢੇਰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਤਿੰਨ ਮਾਲਾਏਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਚੰਦਨ ਦੇ ਪੇਸਟ ਨਾਲ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਫਿਰ ਪੁੰਡਰੀਕ, ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ, ਹੋਂਠ ਆਦਿ। ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਂਠਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਦੂਰ ਨਾਲ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਇੱਕ ਚਿਹਰਾ ਲਿੰਗ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਪਾਸੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਇਹ ਦੱਖਣੀ ਪਾਸੇ ਦੇ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਭਗਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪੰਜ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਸ ਸਜਾਵਟ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮੱਗਰੀ (ਸਮਗਰੀ) ਦੇਣਾ, ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ

ਲਿਆਉਣਾ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣਾ। ਸਜਾਵਟ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਸਤਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਉੱਪਰ ਅਤੇ ਪਾਸੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਖੜਾਉਲਾ, ਕਾਕਪੱਲਾ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ 'ਤੇ ਇੱਕ ਛੱਤਰਾ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਧਾਤੂ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂਜਾ ਸਿਲਵਰ ਦੇ ਧੂਪਦਾਨ ਨਾਲ ਧੂਪ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਸਤਰ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੁਜਾਰੀ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਹੁਣ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਨੂੰ ਨਾ ਵੇਖਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗਾਂ ਦੇ ਗੋਬਰ ਦੀ ਸੁੱਕੀ ਸੁਆਹ (ਭਸਮ) ਨੂੰ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ 'ਤੇ ਉਡੇਲਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।, ਇਹ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਦਿਗੰਬਰ (ਨੰਗੇ) ਰੂਪ ਦਾ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਇਸੀ ਲਈ ਔਰਤ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਘੁੰਘਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਦਿਆਂ ਪੁਜਾਰੀ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸੁਆਹ ਦਾ ਗੱਠ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ 'ਤੇ ਛਿੜਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦ ਤੱਕ ਇਹ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਲਗਭਗ ਪੰਜ ਤੋਂ ਸੱਤ ਮਿੰਟ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਪੂਰੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਏ ਗਏ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਜਾਵਟ ਲਈ ਜੋੜੀ ਗਈ ਆਰਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਮੁੜ ਸਾਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਲਿੰਗ ਉੱਤੇ ਦੁੱਧ ਚੜ੍ਹਾ ਸਕੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਭਗਤ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਇੰਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਪੂਜਾ ਦੇ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਮ 5 ਵਜੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ, ਲਿੰਗ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਮੁੜ ਲਗਭਗ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂਕਿ ਬਾਕੀ ਚਾਰ ਪੂਜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ 7 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ, 10 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ, 7 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਅਤੇ 10 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਜਾਵਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

ਮੰਦਰ ਦੇ ਪੂਜਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਵੇਰੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ; ਦੁੱਧ (5 ਲਿਟਰ), ਦਹੀਂ (1 ਕਿਲੋ), ਘਿਉ (1 ਕਿਲੋ), ਸ਼ਹਿਦ (1 ਕਿਲੋ), ਚੀਨੀ (250 ਗ੍ਰਾਮ), ਚੰਦਨ ਦਾ ਲੇਪ (100 ਗ੍ਰਾਮ), ਭੰਗ (100 ਗ੍ਰਾਮ), ਤਰਲ ਇਤਰ, ਏਲੋ (100 ਗ੍ਰਾਮ), ਗੁਲਾਲ (100 ਗ੍ਰਾਮ), ਕੰਕੂ (100 ਗ੍ਰਾਮ), ਚਾਵਲ (250 ਗ੍ਰਾਮ), ਮਾਲਾ (5 ਨੰਬਰ), ਫੁੱਲ (1 ਕਿਲੋ), ਵਿਲਵਾਪਤ੍ਰ (1008 ਨੰਬਰ), ਗੰਗਾਜਲ, ਗੁਲਾਬਜਲ, ਫਲਾਂ ਦਾ ਰਸ (5 ਕਿਲੋ), ਨਾਰੀਅਲ ਦਾ ਪਾਣੀ (1 ਲਿਟਰ) ਅਤੇ ਗੰਨੇ ਦਾ ਰਸ (ਲਿਟਰ)। ਲਿੰਗ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਲਈ ਭੰਗ (1 ਕਿਲੋ), ਕਾਜੂ (250 ਗ੍ਰਾਮ), ਬਾਦਾਮ (250 ਗ੍ਰਾਮ), ਪਿਸਤੇ (250 ਗ੍ਰਾਮ) ਅਤੇ ਚੂਰੋਲੀ (250 ਗ੍ਰਾਮ)।

1.8 ਮੰਦਰ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਬਹਾਲੀ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੰਦਰ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ ਜੋ ਵਾਸਤੂਕਲਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਂ ਘੱਟ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੁੱਖ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿੰਦਾਕਲੇਸ਼ਵਰ ਅਤੇ ਅਨਾਦੀਕਲਪੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਮੰਦਰਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ, ਘਟੀਆ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਚਿੱਟੇ, ਕ੍ਰੀਮ ਅਤੇ ਲਾਲ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਂਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਮੰਦਰ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ, ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਕਲੱਦਿੰਗ, ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਟਾਇਲਾਂ, ਕੋਠਰੀਆਂ ਅਤੇ ਖੂਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਟਾਇਲਾਂ, ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਉੱਤੇ ਟਾਇਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅਨਾਦੀਕਲਪੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ, ਸਭਾਮੰਡਪ ਅਤੇ ਮੰਡਪ ਦੀ ਛੱਤ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਨਾਦੀਕਲਪੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ, ਮੰਡਪ ਦੀ ਛੱਤ ਅਤੇ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਨਾਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਲਵਿਜੈ ਹਨੁਮਾਨ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਕੰਧਾਂ ਅਤੇ ਛੱਤ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਟ੍ਰੀਫਾਇਡ ਟਾਇਲਾਂ ਅਤੇ ਤੇਲ ਪੇਂਟਿੰਗਾਂ ਨਾਲ ਪੇਂਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖੰਭਾਂ, ਬਾਹਰੀ ਅੰਗਣ ਦੇ ਮੇਹਰਾਬਾਂ ਅਤੇ ਛੱਤਾਂ ਨਾਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਦਾ ਫਰਸ਼ ਲਾਲ ਝੰਡੇ ਦੇ ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਮੰਦਰ ਦੇ ਫਰਸ਼ ਦਾ ਪੱਧਰ ਸੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪੁਰਾਣੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਨਿਰਮਾਣ ਵੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਜੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਕਈ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹਨ:

A: ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਰਿਸਰ, ਗੌਸ਼ਾਲਾ, ਵੈਦਿਕ ਸੰਸਕਾਰ, ਵਿਕਰਮ ਕੀਰਤੀ ਮੰਦਰ, ਮੰਦਰ ਦੀ ਰਸੋਈ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਰਿਸਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਫਾਈ। ਸਫਾਈ ਬਾਹਰੋਂ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

B: ਰਸੋਈ ਨੂੰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਲਗਭਗ 55-60 ਸਟਾਫ ਖਾਣਾ ਪਕਾਉਣ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਭੋਗ ਪਰੋਸਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭੋਗ ਸਵੇਰੇ 11:00 ਵਜੇ ਤੋਂ ਰਾਤ 11:00 ਵਜੇ ਤੱਕ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

C: ਇੱਕ ਹੋਰ ਲੱਡੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਇਕਾਈ ਵੀ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਲੱਡੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਵਜੋਂ ਪਕਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਦੀ ਹੈ।

D: ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੈਡੀਕਲ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਦੋ ਐਂਬੂਲੈਂਸ ਚਲਾਈਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਰਸ ਨੂੰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਮੈਡੀਕਲ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

E: ਇੱਕ ਸ਼ਿਵਵਾਹਨ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਵਿੱਚ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹਾਂ ਨੂੰ ਸਸਕਾਰ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਮੁਫਤ ਸੇਵਾ ਹੈ।

F: ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਬੱਸ ਵੀ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉਜੈਨ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ।

G: ਪ੍ਰਵਚਨ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰਾਵਣ ਮਹੀਨੇ (ਸੋਮਵਾਰ), ਉਮਾ ਸੰਝੀ ਮਹੋਤਸਵ; ਅਸ਼ਵਿਨ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬ੍ਰਿਜਵੇਲਡ ਕਥਾਕਾਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀਓ ਸੰਗੀਤ, ਅਤੇ ਭਰਤਨਾਟਯਮ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ।

H: ਮੰਦਰ ਵੈਦਿਕ ਸੰਸਥਾਨ ਨੂੰ ਛੇਵੀਂ ਤੋਂ ਬਾਰਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 6 ਅਧਿਆਪਕ 70 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਈ: ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਚਿੰਤਾਮਣ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗੌਸ਼ਾਲਾ ਦਾ ਰੱਖ-ਰਖਾਵ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਲਗਭਗ 100 ਗਾਂ ਪਾਲੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਗਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਮੰਦਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ -11

ਕੁਦਰਤੀ (ਭੌਤਿਕ-ਰਸਾਇਣਕ) ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੌਸਮੀ ਖਰਾਬੀ ਮਹਾਕਾਲ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ

ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ, ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੌਸਮੀ ਖਰਾਬੀ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਕਾਰਨਾਂ (ਭੌਤਿਕ-ਰਸਾਇਣਕ) ਦੀ ਚਰਚਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਲਿੰਗਮ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ/ਰਸਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਮਰਪਣਾਂ (ਸਮਗਰੀਆਂ) ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ।

ਰਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਭਸਮ (ਸੁਆਹ) ਆਰਤੀ ਅਤੇ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਦਿਨ ਦੇ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਵਿਰਾਮਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਸਮ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਗਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਸਮਾਗਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਆਸਥਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸ਼ੁਭ ਦਿਨ ਜਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਰਪਣਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭੌਤਿਕ ਜਾਂ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਕੁਦਰਤੀ ਪੱਥਰ (ਉਂਗਨਮ) ਦੇ ਖਨਿਜਾਂ ਨਾਲ ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਾਤਚੀਤ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਲਗਾਤਾਰ ਬਾਤਚੀਤ, ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਸਬਸਟ੍ਰੇਟ (ਲਿੰਗਮ) ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

2.1 ਕੁਝ ਸਮਗਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਮ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ:

ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮਗਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਮਾਨਿਆ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਭੌਤਿਕ-ਰਸਾਇਣਕ ਜਾਂ ਜਿਓ-ਰਸਾਇਣਕ ਬਾਤਚੀਤਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਦੁੱਧ: ਦੁੱਧ ਇੱਕ ਜੈਵਿਕ ਦਰਾਵ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਨਿੰਨ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੋਟੀ ਸੰਰਚਨਾ ਹੈ: ਏ

ਸਾਧਾਰਣ ਸ਼ੁੱਧ ਦੁੱਧ ਦਾ pH ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ 6.5 ਤੋਂ 6.7 ਤੱਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਸ੍ਰੋਤ: ਰਸਾਇਣ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਹੈਂਡਬੁੱਕ; DOI 10.1007/978-3-642-41069-5_31-1,2015, ਪੰਨਾ

ਦਹੀਂ (ਕਰਡ):
ਦਹੀਂ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਾ

ਫੈਟ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਐਸ਼ ਕੁੱਲ ਲੈਕਟੋਜ਼ pH ਕੁੱਲ ਪਲੇਟ ਕੁੱਲ ਕੋਲੀ
ਘੁਲਣਸ਼ੀਲ
ਠੋਸ ਗਿਣਤੀ ਰੂਪ ਗਿਣਤੀ
3.60 2.77 0.68± 15.63 4.7±0.5 5.05 7.68 ±0.01 3.2±0.11
± 0.43 0.02 0.1 ±
0.50 0.21

ਘਰੇਲੂ ਦੇਸੀ ਘਿਉ:
ਘਰੇਲੂ ਸ਼ੁੱਧ ਘਿਉ ਦੀ ਰਸਾਇਣਕ ਸੰਰਚਨਾ:

ਰੰਗ ਸੁਆਦ ਬਣਾਵਟ ਐਮ.ਪੀ. ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਕ ਨਮੀ %
ਸੂਚਕ ਐਸਿਡਿਟੀ
ਚਿੱਟਾ ਸੁਖਦ ਦਾਣੇਦਾਰ 29°C 1.4530 0.4 3.0

ਛੋਟੀ ਚੇਨ ਸੰਤ੍ਰਿਪਤ ਫੈਟੀ ਐਸਿਡ (ਐਸ.ਐਫ.ਏ.): 12.5% ਮੋਨੋ-ਸੰਤ੍ਰਿਪਤ ਫੈਟੀ ਐਸਿਡ (ਐਮ.ਯੂ.ਐਫ.ਏ.): 19.91%
ਲੰਬੀ ਚੇਨ ਫੈਟੀ ਐਸਿਡ (ਐਸ.ਐਫ.ਏ.): 73.77% ਮੱਧ ਚੇਨ ਫੈਟੀ ਐਸਿਡ (ਐਸ.ਐਫ.ਏ.): 20.17%

ਸ਼ਹਿਦ: ਫੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਹਨੀਡਿਊ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਔਸਤ ਸੰਰਚਨਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ: ਸਾਰਿਕਾ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ, ਉਜੈਨ (ਐਮ.ਪੀ.) [ਅਰੁਣ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ] 693

ਸ਼ੁਗਰ ਉਤਪਾਦ:

ਸ਼ੁਗਰ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਰਾਸਾਇਣਕ ਸੰਰਚਨਾ ਹੈ: ਸੰਦਲ (ਚੰਦਨ):

ਚੰਦਨ ਦੇ ਪਾਊਡਰ ਜਾਂ ਤੇਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਯੋਗਦਾਨ ਹਨ: ਅਲਫਾ ਸੈਂਟਾਲੋਟ - 41.0 - 55% ਅਤੇ ਬੀਟਾ ਸੈਂਟਾਲੋਟ- 41.0-55 %.

ਭੰਗ (ਕੈਨਾਬਿਸ):

ਕੈਨਾਬਿਸ ਦੇ ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਪੱਤੇ ਨੂੰ ਪੀਸ ਕੇ ਭੰਗ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਇਓਡੀਟੀਰੀਓਰੇਸ਼ਨ ਘਟਕ ਹਨ ਕੈਨਾਬਿਡੀਓਲ ਅਤੇ ਡੈਲਟਾ-9-ਟੇਟਰਾਹਾਈਡ੍ਰੋਕੈਨਾਬਿਨੋਲ।

ਇਹਨਾਂ ਯੌਗਿਕਾਂ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕੋਲ ਐਂਟੀਫੰਗਲ, ਐਂਟੀਬੈਕਟੀਰੀਅਲ ਅਤੇ ਐਂਟੀਬਾਇਓਟਿਕ ਗੁਣ ਹਨ।

ਅਬੀਰ ਜਾਂ ਅਬੀਰ ਅਤੇ ਗੁਲਾਲ:

ਜੇਕਰ ਇਹ ਉਤਪਾਦ ਕੁਦਰਤੀ ਫੁੱਲਾਂ/ਜੜ੍ਹੀਬੂਟੀਆਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਿੰਥੈਟਿਕ ਡਾਈਜ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿਮੀਆਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਆਦਾਤਰ ਗੈਰ-ਮਿਆਰੀ ਪੈਰਾਮੀਟਰਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਨਤੀਜੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਵਸਤੂਆਂ 'ਤੇ ਘਰਸਣ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕੰਕੂ (ਕੁਮਕੁਮ):

ਇਹ ਹਲਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸਮਗਰੀ ਤੋਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁੱਕੀ ਹਲਦੀ ਦੇ ਪਾਊਡਰ ਨੂੰ ਬੁਝੇ ਚੂਨੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਲਦੀ ਦੇ ਅਮੀਰ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਕੁਮਕੁਮ (ਸਿੰਦੂਰ) ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਮੀਲੀਅਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਰੰਗੀ-ਲਾਲ ਪਿਗਮੈਂਟ ਵਰਮੀਲੀਅਨ ਸਿੰਨਾਬਾਰ ਜਾਂ ਪਾਰਾ ਸਲਫਾਈਡ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਪਾਊਡਰ ਰੂਪ ਹੈ।

ਫਲਾਂ ਦੇ ਜੂਸ:

ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ, ਭਗਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਫਲਾਂ ਦੇ ਜੂਸ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਫਲਾਂ ਦੇ ਜੂਸ ਫਲ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਮੀਕਲ ਸੰਯੋਜਨ ਅਤੇ pH ਮੁੱਲ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕੁਝ ਫਲਾਂ ਦੇ ਜੂਸਾਂ ਦਾ pH ਮੁੱਲ ਹੇਠ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ pH ਮੁੱਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੱਲ ਦੇ ਅਮਲੀ ਜਾਂ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਬੇਸਿਕ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਸਮ / ਸਾਰ

ਗਾਂ ਦੇ ਗੋਬਰ ਦੇ ਕੇਕ:

ਸਾਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂ ਦੇ ਗੋਬਰ ਦੇ ਕੇਕਾਂ ਦੀ ਭਸਮ ਨੂੰ ਭਸਮ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮੁਸਲਿਨ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਚੰਗੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਭਸਮ ਨੂੰ ਛਿੜਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਮੂਨਾ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ (XRF) (ਕੁਰਤੇਸੀ: ਵਾਡੀਆ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਹਿਮਾਲਯਾ ਜੀਓਲੈਜੀ, ਦਹਿਰਾਦੂਨ) ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਭਸਮ ਵਿੱਚ ਸਿਲਿਕਾ ਦੀ ਮਾਤਰਾ (ਲਗਭਗ 63%), ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ ਦੇ ਆਕਸਾਈਡ (10.75%), ਮੈਗਨੀਸ਼ੀਅਮ, ਐਲੂਮੀਨੀਅਮ, ਫਾਸਫੋਰਸ, ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ, ਆਇਰਨ, ਅਤੇ ਟਾਈਟੇਨੀਅਮ ਅਤੇ ਮੈਂਗਨੀਜ਼ ਦੇ ਆਕਸਾਈਡਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ। ਭਸਮ ਦੀ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੁਲਣਸ਼ੀਲਤਾ ਲਗਭਗ ਨਗਣਯ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਐਸਿਡ ਵਿੱਚ ਇਹ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਘੁਲਣਸ਼ੀਲ ਹੈ।

ਦਹਿਰਾਦੂਨ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸਾਇੰਸ) ਦੀਆਂ ਲੈਬੋਰੇਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭਸਮਾਂ ਦੇ ਸੂਕਸ਼ਮ ਨਿਰੀਖਣ ਨੇ ਭਸਮ ਦੇ ਅਮੋਰਫਸ-ਕ੍ਰਿਸਟਲੀਨ ਸੁਭਾਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ। ਭਸਮ ਦੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਰਮ ਵਸਤੂਆਂ 'ਤੇ ਘਰਸਣ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗੀ।

ਤੇਲ ਦੀਵੇ, ਧੂਪ ਜਾਂ ਸੁਗੰਧੀ ਸਟਿੱਕਾਂ ਦਾ ਸਾੜਨਾ:

ਤੇਲ ਦੀਵੇ, ਧੂਪ ਜਾਂ ਸੁਗੰਧੀ ਸਟਿੱਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਬਨ/ਚਾਰਕੋਲ ਪਾਊਡਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਤੇਲ ਅਤੇ ਸੁਗੰਧਿਤ ਯੌਗਿਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸਨੂੰ ਸਾੜਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੋਟਾ ਧੂੰਆਂ ਜਾਂ ਧੂੰਏ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਛੱਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਕਾਲੇ ਧੂੰਏ ਦੀ ਬਾਇਓਫਿਲਮ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਖੁਸ਼ਨੁਮਾ ਨਾ ਲੱਗੇ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ ਜਮਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਧੀਮੇ ਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ: ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਡਾਟਾ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੀ ਰਸਾਇਣਕ ਸੰਰਚਨਾ ਅਤੇ ਆਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਲੱਬਧ ਹਵਾਲਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਇਹ ਰਸਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਭਸਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਸਲ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਮੂਨੇ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ।

2.2. ਰੇਤੀ ਦੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਮੌਸਮੀ ਖਰਾਬੀ

ਰੇਤੀ ਦੇ ਪੱਥਰ ਕਲਾਸਟਿਕ ਸੈਡੀਮੈਂਟਰੀ ਰੌਕ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾਏ ਖਰਾਬ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਖਰਾਬ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। (ਅਜਿਹੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ/ਜਨਮ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ/ਖਨਿਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ)।

ਮਹਾਕਾਲ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਇਸ ਦੀ ਖਰਾਬੀ/ ਨੁਕਸਾਨ/ ਖਰਾਬੀ ਦੈਨਿਕ ਰਸਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤੱਤਾਂ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਰੇਤੀ ਦੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਮੌਸਮੀ ਖਰਾਬੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਤਰਾਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੌਸਮੀ ਖਰਾਬੀ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਿੱਥੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਕਾਰਨ ਪੱਥਰ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਪੱਥਰ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੱਥਰ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਦੇ ਤੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਣ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮੌਸਮੀ ਖਰਾਬੀ ਦੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

A: ਪਾਣੀ - ਪੱਥਰ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ:

ਪੱਥਰ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਕਈ ਕਾਰਕਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੀਲਾ ਮੌਸਮ ਖਰਾਬੀ ਦੇ ਸਲਿੱਪਵੇਅਰ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਦੇ ਕੋਰ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਨਮੀ ਦੀ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਰਗਰਮ ਖਨਿਜ ਸੀਮੈਂਟ (ਫੀ ਅਤੇ ਐਮਜੀ ਕਾਰਬੋਨੇਟਸ) ਦਾ ਘੁਲਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੈਲਡਸਪਾਰਸ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਅਤੇ ਕਾਓਲੀਨਾਈਟ ਦੀ ਸੂਜਣ ਅਗਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਖੇਤਰ ਸਤਹੀ ਪਟੀਨਾ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਣਜ ਵਿਖੰਡਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜਤਨ, ਸਭ ਤੋਂ ਆਮ ਖਰਾਬੀ ਦੇ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅਣਜ ਵਿਖੰਡਨ, ਖੱਡਾਂ, ਛਾਲੇ, ਛਿਲਕੇ, ਘੁਲਣ, ਦਰਾੜਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ, ਅਤੇ ਪਰਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਚਟਾਨ ਦੀ ਖਨਿਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਬਲੁਆ ਪੱਥਰ ਦੀ ਟਿਕਾਊਪਣ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ, ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਦੀ ਫਰੇਮਵਰਕ ਖਨਿਜ ਸੰਯੋਜਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸੀਮੈਂਟ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਉੱਚ ਨਮੀ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪੱਥਰ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਗੀਲਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਨਿਜਾਂ ਦੇ ਘੁਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਟਰਿਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਘੁਲਣਸ਼ੀਲ ਲੂਣ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਦੇ ਮੈਟਰਿਕਸ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਦਾਖਲਤਾ ਇਹ ਲੂਣ ਪੱਥਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੀਲੇ ਅਤੇ ਸੁੱਕੇ ਚੱਕਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਤਹ ਉੱਤੇ ਲੂਣ ਦੀ ਉਭਾਰ ਨੂੰ ਕਾਰਨ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਉੱਪਰਲੀ ਪਰਤ ਦੇ ਛਿੱਲਣ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬੀ: ਬਾਇਓਲੋਜੀਕਲ ਕਮੀ ਜਾਂ ਬਾਇਓ-ਡਿਟੀਰੀਏਸ਼ਨ ਆਫ ਸੈਂਡ ਸਟੋਨ:

ਪੱਥਰ ਉੱਤੇ ਬਾਇਓਲੋਜੀਕਲ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਗੁਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਬਾਇਓਲੋਜੀਕਲ ਕਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਮੁੱਚੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਪੱਥਰ ਦੀ ਬਾਇਓਲੋਜੀਕਲ ਕਮੀ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਮੈਕਰੋ ਅਤੇ ਮਾਈਕਰੋਬਾਇਓਲੋਜੀਕਲ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਰੀਰਿਤ ਮਾਈਕਰੋਬਾਇਓਲੋਜੀਕਲ ਮੈਟਾਬੋਲਾਈਟਸ ਦੇ ਬਾਇਓ-ਜੀਓ-ਕੈਮੀਕਲ ਅੰਤਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਤਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਇਓਲੋਜੀਕਲ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਫੋਟੋਟ੍ਰੋਫਿਕ ਜਾਂ ਨਾਨ-ਫੋਟੋਟ੍ਰੋਫਿਕ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਨਾਨ-ਫੋਟੋਟ੍ਰੋਫਿਕ ਬਾਇਓਲੋਜੀਕਲ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਦਾ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਿਰਦਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸੂਕਸ਼ਮ-ਜੀਵਾਣੂਆਂ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਇਓਲੋਜੀਕਲ ਮੈਟਾਬੋਲਾਈਟਸ ਦੀ ਪੱਥਰ ਉੱਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਹੇਠਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ: ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਕਰੋ ਅਤੇ ਮਾਈਕਰੋਬਾਇਓਲੋਜੀਕਲ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਸਬਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਮਕੈਨੀਕਲ ਅਤੇ ਕੈਮੀਕਲ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਕੈਮੀਕਲੀ ਉਤਪ੍ਰੇਰਿਤ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਕੁਝ ਮੈਟਾਬੋਲਾਈਟਸ ਚੇਲੇਟਿੰਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੇ ਕੁਝ ਧਾਤੂ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ ਵੱਖਰੀ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਲਗਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਅਭਿਸ਼ੇਕਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ/ਦਹੀਂ/ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੁੱਧ ਦਾ ਉਤਪਾਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਖੰਡਿਤ ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯਮਿਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ 'ਤੇ ਨਾ ਧੋਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਖਾਸ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਕਾਰਵਾਈ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੁੱਧ ਦੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੈਕਟੋਬੈਸਿਲਸ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਯਾਨੀ ਉਪਯੁਕਤ ਤਾਪਮਾਨ ਅਤੇ ਨਮੀ, ਉਹ ਦੁੱਧ ਦੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਲੈਕਟੋਜ਼ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਪੋਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਵਰਤਦੇ ਹੋਏ ਕਦਰਯੋਗ ਦਰ ਨਾਲ ਗੁਣਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਦੇ ਗੁਣਾਂਕਣ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮੀ ਖੰਡਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ, ਲੈਕਟਿਕ ਐਸਿਡ ਨੂੰ ਹੱਲ 'ਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਛੱਡਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਖੰਡਿਤ ਉਤਪਾਦ ਨਾ ਤਾਂ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਰ ਅਮਲੀ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਇੱਕ ਉਪ-ਉਤਪਾਦ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਬਸਟ੍ਰੇਟ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਆਮ ਰਸਾਇਣਕ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।
$C12_{SUBSCRIPT}H22_{SUBSCRIPT}O11_{SUBSCRIPT} + H2_{SUBSCRIPT}O \rightarrow C6_{SUBSCRIPT}H12_{SUBSCRIPT}O6_{SUBSCRIPT} + C6_{SUBSCRIPT}H12_{SUBSCRIPT}O6$
$_{SUBSCRIPT}$ਲੈਕਟੋਜ਼ ਗੈਲੈਕਟੋਜ਼ ਗਲੂਕੋਜ਼

$C6_{SUBSCRIPT}H12_{SUBSCRIPT}O6_{SUBSCRIPT} \rightarrow C3_{SUBSCRIPT}H6_{SUBSCRIPT}O3$
$_{SUBSCRIPT}$ਗੈਲੈਕਟੋਜ਼ ਲੈਕਟਿਕ ਐਸਿਡ

ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ (ਸਲਫਰ ਅਤੇ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ) ਵੀ ਸੈੱਲੁਲੋਜ਼ਿਕ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਅਤੇ ਕਾਰਬੋਹਾਈਡ੍ਰੇਟ ਵਿੱਚ ਸਮ□ੱਧ ਠਹਿਰਾਉ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ ਵਧਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਭਗਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੁੱਲਾਂ, ਬਿਲਵ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਂ-ਸਮਾਂ 'ਤੇ ਨਾ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮੱਗਰੀਆਂ 'ਤੇ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਕਾਰਵਾਈ ਪੱਥਰ ਸਮੇਤ ਰੇਤਲੀ ਪੱਥਰ ਲਈ ਵੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੂਕਸ਼ਮ-ਜੀਵਾਣੂਆਂ ਦੀ ਚਾਬਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਛੱਡੇ ਗਏ ਹਲਕੇ ਐਸਿਡ ਉਤਪਾਦ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਰੇਤਲੀ ਪੱਥਰ ਦੇ ਧਾਤੂ ਆਇਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਬਸਟ੍ਰੇਟ ਦਾ ਸੀਮੈਂਟਿੰਗ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਲੀਚ ਹੋ ਕੇ ਵਿਖਰਾਅ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2.3. ਮਹਾਕਾਲ ਏ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਅਤੇ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਦੀ ਜਾਂਚ:

ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਨੂੰ 7 ਸਤੰਬਰ 2017 ਨੂੰ ਭਸਮ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਟੀਮ ਦੁਆਰਾ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਰਸਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਰਨ ਇਸਦੇ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਅੰਦਾਜਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਸੀਂ ਸਵੇਰੇ ਦੀ ਭਸਮ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਮਹਾਨ ਰਸਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਦੌਰਾਨ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕੀਏ।

ਏ: ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੇ ਆਮ ਨਿਰੀਖਣ:

ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਦੱਖਣੀ ਪਾਸੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਦਰਵਾਜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪਰਿਕਰਮਾ ਲਈ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਰਸਮਾਂ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ 'ਤੇ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਧਾਤੂ ਦੇ ਗੋਲ ਪੈਡਸਟਲ 'ਤੇ ਸਥਿਰ ਹੈ। ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਭਾਗ ਅਤੇ ਫਰਸ਼ ਦੀ ਸਤਹ ਹੇਠਾਂ ਇਸਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੈਡਸਟਲ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲਿੰਗਮ ਦਾ ਆਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੀ ਆਮ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪਾਸੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਲਿਸ਼ ਦੀ ਪਰਤ ਦੇ ਛਿਲਣ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੱਡ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੱਡ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਲਿੰਗਮ 'ਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਚੰਗੀ ਪਾਲਿਸ਼ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਦੱਖਣੀ ਪਾਸੇ ਪਾਲਿਸ਼ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬਲੂਆ ਪੱਥਰ ਦੇ ਬਾਰੀਕ ਖਨਿਜ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪਾਲਿਸ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਸਲ ਪਾਲਿਸ਼ ਹੈ ਜਾਂ ਭੇਟ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੇ ਰਗੜਨ ਕਾਰਨ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਭਸਮ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਉੱਪਰਲੇ ਭਾਗ 'ਤੇ। ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਦੱਖਣੀ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਅਧ-ਗੋਲਾਕਾਰ ਛਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਗੋਲਾਕਾਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਸਿਖਰ ਤੋਂ ਨੀਚੇ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪੂਰਬੀ ਪਾਸੇ।

ਟੀਮ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਭਗਤ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਾਣੀ / ਗੰਗਾ ਜਲ ਦੀਆਂ ਲੀਟਰਾਂ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚੰਗੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਦ, ਘਿਉ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਵੀ ਭਸਮ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਕਰਤਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਬੇਲਪਤਰ ਵੀ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੇ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਦੌਰਾਨ, ਪਾਣੀ/ਗੰਗਾ ਜਲ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਉਤਪਾਦਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਬੋਹਾਈਡਰੇਟਾਂ ਨੂੰ ਧੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਭਾਗ 'ਤੇ, ਅਸੀਂ ਚਿਪਚਿਪੇ, ਚਿਕਨੇ ਕਿਣਵਿਤ ਉਪ-ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੀ ਮੋਟੀ ਪਰਤ ਦੇਖੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਦੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਸਮੇਤ ਕਾਰਬੋਹਾਈਡਰੇਟਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਸ ਜਮਾਵ ਨੂੰ ਜੇ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧੋਇਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਕਾਰਵਾਈ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਕ ਹੌਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕੰਟਰੋਲ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਸਬਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਫੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭੇਟ ਸਮੱਗਰੀਆਂ 'ਤੇ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਫੰਗਲ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਬਸਟ੍ਰੇਟ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਸਮੀ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਨੂੰ ਭੰਗ ਵੀ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਭੰਗ ਦੇ ਪੇਸਟ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਲਕਲੋਇਡਜ਼ ਅਤੇ ਫੀਨੋਲਿਕ ਯੌਗਿਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਨੁਕਸ

ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਜੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿਗ਼ ਨੁਕਸਾਨਗ੍ਰਸਤ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਸਮੇਤ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਨਮੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਾਰਬਲ ਦੀ ਫਰਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗੱਡੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਸੰਭਵਤ: ਸਾਰੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਕਾਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਚਿਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਘਾਟ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹਨ।

ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਧਾਤੂ ਦੀ ਚਾਦਰ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਅਸਲੀ ਪਾਲਿਸ਼ ਗੁਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਆਮ ਮਾਹੌਲ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਔਸਤ ਤਾਪਮਾਨ 4 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ ਸਵੇਰ ਤੋਂ 6 ਵਜੇ ਤੱਕ 23.5 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ ਅਤੇ ਨਮੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ 78%। ਨਮੀ ਦੀ ਉੱਚ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਮੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣਾ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੀਵ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਹਾਲਾਤ. ਇਸ ਨਾਲ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਵੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਦਿਨ ਭਰ ਗਿੱਲਾ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਸੜਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ।

B: ਤਰਲ ਅਤੇ ਠੋਸ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਨ ਲਈ ਡ੍ਰੇਨੇਜ ਸੁਵਿਧਾ:

ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਤਰਲ ਅਤੇ ਠੋਸ ਕੂੜਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਖੱਡੇ ਵਿੱਚ ਡ੍ਰੇਨੇਜ ਰਾਹੀਂ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕਲ ਮੋਟਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਪੰਪ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਇਸ ਨਿਪਟਾਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੀ ਨਮੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਸਫਾਈ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

(C) ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕਲ ਫਿਟਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਾਰਣਾਂ ਅਤੇ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੁੱਖ ਮੁਰੰਮਤ ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ।

2.4 ਹੋਰ ਨਿਰੀਖਣ:

ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਦੇ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਅਤੇ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸਟਰਕਚਰਾਂ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੇ ਬਿਹਤਰ ਸੰਰਕਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਧਾਰਮਿਕ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਲਈ ਨਿਯਮਿਤ ਨਿਰੀਖਣ, ਰੋਕਥਾਮਕ ਸੰਰਕਸ਼ਣ, ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਅਧਿਆਇ-III
ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਭੂ-ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਉਜੈਨ, ਐਮ.ਪੀ.

3.1 ਪਰਿਚਯ:

ਭਾਰਤ ਦੀ ਮਾਣਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੀ ਕੋਰਟ ਨੰਬਰ 10 ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਐਸ.ਐਲ.ਪੀ.(ਸਿਵਲ ਨੰਬਰ 15459 ਦੇ 2017.ਜਦੋਂ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਤਿਰਿਕਤ ਸਾਲੀਸੀਟਰ ਜਨਰਲ ਸ੍ਰੀ ਤੁਸ਼ਾਰ ਮਹਿਤਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜੀ.ਐਸ.ਐਲ. ਅਤੇ ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਹੇਮਰਾਜ ਸੂਰਯਵੰਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਐਲ.ਐਲ. ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਚੌਹਾਨ ਅਤੇ ਡਾ. ਵੀ.ਕੇ. ਸਕਸੇਨਾ ਨੂੰ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਜਯੋਤਿਲਿੰਗਮ ਦੇ ਉਜੈਨ (ਐਮ.ਪੀ.) ਦੇ ਅਧਿਐਨ / ਸਰਵੇਖਣ / ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀ ਗਿਰਾਵਟ ਦੀ ਦਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ।

ਇਹ ਜਾਂਚ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਗਿਰਾਵਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਇਸ ਗਿਰਾਵਟ/ਸਿਕੁੜਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੀ ਉਪਾਯ/ਕਦਮ/ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਹੋਰ ਢਾਂਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਦਾ ਵੀ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਕੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਗਿਰਾਵਟ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਅਤੇ ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਦੇ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ 7.9.2017 ਨੂੰ ਉਜੈਨ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ

ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਦਾ ਆਕਲਨ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਅਤੇ ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਟੀਮ ਲਈ ਕਾਰਜ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰ ਸਕਣ।

ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੀ ਚਟਾਨ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੇਗਾ ਜੇਕਰ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗਿਰਾਵਟ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਯ ਸੁਝਾਏਗਾ। ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਮੰਦਰ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਦੇ ਪੁਰਾਤਤਵ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਪਹਿਲੂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰੇਗਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਰਸਾਇਣਕ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਜਾਮ ਦੇਵੇਗਾ।

ਭਾਰਤੀ ਭੂਗਰਭੀ ਸਰਵੇਖਣ, ਭੋਪਾਲ ਟੀਮ ਨੇ ਲਿੰਗਮ ਚਟਾਨ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦਾ ਆਕਲਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਯੰਤਰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਚੂੰਕਿ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਤੋਂ ਚਟਾਨ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਵੇਰਵੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਪੈਕਟਰੋਰੇਡੀਓਮੀਟਰ ਨਾਮਕ ਯੰਤਰ ਨਾਲ ਰਿਮੋਟ ਸੈਂਸਿੰਗ ਤਕਨੀਕ ਆਧਾਰਿਤ ਗੈਰ-ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਚਟਾਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਨਾਗਪੁਰ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਦੋ ਮਾਹਿਰ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾਗਪੁਰ ਟੀਮ 10/9/2017 ਨੂੰ ਉਜੈਨ ਪਹੁੰਚੀ ਅਤੇ 11/9/2017 ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਟੀਮ ਨੇ ਲਿੰਗਮ ਚਟਾਨ ਦੇ ਸਪੈਕਟਰਲ ਸਿਗਨੇਚਰ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ., ਕੋਲਕਾਤਾ ਦੀ ਸਪੈਕਟਰਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਮਿਆਰੀ ਸਪੈਕਟਰਲ ਸਿਗਨੇਚਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੀਤਾ।

ਈ ਲਿੰਗਮ ਚਟਾਨ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਇਕ ਹੋਰ ਗੈਰ-ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਜੋ ਰਿਮੋਟ ਸੈਂਸਿੰਗ ਤਕਨੀਕ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਛਾਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ, ਇਕ ਪੋਰਟੇਬਲ ਐਕਸਆਰਐਫ ਯੰਤਰ ਨੂੰ ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ., ਜਬਲਪੁਰ ਤੋਂ ਇਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨਾਲ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਪੋਰਟੇਬਲ ਐਕਸਆਰਐਫ ਮਸ਼ੀਨ ਨੂੰ 12/09/2017 ਨੂੰ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਚਟਾਨ ਦੇ 19 ਬਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਾ ਚਟਾਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਮੌਸਮੀ ਹਿੱਸੇ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਮੌਸਮੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਮੌਸਮੀਕਰਣ ਦੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਯ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਇਸ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸੁਆਹ ਦੇ ਨਮੂਨੇ, ਭੰਗ, ਗਾਂ ਦੇ ਗੋਬਰ ਵਰਗੀਆਂ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਰਸਾਇਣਕ ਮੌਸਮੀ ਖਰਾਬੀ ਦਾ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਰਿਸਰ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਉਚਿਤ ਉਪਾਯ ਸੁਝਾਏ ਗਏ।

3.2 ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ:

3.2.1 ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗਤ ਨਿਰੀਖਣ: ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਪਰਤ ਵਾਲੇ ਜਲਾਧਾਰੀ ਉੱਤੇ ਸਥਿਤ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗਮ ਜਿਸਦੀ ਉਚਾਈ 67 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਅਤੇ ਵਿਆਸ 47.97 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਆਕਾਰ 208x127x30 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਹੈ। ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਚਟਾਨ ਗੁਲਾਬੀ ਬੁੱਫ ਰੰਗ ਦੀ ਆਰਥੋਕੁਆਰਟਜ਼ਾਈਟ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਿੰਧਯਾਂਸ ਦੀ ਕੁਆਰਟਜ਼ਾਈਟ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਡੀ, ਸਖਤ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਾਰੀਕ ਤੋਂ ਮੱਧਮ ਦਾਣੇਦਾਰ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੰਤੀ ਗਈ ਫੈਲਸਪਾਰਸੀਅਸ ਕੁਆਰਟਜ਼ਾਈਟ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕੁਆਰਟਜ਼ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮਾਈਨਰ ਐਡਰੇਨਾਸ ਨਾਲ ਸਿਲੀਸੀਅਸ ਮੈਟਰਿਕਸ ਨਾਲ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦਾਣੇ ਕੁਆਰਟਜ਼ ਦੇ ਹਨ ਜੋ ਲਿੰਗਮ ਚਟਾਨ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਗੁਲਾਬੀ ਭੂਰਾ ਰੰਗ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਿਮੈਂਟਿੰਗ ਮੈਟਰੀਅਲ ਸਿਲੀਸੀਅਸ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਈਨਰ ਫੈਰੂਜੀਨਸ ਅਸ਼ੁੱਧੀਆਂ ਹਨ।

ਲਿੰਗਮ ਚਟਾਨ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਦੋ ਬਿਸਤਰ ਪਲੇਨ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹਨ ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਲੇਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਾਣੇਦਾਰ ਆਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਯੋਜਨ ਵਿੱਚ ਮਾਮੂਲੀ ਬਦਲਾਅ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਸਤਰ ਪਲੇਨ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੌਸਮੀ ਖਰਾਬੀ ਕਾਰਨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਦਬਿਆ ਰੇਖਾਕਾਰ ਨਾਲੀ-ਵਰਗੀ ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੂਰਬੀ ਪਾਸੇ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਖੱਡਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤਾਜ਼ਾ ਸਤਹ ਉੱਤੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਸਤਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੰਗੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ।

3.2.2 ਉਪਕਰਣ ਆਧਾਰਿਤ ਅਧਿਐਨ:

(ਅ) ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਰੇਡੀਓਮੀਟਰ ਦੁਆਰਾ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਅਧਿਐਨ:

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗਤ ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਦੂਰ ਸੰਵੇਦੀ ਤਕਨੀਕ ਆਧਾਰਿਤ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਰੇਡੀਓਮੀਟਰ ਨਾਮਕ ਉਪਕਰਣ ਨਾਲ ਚਟਾਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸੰਯੋਜਨ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਨਾਗਪੁਰ ਅਤੇ ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਕੋਲਕਾਤਾ ਤੋਂ ਦੋ ਮਾਹਿਰ ਭੂਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਰੇਡੀਓਮੀਟਰ ਉਪਕਰਣ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਟੀਮ ਨੇ 11/09/2017 ਨੂੰ ਲਿੰਗਮ ਚਟਾਨ ਦੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਹਸਤਾਖਰ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਸਤਾਖਰਾਂ ਨੂੰ ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਚਟਾਨਾਂ ਦੇ ਮਿਆਰੀ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਹਸਤਾਖਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਕੁੱਲ 10 ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਹਸਤਾਖਰ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਹ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਿੰਗਮ ਚਟਾਨ ਕੁਆਰਟਜ਼ਾਈਟ ਹੈ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਆਰਟਜ਼, ਆਰਥੋਕਲੇਸ ਅਤੇ ਮੈਟਰਿਕਸ ਵਿੱਚ ਮਾਈਕਾ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਮਾਤਰਾ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ।

(b) ਪੋਰਟੇਬਲ ਐਕਸਆਰਐਫ ਅਧਿਐਨ:

ਲਿੰਗਮ ਚੱਟਾਨ ਦੇ ਪੋਰਟੇਬਲ ਐਕਸਆਰਐਫ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਿਰੀਖਣ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਛਾਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਰਿਮੋਟ ਸੈਂਸਿੰਗ ਤਕਨੀਕ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਜੀਐਸਜੇਆਈ ਜੈਪੁਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਚਿਸਤ ਨੂੰ ਪੋਰਟੇਬਲ ਐਕਸਆਰਐਫ ਮਸ਼ੀਨ ਨਾਲ ਲਿੰਗਮ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। 12/09/2017 ਨੂੰ ਲਿੰਗਮ ਵਿੱਚ ਯੰਤਰ ਦੁਆਰਾ ਕੁੱਲ 19 ਨਿਰੀਖਣ ਬਿੰਦੂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਲਿੰਗਮ ਚੱਟਾਨ ਦੀ ਲਗਭਗ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਮੌਸਮੀ ਭਾਗ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਮੌਸਮੀ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਜਾਣਨਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਮੌਸਮੀ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਸੀਮਾ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਅ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਇਸ ਯੰਤਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਲਿੰਗਮ ਚੱਟਾਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਇਸਦੇ ਅਵਸਾਦੀ ਸੁਭਾਵ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਰਕੋਨੀਅਮ ਅਤੇ ਟਾਈਟੇਨੀਅਮ ਦੇ ਖਨਿਜ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਲਿੰਗਮ ਚੱਟਾਨ 'ਤੇ ਯੰਤਰ ਦੁਆਰਾ 19 ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰੀਖਣ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਲਿਕਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ 66 ਤੋਂ 92.6% ਤੱਕ ਹੈ 10 ਨਮੂਨਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਚੱਟਾਨ ਨਮੂਨਿਆਂ ਵਿੱਚ 75% ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਿਲਿਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਥਾਨ ਆਰਥੋਕੁਆਰਟਜ਼ਾਈਟ ਹੈ। ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਨਤੀਜਾ ਐਨੈਕਸਚਰ-III ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

3.3 ਪੋਰਟੇਬਲ ਪਾਣੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਿੱਟ ਅਤੇ ਆਈਸੀਪੀ-ਐਮਐਸ ਯੰਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਣੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ:

ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੀਐਚ ਮੁੱਲ ਉੱਚ ਹੈ ਜੋ 8.4 ਤੋਂ 8.7 ਤੱਕ ਹੈ

ਪਾਣੀ ਇੱਕ ਯੂਨੀਵਰਸਲ ਸਾਲਵੈਂਟ ਅਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ ਜੋ ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। 25°C 'ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਣੀ ਦੀ ਆਇਓਨਿਕ ਉਤਪਾਦ 1x10-14 ਹੈ। ਪਾਣੀ ਐਚ+ ਆਇਓਨ ਅਤੇ ਓਐਚ- ਆਇਓਨ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

H2O H+ + OH- (ਆਇਓਨਿਕ ਉਤਪਾਦ)

ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹਾਈਡਰੋਜਨ ਆਇਓਨ (H+) ਅਤੇ ਹਾਈਡਰੋਕਸਿਲ ਆਇਓਨ (OH-) ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਈਡਰੋਜਨ ਆਇਓਨ (H+) ਮਾਧਿਅਮ ਦੀ ਅਮਲੀਅਤਾ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਈਡਰੋਕਸਿਲ ਆਇਓਨ (OH-) ਮਾਧਿਅਮ ਦੀ ਕਸ਼ਿਸ਼ਤਾ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਭਾਵ ਜੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ ਹਾਈਡਰੋਜਨ ਆਇਓਨ (H+) ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਮਲੀਅਤਾ ਵਧ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ ਹਾਈਡਰੋਕਸਿਲ ਆਇਓਨ (OH-) ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਸ਼ਿਸ਼ਤਾ ਵਧ ਜਾਵੇਗੀ। H+ ਅਤੇ OH- ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ H+ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਦੇ ਨੈਗੇਟਿਵ ਲੌਗਾਰਿਥਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੀਐਚ ਮੁੱਲ ਵਿੱਚ ਮਾਪੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

pH = - ਲੌਗ

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਤਰਲ ਪਦਾਰਥ ਦਾ pH 7 ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਅਮਲੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਸਮਤੀ / ਬੇਸਿਕ ਸੁਭਾਵ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। pH 7 ਨੂੰ ਤੱਟਸਥ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਚੱਟਾਨ ਦੀ ਮੌਸਮੀ ਖਰਾਬੀ ਅਮਲੀ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਨਾਗਪੁਰ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਦੋ ਮਾਹਰ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਉੱਤੇ ਤੱਟਸਥ ਮਾਧਿਅਮ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਕੈਮੀਕਲ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਕਾਰਨ। ਉੱਚ ਸਿਲਿਕਾ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮੌਸਮੀ ਖਰਾਬੀ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਬੇਸਿਕ / ਕਿਸਮਤੀ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਮੌਸਮੀ ਖਰਾਬੀ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਵਧਦੀ ਹੈ:

$SiO2_{SUBSCRIPT}$ + 2KOH -> $K2_{SUBSCRIPT}SiO3_{SUBSCRIPT}$ + $H2_{SUBSCRIPT}O$

ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੈਵਿਕ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਬੈਕਟੀਰੀਆਈ ਵਿਘਟਨ ਉੱਤੇ, ਕਾਰਬਨ ਡਾਈਆਕਸਾਈਡ ਗੈਸ ($CO2_{SUBSCRIPT}$) ਤਾਪਮਾਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ $CO2_{SUBSCRIPT}$ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਕਰਕੇ ਕਾਰਬਨਿਕ ਅਮਲ (H2CO3) ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ

$CO2_{SUBSCRIPT}$ + $H2_{SUBSCRIPT}O$ -> $H2_{SUBSCRIPT}CO3_{SUBSCRIPT}$

ਸੰਸਥਾਨ

ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸਟੋਰੇਜ ਟੈਂਕ ਵਿੱਚ ਬਣਿਆ ਕਾਰਬਨਿਕ ਅਮਲ ਉੱਚ pH ਵਾਲੇ ਕਿਸਮਤੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਿਰਪੱਖੀਕਰਣ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ:

$H2_{SUBSCRIPT}CO3$ $_{SUBSCRIPT}$+ 2KOH -> $K2_{SUBSCRIPT}CO3_{SUBSCRIPT}$ + $H2_{SUBSCRIPT}O$ + ਗਰਮੀ

ਟੈਂਕ ਦਾ pH ਕੋਇਟੀਰਥ ਤਾਲਾਬ ਦੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕਿਸਮਤੀ ਸੁਭਾਵ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਲੀਸੀਅਸ ਸਮੱਗਰੀ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ।

3.3.1 ਐਸ਼ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ:

ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੀ ਭਸਮਾਰਤੀ ਤੋਂ (1), ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਭਸਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਗਊ ਦੀ ਗੋਬਰ (2), ਅਤੇ ਭੋਪਾਲ ਤੋਂ (3) ਤਿੰਨ ਐਸ਼ ਨਮੂਨੇ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਗਰਭਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਭਸਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 9.07 ਤੋਂ pH ਵਿੱਚ ਭਸਮਆਰਤੀ ਰੇਂਜ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ 7 pH ਵਾਲੇ ਜਲਮਈ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ 10.2 ਤੱਕ; ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, the ਕੋਟਤੀਰਥ ਤਾਲਾਬ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਖਾਰੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਖਾਰੀ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਭੰਸਮੋ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਮਿਸ਼ਰਨ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ pH ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਏਗਾ ਅਤੇ ਲਿੰਗਮ ਅਤੇ ਲਿੰਗਮ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ। ਰਸਾਇਣਕ ਮੌਸਮ ਦੀ ਰੋਟ ਨੂੰ ਵਧਾਓ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ IV c)।ਤੂ ਦੀ ਚਾਦਰ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਅਸਲੀ ਪਾਲਿਸ਼ ਗੁਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਆਮ ਮਾਹੌਲ ਗਰਭਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਔਸਤ ਤਾਪਮਾਨ 4 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ ਸਵੇਰ ਤੋਂ 6 ਵਜੇ ਤੱਕ 23.5 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ ਅਤੇ ਨਮੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ 78%। ਨਮੀ ਦੀ ਉੱਚ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਗਰਭਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਮੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣਾ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੀਵ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਹਾਲਾਤ. ਇਸ ਨਾਲ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਵੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਦਿਨ ਭਰ ਗਿੱਲਾ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਸੜਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ।

ਗਾਂ ਦੇ ਘਿਓ, ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਸ਼ਹਿਦ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਨਿਯਮਿਤ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੇਖਾਂ ਦਾ pH ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਵਿਗਾੜ, ਪਰ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਹੋਰ ਵਿਗਾੜ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕੇਵਲ ਇਹਨਾਂ ਅਰਧ-ਸੋਲਿਡਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ pH ਮੁੱਲ ਵਜੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਗਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਦਾ pH ਮੁੱਲ 6.6 ਤੋਂ 6.8, ਦਹੀ ਦਾ pH 4.5 ਵਿਚਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 6.0 ਤੱਕ, ਨਾਰੀਅਲ ਪਾਣੀ (ਪੱਕੇ ਹੋਏ) ਦਾ pH 5.2 ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ pHs ਵਿੱਚ 3.9 ਤੋਂ 6.0 ਤੱਕ ਸੀਮਾ ਹੈ

3.4 ਚਰਚਾ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ: -

ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਮੰਦਰ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਲਈ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਸ਼ਪਰਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਮਹਾਨ kshipra ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਬਦਲ ਲਿਆ ਸੀ ਇਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਿਰ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਸ ਦੇ ਕੋਰਸ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਚੈਨਲ, ਹੁਣ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕ ਗੁਪਤ-ਕਸ਼ੀਪਰਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕੋਟਤੀਰਥ ਤਲਾਅ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਵਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਸਪਲਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਮਾਰਤ.

3.4.1 ਮੌਸਮ ਦੀ ਹੱਦ:

ਲਿੰਗਮ ਚੱਟਾਨ ਕਠੇਰ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ਮੱਧਮ ਤੋਂ ਬਰੀਕ-ਦਾਣੇ ਵਾਲੀ ਚੰਗੀ- ਕ੍ਰਮਬੱਧ ਆਰਥੋਕੁਆਰਟਜ਼ਾਈਟ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਫੋਟੋਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਦਿਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਨਾਜ ਮਾਮੂਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਆਰਟਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਆਰਥੋਕਲੇਜ਼ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਗੁਲਾਬੀ ਭੂਰਾ ਰੰਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਚੱਟਾਨ ਸੀਮਿੰਟਿੰਗ ਸਾਮੱਗਰੀ ਮਾਮੂਲੀ ਫਰੂਗਿਨਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿਲਸੀਅਸ ਹੈ ਅਸ਼ੁੱਧੀਆਂ ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ਅਤੇ ਟਿਕਾਊ ਹੈ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ. ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਨਿਰੀਖਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ 'ਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਮੌਸਮ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਹੈ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਪਾਸੇ. ਪੂਜਾ ਪੈਟਰਨ ਅਤੇ ਭੇਟ ਦੇ ਦਿਨ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਦੁੱਧ ਦਾ ਦਹੀ, ਸ਼ਹਿਦ ਭੰਗ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਰਵਾਇਤੀ ਰਸਮ ਹੈ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਸਾਇਣਕ ਮੌਸਮ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪਾਸੇ ਵਿੱਚ। ਉੱਤਰੀ ਪਾਸੇ (ਸਾਹਮਣੇ, ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ) ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੌਸਮੀ ਟੋਏ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ. ਪਿਛਲਾ ਪਾਸਾ ਵੀ ਰਸਾਇਣਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮੌਸਮ. ਸਥਾਨਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕਾਰਕ ਕਾਰਕ ਟੋਏ ਸਾਡੀ ਟੀਮ ਲਈ ਖੋਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਦੇ ਮਾੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੇ ਹਾਂ ਭੇਟ ਦੁਆਰਾ.

3.4.2: ਕਾਰਣਕ ਕਾਰਕ:

(1) ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਕਮਰੇ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਅਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਪੈਰਾਮੀਟਰ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤਕ ਉਪ-ਉਸ਼ਣ ਜਲਵਾਯੂ ਹਾਲਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਗੀਲੇ ਅਤੇ ਸੁੱਕੇ ਦੌਰ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਹੈ। ਦਹੀਂ ਦੇ ਜੈਵਿਕ ਯੌਗਿਕ ਦੁਆਰਾ ਅਰਪਣ ਸਪਲਾਈ ਦੇ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੌਗਿਕਾਂ ਦਾ ਗੱਡ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰਾਉ ਪੱਥਰ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਪਟੋਕ੍ਰਿਸਟਲਾਈਨ ਸਿਲੀਸੀਅਸ ਸੀਮੈਂਟ ਨੂੰ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਘੁਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾਣਿਆਂ ਦਾ ਖੋਹ ਅਤੇ ਹਟਾਉਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਸਾਇਣਕ ਮੌਸਮੀ ਕਟਾਉ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(2) ਸਿਲੀਸ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਿਰ ਅਤੇ ਨਿਸਕ੍ਰਿਯ ਹੈ ਪਰ ਸਿਲੀਕਾ ਦਾ ਕ੍ਰਿਪਟੋਕ੍ਰਿਸਟਲਾਈਨ ਰੂਪ ਕਾਸ਼ਟਿਕ ਪਦਾਰਥ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਹਾਈਡਰੌਕਸਾਈਡ KOH) ਦੁਆਰਾ ਹਮਲੇ ਲਈ ਪ੍ਰਵਣ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ਟਿਕ ਹੱਲ ਵਿੱਚ ਕਮਰੇ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ ਤੇ ਘੁਲ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। (ਗੂਗਲ ਤੋਂ ਹਵਾਲਾ)।

$SiO2_{SUBSCRIPT} + 2KOH—>Si4_{SUBSCRIPT}O4_{SUBSCRIPT} + H2_{SUBSCRIPT}O$

ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਮੈਟਾ-ਸਿਲੀਕੇਟ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਰਸਾਇਣਕ ਮੌਸਮੀ ਕਟਾਉ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਜੋ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੁਲਣਸ਼ੀਲ ਹੈ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਦਰ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਹੈ ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਕੋਟੀਤੀਰਥ ਤਲਾਬ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ pH ਮੁੱਲ 8.4 ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕਾਸ਼ਟਿਕ ਸੁਭਾਵ ਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪਾਣੀ ਲਗਾਤਾਰ ਲਿੰਗਮ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਦੌਰਾਨ ਅਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਸਮਾਰਤੀ ਵਿੱਚ ਅਰਪਿਤ ਸੁਆਹ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਾਸ਼ਟਿਕ ਯੌਗਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਆਹ ਦਾ pH ਮੁੱਲ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਐਕੁਇਅਸ ਮੀਡੀਆ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੇ 9.1 ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਿਲੀਸੀਅਸ ਪੱਥਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ। ਭਸਮਾਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਸੁਆਹ ਨੂੰ ਲਿੰਗਮ ਉੱਤੇ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੋਟੀਤੀਰਥ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਪਰ ਦੱਸੀ ਗਈ ਰਸਾਇਣਕ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਣਕ ਕਾਰਕ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਸਾਇਣਕ ਮੌਸਮੀ ਕਟਾਉ ਅਤੇ ਸਿਲੀਕਾ ਦਾਣਿਆਂ ਦਾ ਹਟਾਉਣ ਅਤੇ ਲਿੰਗਮ ਪੱਥਰ ਵਿੱਚ ਗੱਡ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣਾ ਹੈ।

3.4.3: ਯੁਗਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮੌਸਮੀ ਕਟਾਉ:

ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੌਸਮੀ ਕਟਾਉ ਦੀ ਦਰ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਨਿਰੀਖਣ ਨਾਲ ਸਮਝੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੱਡ੍ਹੇ 60 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਖੇ ਗਏ ਸਨ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਾਣਯੋਗ ਪਹਿਲੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਅਤੇ ਮਾਣਯੋਗ ਪਹਿਲੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸ਼੍ਰੀ ਸਰਵਪੱਲੀ ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਨੇ ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਪਾਸੇ ਦੇ ਪਿਟਿਸ ਦਾ ਪੈਚ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 60 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਅਵਧੀ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਗੱਡ੍ਹੇ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ ਦਰ ਨਾਲ ਵਧੇ ਹਨ। (ਫੋਟੋ ਨੰਬਰ 5-8) ਕਟਾਉ ਦੀ ਦਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਕਰਦਿਆਂ, ਹੁਣੇ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਸਥਿਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਕੁਝ ਐਹਤਿਆਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਲਾਜ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਕਰਨ ਲਈ।

ਅਧਿਆਇ - IV

ਏ: ਸੁਝਾਅ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ:

1. ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਚੱਟਾਨ ਨੂੰ ਓਰਥੋਕੁਆਰਟਜ਼ਾਈਟਿਕ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਖਤ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸਿਲੀਕਾ ਸਮੱਗਰੀ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿਲੀਕਾ ਦੀ ਮਾਤਰਾ 75-92% ਤੱਕ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਪੋਰਟੇਬਲ XRF ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਿਰੀਖਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਰੇਡੀਓਮੀਟਰ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਸਿਗਨੇਚਰ ਨੂੰ ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੈਬ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਓਰਥੋਕੁਆਰਟਜ਼ਾਈਟ ਦੇ ਮਿਆਰੀ ਸਿਗਨੇਚਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਇਆ ਗਿਆ।

2. ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸੈਂਡਸਟੋਨਜ਼ ਦੀ ਵਾਧਾ ਪਿਛਲੇ 40-50 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੋਟੋ ਨੰਬਰ 1-4 ਅਤੇ 5-8 ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਖਰਾਬੀ ਲਗਾਤਾਰ ਹੈ ਪਰ ਸੈਂਡਸਟੋਨ ਨੂੰ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਅਾਂ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

3. ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਰਿਸਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੀਐਚ ਮੁੱਲ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਕਸ਼ੇਰੀ ਸੁਭਾਵ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 8.4 ਤੋਂ 8.7 ਤੱਕ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕਮਰੇ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ ਤੇ ਓਰਥੋਕੁਆਰਟਜ਼ਾਈਟ ਦੇ ਕ੍ਰਿਪਟੋਕ੍ਰਿਸਟਲਾਈਨ ਸਿਲੀਕਾਸ ਸੀਮੈਂਟਿੰਗ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੈ ਅਤੇ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਵਿੱਚ ਖਰਾਬੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।

4. ਗਊ ਦੇ ਗੋਬਰ ਦੀ ਰਾਖ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਭਸਮਾਰਤੀ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ (ਮੰਦਰ ਦੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਦਾ ਪੀਐਚ ਮੁੱਲ ਜਲੀਯ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ 9.07 ਤੋਂ 10.20 ਤੱਕ ਹੈ।

5. ਪੁਰਾਣੀ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਸੀਮਿਤ/ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਖਰਾਬੀ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਨੈਕਸਚਰ I ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਭੇਟ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਇੰਟੇ, ਸ਼ਹਿਦ, ਚੀਨੀ, ਪੱਤੇ, ਪੰਖੁੜੀਆਂ, ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜੋ ਕਮਰੇ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ ਤੇ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਦੀ ਵਾਧਾ ਨੂੰ ਬਢਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ

ਕਾਰਨ ਪੀਐਚ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਖਰਾਬੀ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੈ।

6. ਚਟਾਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਆਕਸਾਈਡ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਜੋ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਚਾਲਕਤਾ ਨੂੰ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਧਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਖੱਡਾਂ/ਗੱਡ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੂਣ ਦੀ ਜਮਾਵਟ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਮੌਸਮੀ ਕਾਰਨ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਛੀਲਣ ਨੂੰ ਕਾਰਨ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

7. ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਰਿਸਰ ਵਿੱਚ ਖਰਾਬ ਨਿਕਾਸੀ ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਛਿੜਕਾਅ ਵੀ ਦੇਖੀ ਗਈ।

8. ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਭਗਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੀਆਂ ਅਭਿਸ਼ੇਕਾਂ ਲਈ ਪਾਣੀ (ਜਲ /ਗੰਗਾ ਜਲ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

9. ਦੁੱਧ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੁੱਧ ਦੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਸਮੇਤ ਘਿਉ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਮਾਤਰਾ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਸੁਭਾਵ ਵਿੱਚ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

10. ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਉੱਤੇ ਗੁੜ/ ਸ਼ੱਕਰ ਪਾਊਡਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਾਊਡਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਰਗੜਨ ਨੂੰ ਸੀਮਤ/ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

11. ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੁੱਲ / ਬੇਲ ਪੱਤਰ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਗੀਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਹ ਲੈਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੀ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

12. ਧਾਤੂ ਦੀਆਂ ਬਾਲਟੀਆਂ, ਭੇਟਾਂ ਦੇ ਬਰਤਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਰਤਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਲੱਕੜ/ਚੰਗੀ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀਆਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਨਾਲ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮਕੈਨੀਕਲ ਖੁਰਚਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

13. ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਐਂਟਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਅਵਧੀ ਲਈ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਭੀੜ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਐਂਟਰੀ ਅਤੇ ਐਕਜ਼ਿਟ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

14. ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਨੂੰ ਸੁੱਕਾ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਸਮੇਤ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ।

15. ਮਾਰਬਲ ਫਲੋਰਿੰਗਜ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਸੀਲਿੰਗ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਖੇਤਰ ਰਾਹੀਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘੁਸਪੈਠ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

16. ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਹਵਾ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

17. ਕੂੜਾ ਸੁਤਾਰਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

18. ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਥਰ ਦੀ ਵਸਤੂ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨਿਕ / ਰਸਾਇਣਿਕ ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਨਿਯਮਿਤ ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮਕ ਸੰਭਾਲ ਨਾਲ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦਾ ਇਲਾਜ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਕਾਰਨ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕੇਵਲ ਰੋਕਥਾਮਕ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਹੀ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ

ਸਕਦੇ ਹਨ।

19. ਮੁੱਖ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਪਰਿਸਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਮਹੱਤਵ ਦੀਆਂ ਸੰਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਰੱਖ-ਰਖਾਵ ਲਈ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

20. ਮਹਾਕਾਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਦਰ ਸਮੇਤ ਪਰਿਸਰ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਅਵਸ਼ੇ□ਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਚਾਰ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ□ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਅ: ਕੁਝ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਜੋ ਢਿੱਲੇ ਅਤੇ ਫਿਕਸ ਸੁਭਾਵ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ 7ਵੀਂ-8ਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਬ: 11ਵੀਂ-12ਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮੂਰਤੀਆਂ, ਸੀ: 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਪ-ਮੰਦਰ, ਅਤੇ ਡੀ: 19ਵੀਂ-20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਹੋਰ ਅਵਸ਼ੇ□ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੱਕੜ ਦਾ ਬਕਸਾ, ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਡਰਮ, ਬੈਠਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੈਂਚਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਧਾਤੂ ਦਾ ਕੰਮ। ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਰਿਸਰ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਿਆ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀਕਰਨ ਕੀਤਾ, ਪਛਾਣਿਆ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਥਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਸੰਭਾਲੇ ਜਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਕਲਾ ਅਤੇ ਵਾਸਤੂਕਲਾ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਖੋਜਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਣ।

21. ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਕੁਝ ਅਣਚਾਹੇ ਮੁਰੰਮਤ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਥੇ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਟਾਇਲਾਂ ਦੀ ਬਿਛਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਰਸ਼ ਮੰਦਰ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਵਾਸਤੂਕਲਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ। ਮੰਦਰ ਦੇ ਉੱਤਰ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਪਾਸਿਓਂ, ਮੁੱਖ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਸਕੈਫੋਲਡਿੰਗਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸਕੈਫੋਲਡਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਸੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਯਾਤਰੀ ਚੰਦਰਗਣੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਲਈ ਉੱਚੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਇਸ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ, ਚੰਦਰਗਣੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਇੱਕ ਮੂਰਤੀ ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਿਨੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਖਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਕਾਂਚ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਨਾਲ ਢੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਜਾਂ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਡੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ, ਸਾਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਗਪੰਚਮੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਸੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਅਸਥਾਈ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਯਾਤਰੀ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪੁਰਾਣੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਰਿਸਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਦਰਦ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭੀੜ ਦੇ ਭਗਤ ਉੱਚੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਗੇ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਮੰਦਰਾਂ ਉੱਤੇ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ, ਜਨਤਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਟਾਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

22. ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਾਲਾ ਕੈਂਪਸ ਬਾਹਰੀ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਸ਼ਿਖਰ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਮੰਦਰ ਇਹਨਾਂ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਪੇਂਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਫਰਸ਼ ਟਾਇਲਾਂ ਅਤੇ ਲਾਲ ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਵੀਨ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਿਰਾਸਤ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਟਾਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਰਕਸ਼ਣਕਰਤਾਓਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਥਾਪਤੀ ਦੇ ਮਾਹਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉਚਿਤ ਸੰਰਕਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

23. ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਉਜੈਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਿਰਫ ਉਜੈਨ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੀ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤੀ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਵ ਨਾਲ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤਿ ਆਵਸ਼ਯਕ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਦਾ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਅਤੇ ਠੋਸ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਖਰਾਬ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਮੰਦਰ ਪਰਿਸਰ ਅੰਦਰ ਅਨੇਕਾਂ ਮੰਦਰ ਹਨ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਕਾਲ ਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਮੰਦਰ ਕੁਝ ਅਜੀਬ ਪੇਂਟਿੰਗਾਂ ਨਾਲ ਦੀਵਾਰਾਂ 'ਤੇ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸਟਰਕਚਰਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਅਜੀਬ ਜੋੜਾਂ ਨਾਲ ਬਕਵਾਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੁਝ ਨਵੀਨ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਿਰਮਾਣ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਦਰ ਪਰਿਸਰ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਵਾਂ ਨਿਰਮਾਣ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਸਟਰਕਚਰਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਤਵ ਸੰਰਕਸ਼ਣਕਰਤਾਓਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸੁਧਾਰਿਆ ਅਤੇ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਵਿਧ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਪੁਰਾਣੇ ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਸਟਰਕਚਰਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਬਹਾਲੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਰਾਸਤ ਸੈੱਲ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

24. ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਉਜੈਨ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਢਾਂਚੇ, ਮੰਦਰ, ਤਲਾਬ, ਘਰ, ਮੰਚ ਨੇੜੇ-ਇੰਫਰਾਰੈੱਡ ਆਦਿ ਹਨ ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਢਾਂਚੇ ਮੰਦਰ ਪਰਿਸਰ ਦੀ ਕੀਮਤੀ ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਅਭਿੰਨ ਹਿੱਸਾ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਅਤੇ ਤਦਨੁਸਾਰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਮੰਦਰ ਪਰਿਸਰ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ 500 ਮੀਟਰ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਢਾਂਚਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਨਿਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸਥਾਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੈਂਡਸਕੇਪ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

B. ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਯ:

1. ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਰਿਸਰ ਦੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਰਸਮ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਪੀਣ ਯੋਗ ਪਾਣੀ ਦੀ ਪੀਐਚ ਸੀਮਾ 6.8 ਤੋਂ 7.2 ਤੱਕ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਅਤੇ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸਫਾਈ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ ਹਨ।

2. ਭਸਮਾਰਤੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੁਆਹ ਦੀ ਪੀਐਚ ਸੀਮਾ ਜਲੀਯ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ 9.07 ਤੋਂ 10.2 ਤੱਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ, ਰਸਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਖਰਾਬੀ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਭਸਮਾਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਅਚ੍ਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਉੱਤੇ ਸੁਆਹ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਹੀ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

3. ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਆਸਪਾਸ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ (ਗਰਭਗ੍ਰਹ) 17-20 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮੇਂ ਸੁੱਕਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਰਸਾਇਣਕ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਦਰ, ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਅਤੇ ਫੰਗਲ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

4. ਘਿਉ, ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਸ਼ਹਿਦ, ਆਦਿ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਖਰਾਬੀ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

5. ਮੰਦਰ ਦੇ ਕੂੜੇ ਦਾ ਉਚਿਤ ਨਿਪਟਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਕੋਟੀਰਥ ਤਾਲਾਬ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਨਾ ਕਰੇ। ਸੀਵਰ ਲਾਈਨ ਅਤੇ ਸਫਾਈ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਰਿਸਰ ਨੂੰ ਸਾਫ-ਸੁਥਰਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਬਾਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਵਰਤੇ ਗਏ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਕੋਟੀਰਥ ਤਾਲਾਬ ਵਿੱਚ ਬਹਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

6. ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਯਾਂ ਦੀ ਸਮਾਂ-ਸਮਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਹੋਰ ਖਰਾਬੀ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਗਰਭਗ੍ਰਹ ਅਤੇ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਮੈਂਟੇਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

04:00 AM ਮੰਦਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜੇ ਖੁੱਲ੍ਹਣਾ

04:00 ਤੋਂ 04:15 AM ਮੰਦਰ ਦੀ ਸਫਾਈ ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ (ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਘਿਉ, ਸ਼ਹਿਦ ਅਤੇ ਚੀਨੀ) ਦੀ ਭੇਟ।

04:15 ਤੋਂ 04:40 AM ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ (ਕੱਟਿਥਰੋਪਡ ਪਾਣੀ), 15 ਤੋਂ 20 ਮਿੰਟ।

04:40 ਤੋਂ 05:00 AM ਪੁਜਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਅਭਿਸ਼ੇਕ (ਸਮੱਗਰੀ ਸੂਚੀ ਨਾਲ।)

05:00 ਤੋਂ 05:15 AM ਸੁੱਕੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਸੁੱਕਾਈ।

05:15 ਤੋਂ 05:30 AM ਸਜਾਵਟ।

05:30 ਤੋਂ 05:35 AM ਭਸਮਾਰਤੀ (ਸੁਆਹ ਦੀ ਪੂਜਾ) ਸੁਆਹ ਅਤੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨਾਲ।

06:00 ਤੋਂ 06:45 AM ਮੁੜ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ, ਪਾਣੀ ਭੇਟ।

06:45 ਤੋਂ 07:00 AM ਮੰਦਰ ਦੀ ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜੇ ਬੰਦ।

07:00 ਤੋਂ 07:15 AM ਹੋਰ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ।

07:15 ਤੋਂ 07:30 AM ਸਫਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੰਦਨ-ਅਭਿਸ਼ੇਕ।

07:30 ਤੋਂ 07:45 AM ਆਰਤੀ

07:45 ਤੋਂ 09:45 AM ਮੁੜ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ (ਉਜੈਨ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਸਪਲਾਈ ਪਾਣੀ ਵਰਤ ਕੇ)

09:45 ਤੋਂ 10:00 AM ਸਫਾਈ।

10:00 ਤੋਂ 10:45 AM ਚੰਦਨ-ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਅਤੇ ਭੋਗਾਰਤੀ।

10:45 AM ਤੋਂ 04:45 PM ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੁੱਧ-ਪਾਣੀ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਅਤੇ ਪੂਜਾ।

05:00 ਤੋਂ 05:20 PM ਪੰਚਾਰਮੀ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਨਾਲ ਏਅਰ-ਇਨਫਰਾਰੈਡ ਸ਼ੁਰੂ।

05:20 ਤੋਂ 05:45 PM ਭੰਗ ਅਤੇ ਚੰਦਨ ਨਾਲ ਸਜਾਵਟ।

05:45 ਤੋਂ 07:00 PM ਸੁੱਕੀ ਪੂਜਾ।

07:00 ਤੋਂ 07:45 PM ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਦੁੱਧ ਭੋਗ।

07:45 ਤੋਂ 10:30 PM ਜਨਤਾ ਲਈ ਫੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਬੇਲਪਤਰ ਨਾਲ ਪੂਜਾ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ।

10:30 ਤੋਂ 11:00 PM ਸਯਾਨ ਆਰਤੀ (ਸੁੱਤਣ ਦੀ ਪੂਜਾ)।

ਐਨੈਕਸਚਰ II

ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ, ਉਜੈਨ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਸਕੋਪੀ ਅਧਿਐਨ

ਦੁਆਰਾ: ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਬੂ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਅਤੇ ਉਦੈ ਕੁਮਾਰ ਘੋਸ਼, ਸੀਨੀਅਰ ਭੂਵਿਗਿਆਨੀ

ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਸਕੋਪੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਐਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਠੋਸ, ਤਰਲ ਜਾਂ ਗੈਸ ਤੋਂ ਉਤਸਰਜਿਤ, ਪਰਾਵਰਤਿਤ ਜਾਂ ਬਿਖਰੀ

ਹੋਈ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਤਰੰਗ ਦੈਰਧ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਧਿਐਨ ਹੈ (ਕਲਾਰਕ, 1999)। ਕੁਦਰਤੀ ਸਤਹਾਂ ਦੀ ਪਰਾਵਰਤਨ ਅਤੇ ਉਤਸਰਜਨ ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਸਕੋਪੀ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਸਾਇਣਕ ਬੰਧਾਨਾਂ ਲਈ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਠੋਸ, ਤਰਲ ਜਾਂ ਗੈਸ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਸਕੋਪੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੁੱਖ ਲਾਭ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕ੍ਰਿਸਟਲੀਨ ਅਤੇ ਅਕ੍ਰਿਸਟਲੀਨ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੁਝ ਨਿਦਾਨਾਤਮਕ ਵਿਧੀਆਂ ਵਾਂਗ, ਐਕਸ-ਰੇ ਡਿਫਰੈਕਸ਼ਨ (ਕਲਾਰਕ,1999)। ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਸਕੋਪੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੁੱਖ ਲਾਭ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਨੇੜੇ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੈਬਰੇਟਰੀ ਵਿੱਚ) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੂਰ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵੇਖਣ ਲਈ) ਵਸਤੂਆਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।ਲੈਬਰੇਟਰੀ ਅਤੇ ਖੇਤਰ ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਸਕੋਪੀ ਅਧਿਐਨ ਪੱਥਰਾਂ/ਖਨਿਜਾਂ/ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਵਿਵਿਧਤਾ ਵਿੱਚ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਹਸਤਾਖਰ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰਾਵਰਤਨ ਸਪੈਕਟ੍ਰਾ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਤਹ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਸਕੋਪੀ ਨੂੰ ਭੂਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਸਤਹਾਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਦੇ ਪੱਥਰਾਂ/ਖਨਿਜਾਂ ਦੀ ਖਨਿਜਾਤਮਕ ਰਚਨਾ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਖਨਿਜ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰੰਗ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਊਰਜਾ ਨੂੰ ਸੋਖਣ ਅਤੇ ਬਿਖਰਾਉਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਪਰਾਵਰਤਨ ਵਕਰ ਦੇ ਅਧਿਕਤਮ ਅਤੇ ਨਿਊਨਤਮ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਨਿਊਨਤਮ ਅਣੂ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਬੈਂਡ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖਨਿਜ ਪੱਥਰ ਦਾ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਇਸਦੇ ਅਣੂ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਰਚਨਾ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਸਤੂ ਦਾ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਅਤੇ ਕੰਪਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿਜ਼ੀਬਲ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਇਨਫਰਾਰੈੱਡ (VNIR) ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦਕਿ ਕੰਪਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਛੋਟੀ ਤਰੰਗ ਇਨਫਰਾਰੈੱਡ (SWIR) ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। VNIR ਖੇਤਰ ਫੈਰਿਕ ਅਤੇ ਫੈਰਸ ਆਇਰਨ, ਮੈਗਨੀਜ਼, ਤਾਂਬਾ, ਕੋਬਾਲਟ, ਕ੍ਰੋਮੀਅਮ, ਨਿਕਲ ਆਦਿ ਨੂੰ ਖੋਜਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਜਦਕਿ SWIR ਖੇਤਰ ਹਾਇਡ੍ਰੋਕਸਿਲ ਵਾਲੇ ਖਨਿਜਾਂ, ਕਾਰਬੋਨੇਟ, ਫਾਸਫੇਟ, ਬੋਰੇਟਸ, ਆਰਸੇਨੇਟਸ, ਵੈਨਡੇਟਸ, ਸਿਲੀਕੇਟਸ ਆਦਿ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ। ਹਾਇਡ੍ਰੋਕਸਿਲ (OH-) ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ Mg, Feਜਾਂ Al ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੇ ਅਣੂ (H2O) ਨੇ ਓਵਰਟੋਨਸ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ H2O ਵਾਲੇ ਖਨਿਜਾਂ ਦੇ ਪਰਾਵਰਤਨ ਐ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ। OH- ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਖਿੱਚਾਅ 1.4 um: ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ H-O-H ਬੰਧ ਨਾਲ OH- ਢਾਂਚਿਆਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ 1.9 um ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। OH- ਗਰੁੱਪ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖਨਿਜ ਦੀਆਂ ਬਹੁ-ਕ੍ਰਿਸਟਲੋਗ੍ਰਾਫਿਕ ਸਾਈਟਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਧਾਤੂ ਆਇਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਧਾਤੂ OH ਪਲੱਸ OH ਖਿੱਚਾਅ 2.2-2.3 um ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬੀ ਖਨਿਜ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਨਿਦਾਨਕ ਹੈ। ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਲਿੰਗਮ ਦਾ ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਸਕੋਪਿਕ ਅਧਿਐਨ ਸੀ ਜਾਣਨ ਲਈ ਉੱਚ-ਅੰਤ ਦੇ ਪੋਰਟੇਬਲ ਫੀਲਡ ਸਪੈਕਟਰੋਰਾਡੀਓਮੀਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਜੈਨ ਵਿਖੇ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸਤਹ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਜਾਣਕਾਰੀ। ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼। ਮੌਜੂਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸਪੈਕਟਰੋਰਾਡੀਓਮੀਟਰ ਵਧੀਆ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਦੇ ਨਾਲ, ਸ਼ੋਰ ਅਨੁਪਾਤ (SNR) ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਅੰਤਰਾਲ ਸੂਖਮ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ ਦੇ ਸੰਘਟਕ ਖਣਿਜਾਂ ਦੀ ਸਮਾਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਜਾਂਚ ਅਧੀਨ ਸਤ੍ਹਾ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਚੱਟਾਨ। ਇਹ ਖੋਜਦਾ ਹੈ ਸਤਹ ਸਮੱਗਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਿਤ ਊਰਜਾ। ਸਪੈਕਟਰਾ ਵਿਸਟਾ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (SVC HR 1024i) ਵਰਤਮਾਨ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸਪੈਕਟਰੋਰਾਡੀਓਮੀਟਰ ਹੈ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਡਿਟੈਕਟਰ ਇੱਕ 512 ਐਲੀਮੈਂਟ ਸੀ ਫੋਟੋਡੀਓਡ ਡਿਟੈਕਟਰ 350-1000 nm ਵਿੱਚ ਆਪਰੇਟਿਵ ਅਤੇ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ, ਇਨ ਗੋ ਐਜ਼ ਫੋਟੋਡੀਓਡਸ 1000-2500 nm ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ।

'ਐਸ.ਵੀ.ਸੀ 1024ਆਈ' ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਰੇਡੀਓਮੀਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਸਿਗਨੇਚਰ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ. ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਮਾਪ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰਾ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਫ ਅਤੇ ਸੁੱਕਾਇਆ ਗਿਆ (ਸੁੱਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ) ਤਾਂ ਜੋ ਖੇਤਰ ਈ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਅਧਿਕਤਮ ਪਰਾਵਰਤਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਬਾਕੀ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਚਾਹਵਾਨ ਪਰਾਵਰਤਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਗੂੜ੍ਹੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਢੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਮਾਪ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ:

ਐਸ.ਵੀ.ਸੀ ਐਚ.ਆਰ 1024ਆਈ ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਰੇਡੀਓਮੀਟਰ ਦੀ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਰੇਂਜ 350-2500 ਨੈਨੋਮੀਟਰ

(ਐਨ.ਐਮ.) ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਾਰੀਕ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਰੈਜੋਲਿਊਸ਼ਨ 3.5ਐਨ.ਐਮ. (@ 350-1000.9 ਐਨ.ਐਮ.) (1000-1850ਐਨ.ਐਮ.) ਅਤੇ 6.5ਐਨ.ਐਮ. (@ 1850 - 2500 ਹੈ। ਇਹ ਯੰਤਰ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਮਾਪ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਅਨੁਕੂਲਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗ ਮਾਪ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਚਿੱਟੇ ਪਰਾਵਰਤਕ (ਹਵਾਲਾ ਪੈਨਲ) ਦੀ ਰੇਡੀਐਂਸ ਦਾ ਮਾਪ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪਰਾਵਰਤਨ ਮਾਪ ਲਈ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਦੀ ਉਜਾਲਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਮੂਨੇ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਈਟ ਸੋਰਸ (ਇੱਕ ਟੰਗਸਟਨ ਹੈਲੋਜਨ ਸੋਰਸ ਲੈਂਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ) ਨੂੰ ਲਗਭਗ 45° ਕੋਣ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਪ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਸੈਂਸਰ (ਅਗਲੇ ਆਪਟਿਕਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਫਾਈਬਰ ਆਪਟਿਕਸ) ਨੂੰ ਲੰਬਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ 45° ਦੇ ਫੇਜ਼ ਕੋਣ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ (ਫੇਜ਼ ਕੋਣ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਅਤੇ ਮਾਪ ਬਿੰਦੂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ) ਤਾਂ ਜੋ ਮਾਪ ਜੋ ਚੱਟਾਨ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀ ਉਰਜਾ ਦੇ ਖੰਡ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ (ਅੰਦਰੂਨੀ ਰਸਾਇਣ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ) ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਵਸਤੂ ਤੋਂ ਸਪੈਕੁਲਰ ਪਰਾਵਰਤਨ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਜੋ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਤਹ ਦੀ ਚਿਕਣਾਈ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਸਿਗਨੇਚਰ ਨੂੰ ਲੈਂਦੇ ਸਮੇਂ 40 ਆਪਟੀਕਲ ਲੈਂਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਮਾਪਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

1. ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਸ੍ਰੋਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੈਲੀਬ੍ਰੇਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਮਾਪਣ ਵਿੱਚ ਚਮਕਦਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਉਤਾਰ-ਚੜ੍ਹਾਵ ਹੋਵੇ।

2. ਇਹ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰੀਰਕ ਅਵਰੋਧ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮਾਪਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਛਾਂ ਨਮੂਨੇ ਉੱਤੇ ਨਾ ਪਵੇ।

3. ਨਮੂਨਾ ਜ਼ਮੀਨੀ ਨਮੂਨਾ ਵਿਆਸ (ਜੀ.ਐਸ.ਡੀ.) ਦੇ ਫੋਰ-ਆਪਟਿਕਸ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਮਾਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

4. ਡਾਟਾ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਡਿਜੀਟਲ ਸਹਾਇਤਾ (ਪੀ.ਡੀ.ਏ.) ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਡਾਊਨਲੋਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸਪੈਕਟਰਲ ਕਰਵ ਦੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ:

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਪੈਕਟਰਲ ਹਸਤਾਖਰਾਂ ਨੂੰ ਐਸ.ਵੀ.ਸੀ. ਐਚ.ਆਰ. 1024ਆਈ ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੋਸੈਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਯਮਾਨ (ਵੀ.ਆਈ.ਐਸ.) ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਇਨਫਰਾਰੈੱਡ (ਐਨ.ਆਈ.ਆਰ.) ਅਤੇ ਐਨ.ਆਈ.ਆਰ. ਅਤੇ ਐਸ.ਡਬਲਿਊ.ਆਈ.ਆਰ. ਖੇਤਰ ਦੇ ਜੋੜ 'ਤੇ ਓਵਰਲੈਪ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਉੱਚ ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਮੋੜਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ "ਸਪੈਕਟਰਲ ਫੀਚਰਜ਼" ਨਾਲ ਕਰਵ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ। ਐਸ.ਵੀ.ਸੀ. 1024ਆਈ ਸਪੈਕਟੋਰੈੱਡੀਓਮੀਟਰ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਪੈਕਟਰਲ ਫਾਈਲ ਫਾਰਮੈਟ ਨੂੰ .sig ਫਾਈਲ ਫਾਰਮੈਟ ਵਜੋਂ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਤਰੰਗ ਲੰਬਾਈ ਅਤੇ ਅਧਿਕਤਮ ਅਰਧ ਚੌੜਾਈ (ਐਫ.ਡਬਲਿਊ.ਐੱਚ.ਐਮ.) ਮੁੱਲਾਂ (ਸਪੈਕਟਰਲ ਰਿਜ਼ੋਲੂਸ਼ਨ) ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੀ-ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਸਤਾਖਰ ਨੂੰ ਐਨ.ਵੀ.ਆਈ. ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਵਿੱਚ ਸਪੈਕਟਰਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਿਰਯਾਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਨ.ਵੀ.ਆਈ. ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਸਪੈਕਟਰਲ ਰਿਫਲੈਕਟੈਂਸ ਫਾਈਲਾਂ ਤੋਂ ਤਰੰਗ ਲੰਬਾਈ ਦਾਤਾ ਅਤੇ ਐਫ.ਡਬਲਿਊ.ਐੱਚ.ਐਮ. ਮੁੱਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਹਰੇਕ ਸਪੈਕਟਰਲ ਹਸਤਾਖਰ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈਡਰ ਫਾਈਲ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਐਨ.ਵੀ.ਆਈ. ਕੋਲ ਨਵੀਂ ਸਪੈਕਟਰਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਵਾਂ ਸਪੈਕਟਰਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਬਿਲਡਰ ਟੂਲ ਹੈ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਪੈਕਟਰਾ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਤੋਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਏ.ਐਸ.ਸੀ.ਆਈ.ਆਈ. ਫਾਈਲਾਂ, ਹੋਰ ਸਪੈਕਟਰਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ, ਆਰ.ਓ.ਆਈ. ਮਤਲਬ, ਸਪੈਕਟਰਲ ਪ੍ਰੋਫਾਈਲਾਂ ਅਤੇ ਪਲਾਟਾਂ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਸਪੈਕਟਰਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹੈ। ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਪੈਕਟਰਾ ਨੂੰ ਐਫ.ਡਬਲਿਊ.ਐੱਚ.ਐਮ. ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇਨਪੁਟ ਤਰੰਗ ਲੰਬਾਈ ਸਪੇਸ ਵਿੱਚ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਰੀਸੈਂਪਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਲੈਬ ਸਪੈਕਟਰਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਚੱਟਾਨ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਲਿੰਗਮ, ਉਜੈਨ, ਐਮ.ਪੀ. ਦੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਹਸਤਾਖਰ:

ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਾਸਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੇ ਨੇੜੇ, ਪਿੱਛੇ, ਖੱਬੇ, ਸੱਜੇ, ਮੁੱਖ ਬਿਸਤਰਣ ਪਲੇਨ, ਖੱਡਾ ਹੋਇਆ ਸਤਹ ਆਦਿ ਤੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਹਸਤਾਖਰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਰ ਥਾਂ ਦੇ ਲਈ ਫੋਰ-ਆਪਟਿਕਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਫਾਈਬਰ ਆਪਟਿਕਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕਈ ਮਾਪਣ ਲਏ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਔਸਤ ਕੱਢਣ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਖੱਬੇ ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਹਸਤਾਖਰ ਵਿੱਚ 2.19 µm ਤੇ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਫਾਈਲੋਸਿਲੀਕੇਟ ਖਨਿਜਾਂ (AL-OH ਵਾਲੇ ਖਨਿਜਾਂ) ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ VNIR (0.568 µm) ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਆਇਰਨ ਆਕਸਾਈਡ ਦਾਗਾਂ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਪਰ ਫੋਰ ਆਪਟਿਕ ਸਪੈਕਟ੍ਰਾ ਵਿੱਚ NIR ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਪਰਾਵਰਤਨ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫਾਈਬਰ ਆਪਟਿਕ ਸਪੈਕਟ੍ਰਾ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜੋ ਸੰਭਵਤ: ਸਤਹ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਜੈਵਿਕ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਅਤੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਮਾਪਣ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਾਰਨ ਹੈ। H-O-H ਮੋੜ ਅਤੇ OH- ਖਿੱਚਾਅ ਦਾ ਸੰਯੋਜਨ 1.93 µm ਤੇ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਨਮੂਨੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅਣੂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। OH- ਖਿੱਚਾਅ ਦੀ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਓਵਰਟੋਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ 1.4 µm ਤੇ ਨੋਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਉੱਪਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰਾ ਵਿੱਚ 2.19 µm ਤੇ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਫਾਈਲੋਸਿਲੀਕੇਟ ਖਨਿਜਾਂ (AL-OH ਵਾਲੇ ਖਨਿਜਾਂ) ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ VNIR (0.543 µm) ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਆਇਰਨ ਆਕਸਾਈਡ ਦਾਗਾਂ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਪਰ ਫੋਰ ਆਪਟਿਕ ਸਪੈਕਟ੍ਰਾ ਵਿੱਚ NIR ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਪਰਾਵਰਤਨ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਫਾਈਬਰ ਆਪਟਿਕ ਸਪੈਕਟ੍ਰਾ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੈ ਜੋ ਫਿਰ ਸਤਹ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਜੈਵਿਕ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਅਤੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਮਾਪਣ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਾਰਨ ਹੈ। H-O-H ਮੋੜ ਅਤੇ OH- ਖਿੱਚਾਅ ਦਾ ਸੰਯੋਜਨ 1.93 µm ਤੇ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਨਮੂਨੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅਣੂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। OH- ਖਿੱਚਾਅ ਦੀ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਓਵਰਟੋਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ 1.4 µm ਤੇ ਨੋਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਖੱਡਾ ਹੋਇਆ ਸਤਹ ਦੇ ਫਾਈਬਰ ਆਪਟਿਕ ਸਪੈਕਟ੍ਰਾ ਵਿੱਚ 2.19 µm ਤੇ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਫਾਈਲੋਸਿਲੀਕੇਟ ਖਨਿਜਾਂ (AL-OH ਵਾਲੇ ਖਨਿਜਾਂ) ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ VNIR ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਆਇਰਨ ਆਕਸਾਈਡ ਦਾਗਾਂ ਕਾਰਨ ਹੈ। VNIR ਵਿੱਚ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨਤਾ ਨੋਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 0.565 ਤੋਂ 0.731 µm ਤੱਕ ਭਿੰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੱਡਾ ਹੋਇਆ ਸਤਹ ਉੱਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਇਰਨ ਆਕਸਾਈਡ ਦਾਗਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਕਾਰਨ ਹੈ। H-O-H ਮੋੜ ਅਤੇ OH ਖਿੱਚਾਅ ਦਾ ਸੰਯੋਜਨ 1.93 µm ਤੇ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਨਮੂਨੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅਣੂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। OH ਖਿੱਚਾਅ ਦੀ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਓਵਰਟੋਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ 1.4 µm ਤੇ ਨੋਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਨਿਰੀਖਣ ਤੋਂ ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਿਦਾਨਕ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ 2.19 µm ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ VNIR ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਸੰਭਵਤਃ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਤਹਾਂ ਤੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਆਕਸਾਈਡ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਰੰਗਾਂ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਦਲਾਅ ਖਨਿਜ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨਿਦਾਨਕ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲਿਆ।

ਸਾਰੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਹਸਤਾਖਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ GIS ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਚੱਟਾਨ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ USGS ਖਨਿਜ ਸਪੈਕਟ੍ਰਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਹਸਤਾਖਰ SWIR ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੁਆਰਟਜ਼ਾਈਟ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕੰਟੀਨਿਊਮ ਹਟਾਇਆ ਗਿਆ (ਕੰਟੀਨਿਊਮ ਜਾਂ ਪਿਛੋਕੜ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਵੱਖਰੇ ਦੀ ਕੁੱਲ ਅਲਬੀਡੋ ਹੈ) ਸਪੈਕਟ੍ਰਾ ਦਾ ਲਿੰਗਮ ਅਤੇ USGS ਫਾਈਲੋਸਿਲੀਕੇਟ ਖਨਿਜ ਵਿੱਚ 2.19 µm ਤੇ ਨਿਦਾਨਕ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਫਾਈਲੋਸਿਲੀਕੇਟ ਖਨਿਜ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ: ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਉਜੈਨ, ਐਮ.ਪੀ. ਦੇ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਸਕੋਪਿਕ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸਤਹ ਦੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਹਸਤਾਖਰ ਕੁਆਰਟਜ਼ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਫਾਈਲੋਸਿਲੀਕੇਟਸ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਕੁਝ ਜੈਵਿਕ ਪਦਾਰਥ ਦੀ

ਮੌਜੂਦਗੀ ਵੀ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ: ਕਲਾਰਕ, ਆਰ.ਐਨ., 1999; ਚੱਟਾਨਾਂ ਅਤੇ ਖਨਿਜਾਂ ਦੀ ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਸਕੋਪੀ, ਅਤੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਸਕੋਪੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ (ਪੰਨਾ 3), http://specab.cr.usgs.gov.

ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ, ਉਜੈਨ ਦੇ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦਾ ਐਕਸਆਰਐਫ ਅਧਿਐਨ

ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ, ਉਜੈਨ ਦੇ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦਾ ਐਕਸਆਰਐਫ ਅਧਿਐਨ ਪੋਰਟੇਬਲ ਸਕਾਈਰੇ-ਐਕਸਪਲੋਰਰ 5000 ਈਡੀ-ਐਕਸਆਰਐਫ ਉਪਕਰਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਈਡੀ (ਐਨਰਜੀ ਡਿਸਪਰਸਿਵ) ਐਕਸ-ਰੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਮੀਟਰ ਐਕਸ-ਰੇ ਫਲੋਰੈਸੈਂਸ (ਐਕਸਆਰਐਫ) ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਤਕਨੀਕ ਹੈ। ਉੱਚ ਊਰਜਾ ਵਾਲੇ ਐਕਸ-ਰੇ ਨਾਲ ਰੌਸ਼ਨ ਪਰਮਾਣੂ, ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਐਕਸ-ਰੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰਾ ਨੂੰ ਉਤਸਰਜਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਤਰੰਗ ਲੰਬਾਈ ਇੱਕ ਤੱਤ ਦੇ ਪਰਮਾਣੂ ਨੰਬਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਤਰੰਗ ਲੰਬਾਈ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਕੇ, ਅਸੀਂ ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਗੁਣਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ; ਲਾਈਨ ਤੀਬਰਤਾ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਾਣੀ ਮਾਨੀ ਮਿਆਰੀ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਕੇ, ਅਸੀਂ ਤੱਤ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਐਕਸਪਲੋਰਰ-5000 ਉਪਕਰਣ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਿਸਟਮਾਂ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੈ: ਉਤਤੇਜਨਾ, ਆਪਟਿਕਸ ਅਤੇ ਡਿਟੈਕਟਰ ਸਿਸਟਮ। ਉਤਤੇਜਨਾ ਸਿਸਟਮ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਿਨੀਏਚਰ ਐਕਸ-ਰੇ ਸਰੋਤ, ਫਿਲਟਰ, ਅਤੇ ਕੋਲੀਮੇਟਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਨੂੰ ਐਕਸ-ਰੇਆਂ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਮੂਨੇ ਨੂੰ ਕਿਰਨਾਂਕਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਐਕਸ-ਰੇਆਂ ਨਮੂਨੇ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਐਕਸ-ਰੇ ਫਲੋਰੈਸੈਂਸ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਡਿਟੈਕਟਰ ਰਾਹੀਂ ਵੋਲਟੇਜ ਸਿਗਨਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਿਗਨਲ, ਐਮਪ ਅਤੇ ਡਿਜੀਟਲ ਮਲਟੀ-ਚੈਨਲ ਡਾਟਾ ਅਧਿਗ੍ਰਹਣ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਵਧਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਡਾਟਾ ਅਧਿਗ੍ਰਹਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਲੋੜੀਂਦੇ ਪਰੀਖਣ ਡਾਟਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਪਿਊਟਰ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਿਟੈਕਸ਼ਨ ਸਿਸਟਮ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ i) ਐਮਪ ਅਤੇ ਡਿਜੀਟਲ ਮਲਟੀ-ਚੈਨਲ ਡਾਟਾ ਅਧਿਗ੍ਰਹਣ ਸਿਸਟਮ, ii) ਐਮਬੈਡਡ ਪੀਡੀਏ - ਸਮਰਪਿਤ ਐਕਸ-ਰੇ ਫਲੋਰੈਸੈਂਸ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ

XRF ਅਧਿਐਨ ਲਿੰਗਮ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੋਸਪੀਸੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਲਿੰਗਮ ਸਤਹ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਯੰਤਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾਲ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸਤਹ ਲਗਭਗ ਹਰ ਸਕੈਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਰੁੱਖੀ ਸੀ। ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਹਰ ਪਾਸੇ, ਅਸੀਂ ਹੇਠਲੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਉੱਪਰਲੇ ਸਥਾਨ ਤੱਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਹਰ ਬਿੰਦੂ ਲਈ ਕੁੱਲ ਸਕੈਨਿੰਗ ਸਮਾਂ 60 ਸਕਿੰਟ ਸੀ। ਨਮੂਨੇ ਵਿੱਚ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ, ਚਾਹੇ ਇਹ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਯੰਤਰ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪਰੀਖਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਹੀ ਮਾਤਰਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਮੂਨਾ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਕੁਝ ਆਂਤਰਿਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਮਾਪ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ; ਰੁੱਖੀ ਸਤਹ, ਸੰਘਟਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਾਨਤਾ ਆਦਿ।

ਪੋਰਟੇਬਲ XRF ਯੰਤਰ ਦੁਆਰਾ ਲਿੰਗਮ ਰੈਂਕ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
I'm sorry, but without the specific text or content of a legal document provided in your request, I cannot proceed with a translation into Punjabi or any other tasks as described. If you have a specific legal document or text in mind that you need translated into Punjabi, please provide the text, and I would be happy to assist.

ਪੋਰਟੇਬਲ ਐਕਸਆਰਐਫ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟ ਦੁਆਰਾ ਲਿੰਗਮ ਰੈਂਕ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਪਰਿਸਰ, ਉਜੈਨ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਮੂਨਿਆਂ ਦਾ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਪਰਿਸਰ, ਉਜੈਨ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਮੂਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਟਰੇਸ ਤੱਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਭਸਮ ਅਤੇ ਸੁਆਹ ਦੇ ਨਮੂਨਿਆਂ ਦਾ ਕੈਮੀਕਲ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੀਪੀਬੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ

ਕੀਮਤ

Ni 1.18 ਪ੍ਰਸਾਦ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਬਰਤਨ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ। Pb 2.17 ਉੱਚ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਖਾਣਾ ਪਕਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕੋਈ ਵੀ ਬਰਤਨ ਸੀਸੇ ਦੇ ਬਣੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਦਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਸੀਸੇ ਦੇ ਬਰਤਨ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। As 7.50 ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਯਜਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਗਊ ਦੀ ਗੋਬਰ ਤੋਂ ਹੈ Hg 9.66 ਭਸਮ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ Cd 0.09 ਯਜਨ ਤੋਂ ਹੈ Zn 34.70 ਭਸਮ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ Mn ਅਧਿਕਤਮ ਭਸਮ ਲੋਹੇ ਦੇ ਬਰਤਨ ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਾਰਿਕਾ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਸਾਸਕ, ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ, ਉਜੈਨ (ਐਮ.ਪੀ.) [ਅਰੁਣ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ]

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਰਿਪੋਰਟ 13.10.2017 ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ
ਸੁਝਾਅ ਅਤੇ ਐਤਰਾਜ਼ ਮੰਗੇ ਗਏ ਸਨ।

ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ
ਏ.ਐਸ.ਆਈ ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ ਤੋਂ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ :

ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ
13.10.2017 ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

"ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ 1/ ਮੰਦਰ
ਸਮਿਤੀ ਵੱਲੋਂ ਉਜੈਨ (ਐਮ.ਪੀ.ਓ ਮਿਤੀ 02.10.2017
ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਉੱਤੇ ਅਧਿਐਨ/ ਸਰਵੇਖਣ
ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ/ ਜਾਂਚ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਜਵਾਬ
ਇਸ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਗਠਿਤ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।"

ਇਹ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮਿਤੀ 25.08.2017 ਨੂੰ
ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਾਤਤਵ ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਭੂਵਿਗਿਆਨ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਠਿਤ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਉਜੈਨ ਦੇ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦਾ ਅਧਿਐਨ/ਸਰਵੇਖਣ/ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ/ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀ ਗਿਰਾਵਟ ਦੀ ਦਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਗਿਰਾਵਟ/ਸਿਕੁੜਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੀ ਕਦਮ/ਉਪਾਅ/ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਬਰਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਢਾਂਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਵੀ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਣ ਪਰਿਸਰ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਕੀ ਕਦਮ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਗਿਰਾਵਟ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣ।

ਇਸੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਗਠਿਤ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਮਿਤੀ 02.10.2017 ਨੂੰ
03.10.2017 ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮਿਤੀ 03.10.2017 ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਅ/ਐਤਰਾਜ਼ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ।

ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਇਸ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੁਝਾਵਾਂ, ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਯਾਂ ਦਾ ਬਿੰਦੂਵਾਰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਅਦਬ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਉਚਿਤ ਅਤੇ ਠੀਕ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਕ□ਪਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ। ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਇਸ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਚਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਰਕਸ਼ਾ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ।

ਸੁਝਾਵ,
ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ
ਅਤੇ
ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ
ਉਪਾਯ
ਜੋ ਕਿ
ਇਸ ਮਾਣਯੋਗ
ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ
ਬਣਾਈ ਗਈ
ਮਾਹਰ
ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ
ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ

ਮੰਦਰ ਸਮਿਤੀ ਦਾ
ਜਵਾਬ
ਸੁਝਾਵਾਂ,
ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ
ਅਤੇ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ
ਉਪਾਯਾਂ ਨੂੰ
ਜੋ ਕਿ
ਮਾਹਰ
ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ
ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ
ਇਸ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ

ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਚੱਟਾਨ ਨੂੰ ਓਰਥੋਕੁਆਰਟਜ਼ਾਈਟ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਖਤ ਅਤੇ ਘੱਟਣਸ਼ੀਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿਲਿਕਾ ਦੀ ਮਾਤਰਾ 75-92% ਤੱਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੋਰਟੇਬਲ ਐਕਸਆਰਐਫ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਨਿਰੀਖਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਰੇਡੀਓਮੀਟਰ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਪੈਕਟ੍ਰਲ ਹਸਤਾਖਰ ਨੂੰ ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਓਰਥੋਕੁਆਰਟਜ਼ਾਈਟ ਦੇ ਮਿਆਰੀ ਹਸਤਾਖਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਇਆ ਗਿਆ।

ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ 40-50 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧਦਾ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ...

ਕਿ ਰਿਪੋਰਟ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਫੋਟੋਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੈ ਜਿਵੇਂ: ਪਲੇਟ ਨੰਬਰ 1 ਤੋਂ 8 ਤੱਕ। ਮੰਦਰ ਸਮਿਤੀ ਤਿਆਰ ਹੈ ...

ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਸਲਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਪੀਐਚ ਮੁੱਲ 8.4 ਤੋਂ 8.7 ਤੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕਮਰੇ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ ਤੇ ਆਰਥੋਕੁਆਰਜ਼ਾਈਟ ਦੇ ਕ੍ਰਿਪਟੋਕ੍ਰਿਸਟਲਾਈਨ

ਸਿਲੀਸੀਅਸ ਸੀਮੈਂਟਿੰਗ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਗਊ ਦੇ ਗੋਬਰ ਦੀ ਰਾਖ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਭਸਮਾਰਤੀ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪੂਜਾਰੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਦਾ ਪੀਐਚ ਮੁੱਲ ਜਲੀ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ 9.07 ਤੋਂ 10.20 ਤੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਮਟੀਰੀਅਲ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਸੀਮਿਤ / ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਘਿਉ, ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਸ਼ਹਿਦ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀ ਭਗਤ ਨੂੰ 1.25 ਲੀਟਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਖਰਾਬੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੂਚੀਬੱਧ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਘਿਓ, ਸ਼ਹਿਦ, ਚੀਨੀ, ਅਤੇ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਦੁੱਧ, ਪੱਤੇ, ਪੰਖੁੜੀਆਂ, ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ, ਕਮਰੇ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ ਤੇ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਬਢਾਉਣ ਲਈ ਖੱਡਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਖਰਾਬੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ।

ਚਟਾਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਆਕਸਾਈਡ ਅਤੇ ਨਮੂਨਾ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਿਦਿਉਤ ਚਾਲਕਤਾ ਨੂੰ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਛਿੱਦਰਾਂ ਦੇ ਖੱਡਾਂ ਵਿੱਚ ਲੂਣ ਦੀ ਜਮਾਵਟ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਮੌਸਮੀ ਖਰਾਬੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਛੀਲਣ ਨੂੰ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮੰਦਰ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਖਰਾਬ ਡਰੇਨੇਜ ਸੈਨੀਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਛਿੱਟਾਂ ਵੀ ਦੇਖੀ ਗਈ ਸੀ।

ਜਲ/ਗੰਗਾਜਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੇ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਲਈ ਭਗਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਦੁੱਧ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੁੱਧ ਦੇ ਉਤਪਾਦ, ਘਿਓ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਮਾਤਰਾ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਲੋੜ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਸੁਭਾਵ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹੋਰ, ਇਹ ਸਮੱਗਰੀ ਆਈ.ਐਸ.ਆਈ. ਮਿਆਰ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੀ ਬੇਤਰਤੀਬ ਜਾਂਚ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਲਿੰਗ ਨਾਲ ਗਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ। ਲਿੰਗ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਅਤੇ ਸੁੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਿਰਫ ਸੁੱਕੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੰਦਰ ਸਮਿਤੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸਿਸਟਮ ਡਰੇਨੇਜ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮੰਦਰ ਸਮਿਤੀ ਆਰ.ਓ. ਪਲਾਂਟ ਲਗਾਏਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੀਐਚ ਮੁੱਲ ਲਗਭਗ 7 ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬਣਾਇਆ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ 500 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਕਿ ਸਿਰਫ ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਬਰਤਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਵੇ।

ਘਿਓ, ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਸ਼ਹਿਦ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ 1.25 ਲੀਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਭਗਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਹੋਰ, ਇਹ ਸਮੱਗਰੀ ਆਈ.ਐਸ.ਆਈ. ਮਿਆਰ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੀ ਬੇਤਰਤੀਬ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਗੁੜ/ਚੀਨੀ ਦੇ ਪਾਊਡਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਾਊਡਰੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ 'ਤੇ ਮਲਣਾ ਸੀਮਤ ਜਾਂ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ

ਹੈ।

ਫੁੱਲਾਂ/ਬੇਲ ਪੱਤਰ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਵੱਡੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੀਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਹ ਲੈਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੀ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਧਾਤੂ ਦੀ ਬਾਲਟੀ, ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਦੇ ਬਰਤਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਰਤਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਲੱਕੜ ਜਾਂ ਚੰਗੀ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਬਦਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮਕੈਨੀਕਲ ਖਰੋਚਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗਰਭਗ੍ਰਹ 'ਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਐਂਟਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਗਰਭਗ੍ਰਹ 'ਚ ਭੀੜ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਲੰਬਾ ਇਕੱਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗਰਭਗ੍ਰਹ ਨੂੰ ਸੁੱਕਾ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵੀ।

ਨਮੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਡਰਾਇਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਖੇ ਵਰਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਬੇਲਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਉੱਪਰਲੇ ਭਾਗ 'ਤੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਪੱਥਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਹ ਲੈਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ।

ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਧਾਤੂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਜਾਂ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮਕੈਨੀਕਲ ਖਰੋਚਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।

ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਨੂੰ ਟਾਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਯੋਜਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਸੀਮਤ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ 'ਚ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਲਿੰਗਮ ਕਮਰੇ (ਗਰਭਗ੍ਰਹ) ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤਾਪਮਾਨ 17-20 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਹੋਰ ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨਰ ਲਗਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਹੋਰ, ਗਰਭਗ੍ਰਹ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਸੁੱਕਾ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਮਾਰਬਲ ਫਲੋਰਿੰਗ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਸੀਲਿੰਗ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰ ਰਾਹੀਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘੁਸਪੈਠ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਹਵਾ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੂੜਾ ਸਫਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਸਰਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਥਰ ਦੀ ਵਸਤੂ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨਿਕ/ਰਸਾਇਣਿਕ ਇਲਾਜ ਨਿਯਮਿਤ ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮਕ ਸੰਭਾਲ ਨਾਲ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਦਾ ਇਲਾਜ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਕਾਰਨ ਸਵੀਕਾਰਯ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਰੋਕਥਾਮਕ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਹੀ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮੁੱਖ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਵ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸਟਰਕਚਰਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ

ਭਗਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਭੇਟਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਯੋਜਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਰਿਸਰ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਆਮ ਰੱਖ-ਰਖਾਵ ਲਈ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੀਮਿਤ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਭੀੜ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿੰਦਗੀਆਂ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਸਵੀਕਾਰਿਆ।

ਮਹਾਕਾਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਦਰ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਾਰ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਅ: ਕੁਝ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਜੋ ਢੀਲੀ ਅਤੇ ਫਿਕਸਡ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ 7ਵੀਂ -8ਵੀਂ ਸਦੀ ਏ.ਡੀ. ਨੂੰ ਸੌਂਪੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਬ: 11ਵੀਂ 12ਵੀਂ ਸਦੀ ਏ.ਡੀ. ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮੂਰਤੀਆਂ, ਸੀ: 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਪ-ਮੰਦਰ, ਅਤੇ ਡੀ: 19ਵੀਂ - 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਹੋਰ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੱਕੜ ਦਾ ਬਕਸਾ, ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਡਰਾਮ, ਬੈਠਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੈਂਚਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਧਾਤੂ ਦਾ ਕੰਮ ਆਦਿ। ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੀਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹਿਆ, ਫਰਸ਼ 'ਤੇ, ਅਤੇ ਛੱਡੇ ਗਏ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀਕਰਨ, ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਸੰਭਾਲੇ ਜਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਕਲਾ ਅਤੇ ਵਾਸਤੂਕਲਾ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਖੋਜਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਣ।

ਮੱਕਾਲ ਮੰਦਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਕੁਝ ਅਣਚਾਹੇ ਮੁਰੰਮਤ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਟਾਇਲਾਂ ਬਿਛਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਫਰਸ਼ੀ ਮੰਦਰ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਵਾਸਤੂਕਲਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ।

ਮੰਦਰ ਦੇ ਉੱਤਰ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਪਾਸਿਓਂ, ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਸਕੈਫੋਲਡਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਮੰਦਰ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸਕੈਫੋਲਡਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਦਰਸ਼ਨਾਰਥੀ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਸੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉੱਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਜਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਚੰਦਰਨਾਗੇਸਵਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਸਕਣ।

ਇਸ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ, ਚੰਦਰਨਾਗੇਸਵਰ ਦੀ ਇੱਕ ਮੂਰਤੀ ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਿਨੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਖਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਕਾਂਚ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਨਾਲ ਢੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਜਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਡੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਸਾਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੇ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਸੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੁਆਰਾ ਅਸਥਾਈ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਲੱਖਾਂ ਨਾਗਪੰਚਮੀ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਯਾਤਰੀ ਇੱਥੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨਾ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪੁਰਾਣੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਮੰਦਰਾਂ 'ਤੇ ਉਲਟਾ ਅਸਰ ਪਾਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਮੰਦਰ ਸਮਿਤੀ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਲਈ ਨਿਰਮਾਣ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਪੰਚਮੀ ਦੌਰਾਨ ਲੱਖਾਂ ਭਗਤ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਾਵਧਾਨੀਪੂਰਵਕ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਦੀ ਉੱਚੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ, ਜਨਤਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਾਲਾ ਕੈਂਪਸ ਬਾਹਰੀ ਕੰਧਾਂ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਖਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਪੇਂਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਫਰਸ਼ ਨੂੰ ਟਾਇਲਾਂ ਅਤੇ ਲਾਲ ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਨਿਰਮਾਣ ਵੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਿਰਾਸਤ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਟਾਲਣਾ

ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਰਕਸ਼ਕਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਾਸਤੂਕਲਾ ਦੇ ਮਾਹਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉਚਿਤ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਉਜੈਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਿਰਫ ਉਜੈਨ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤੀ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਵ ਨਾਲ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤਿ ਆਵਸ਼ਯਕ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਦਾ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਅਤੇ ਠੋਸ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਖਰਾਬ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ 'ਚ ਮੰਦਰ ਪਰਿਸਰ ਅੰਦਰ ਮਹਾਕਾਲ ਮੰਦਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਕਾਲ ਦੇ ਕਈ ਮੰਦਰ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਮੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵੀਅਰਥ ਪੇਂਟਿੰਗਾਂ ਨਾਲ ਦੀਵਾਰਾਂ 'ਤੇ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸਰੱਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਅਜੀਬ ਜੋੜਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਿਰਮਾਣ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ 'ਚ ਉੱਥੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੰਦਰ ਪਰਿਸਰ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਵਾਂ ਨਿਰਮਾਣ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰੱਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਤਵ ਸੰਰਕਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸੁਧਾਰਿਆ ਅਤੇ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਵਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਪੁਰਾਣੇ ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰੱਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਬਹਾਲੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਰਾਸਤ ਸੈੱਲ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਉਜੈਨ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਅਜੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਢਾਂਚੇ, ਮੰਦਰ, ਤਲਾਬ, ਘਰ, ਮੰਚ ਆਦਿ, ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਢਾਂਚੇ ਕੀਮਤੀ ਵਿਰਾਸਤ ਹਨ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਦਾ ਅਭਿੰਨ ਹਿੱਸਾ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਅਤੇ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ 500 ਮੀਟਰ ਤੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਢਾਂਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਨਿਰਮਾਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸਥਾਨ ਮਿਲੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੈਂਡਸਕੇਪ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਇਆ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਵਿਰਾਸਤੀ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਗਿਆ।

13.10.2017 ਨੂੰ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ:

"ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ 25.08.2017 ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ, ਕ੍ਰੇਤਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ (ਪੁਰਾਤਤਵਵਿਦ), ਏ.ਐਸ.ਆਈ., ਮੱਧ ਖੇਤਰ, ਭੋਪਾਲ; (ii) ਡਾ. ਵੀ. ਕੇ. ਸਕਸੇਨਾ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ (ਵਿਗਿਆਨ), (ਪੁਰਾਤਤਵ ਰਸਾਇਣਜ਼), ਏ.ਐਸ.ਆਈ., ਵਿਗਿਆਨ ਸ਼ਾਖਾ, ਦਹਿਰਾਦੂਨ; (iii) ਸ੍ਰੀ ਹੇਮਰਾਜ ਸੂਰਯਵੰਸ਼ੀ, ਡਿਪਟੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਜਨਰਲ, ਰਾਜ ਇਕਾਈ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ., ਭੋਪਾਲ; ਅਤੇ (iv) ਸ੍ਰੀ ਐਲ.ਐਲ. ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਸੁਰ ਐਮ.ਪੀ., ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ., ਭੋਪਾਲ ਦੀ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਜਮਾ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਨ ਹਨ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਨੁਬੰਧ ਆਰ1 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਬਿੰਦੂਵਾਰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਕੁਝ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਯ ਸੁਝਾਏ ਹਨ। ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ। ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਪੱਕਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਇਸ ਅਦਾਇਗੀ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿਰੋਧੀ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਅਤੇ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਮਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ

ਗਏ ਸਨ। ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦਿਓ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਉਚਾਈ ਤੱਕ ਉੱਠਣ ਦਿਓ। ਕਮੇਟੀ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਾਖਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਨੁਲੇਖ R1 ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਆਪਣੇ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥੀ ਨੰਬਰ 1 ਲਈ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗੇ ਗਏ ਉਚਿਤ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕਰੇ।

27.10.2017 ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।"

ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ 26.10.2017 ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮਤਾ:

13.10.2017 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਾਲੇ ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ, ਕਮੇਟੀ ਨੇ 26.10.2017 ਨੂੰ ਅਨੁਲੇਖ R-1 ਵਜੋਂ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

"ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਗਠਿਤ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸੁਝਾਅ/ਐਤਰਾਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ 13.10.2017 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ, ਮੰਦਰ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਗਠਿਤ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸੁਝਾਅ/ਐਤਰਾਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਿੰਦੂ 1 ਤੋਂ 24 ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮਹਾਕਾਲ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗਾ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ:- 1. ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਭਗਤ 500 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿਸਚਿਤ ਮਾਤਰਾ ਵਾਲੇ ਉਚਿਤ ਛੋਟੇ ਘੜੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

2. ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਲਈ ਪਾਣੀ ਸਿੰਹਸਥ, 2016 ਦੌਰਾਨ ਸਥਾਪਿਤ ਆਰ.ਓ. ਮਸ਼ੀਨ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਲਈ ਗਰਭ ਗ੍ਰਿਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ '7' ਤੇ pH ਮੁੱਲ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕੇ।

3. ਇਸ ਸਮੇਂ ਭਸਮ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ, ਲਿੰਗਮ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਿਵਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਭਸਮ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਸੁੱਕੇ ਰੂਈ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢੱਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

4. ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਲਈ ਕੇਵਲ ਅਧਿਕਤਮ 1.25 ਲੀਟਰ ਦੁੱਧ/ ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ਭਗਤ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇਗੀ।

5. ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਦੇ ਬਾਅਦ ਜੋ ਹਰ ਰੋਜ਼ 5 ਵਜੇ ਸੰਪੂਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਅਤੇ ਸੁੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੇਵਲ ਸੁੱਕਾ ਪੂਜਾ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇਗੀ।

6. ਇਸ ਸਮੇਂ ਬੰਧਕ ਸੀਵਰੇਜ, ਇਲਾਜ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਸੀਵਰੇਜ ਇਲਾਜ ਪਲਾਂਟ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਜਿਸ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ।

7. ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਪਾਊਡਰ ਦੀ ਰਗੜਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਖੰਡਸਾਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

8. ਨਮੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਡਰਾਇਰਜ਼ ਅਤੇ ਪੰਖੇ ਵਰਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਬੇਲ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਉੱਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਵਰਤੇ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਪੱਥਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਆਵੇ।

9. ਭੀੜ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੱਡੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਨਾਮਤ: ਸਿੰਹਸਥ, 2016, ਮਹਾਸ਼ਿਵਰਾਤਰੀ, ਨੱਪਰਾਚਨੀ ਅਤੇ ਮਾਸਿਕ ਸ਼ਿਵਰਾਤਰੀ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਭੀੜ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਅਤੇ ਸਪਤਾਹਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਅਧਿਕਤਮ ਸਮਾਂ ਕਮੇਟੀ ਮੁੱਖ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਬੈਰੀਕੇਡਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੀਮਿਤ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਆਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸਧਾਰਨ ਦਿਨਾਂ

'ਤੇ ਵੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਈ.ਟੀ. ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਭੀੜ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀਆਂ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਲਈ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਹਨ, ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਆਈ.ਟੀ. ਆਧਾਰਿਤ ਕਤਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧਨ।

10. ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਲਿੰਗਮ ਕਮਰੇ (ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ) ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ 17-20 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਨੂੰ ਸੁੱਕਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਨਮੀ ਨਹੀਂ। ਹੋਰ, ਇੱਕ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਕਲਾਈਮੇਟ ਕੰਟਰੋਲ ਸਿਸਟਮ ਜੋ ਸੈਂਸਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਗਰਭਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਤਾਪਮਾਨ ਅਤੇ ਨਮੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਵੇਗਾ ਜੋ ਵਾਤਾਵਰਣਕ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ।

11. ਮਾਰਬਲ ਫਲੋਰਿੰਗ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨਗ੍ਰਸਤ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਮੁਹਰਬੰਦੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਅਵਧੀ ਵਿੱਚ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

12. ਵਿਰਾਸਤੀ ਸੈੱਲ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਵ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ/ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਵਿਰਾਸਤੀ ਸੈੱਲ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਅਤੇ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

13. ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਛੋਟੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾਮਪਟਟ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਆਦਿ ਦਾ ਜਿਕਰ ਹੈ।

14. ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨਿਰਮਾਣ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਸੁਵਿਧਾ ਅਤੇ ਸੁਚਾਰੂ ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਨਿਰਮਾਣ ਯੋਗ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਉਚਿਤ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

15. ਇਹ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਮਤੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਅਵਧੀ ਮੰਗੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਮਾਣਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਤੋਂ।"

ਆਦੇਸ਼ ਮਿਤੀ 27.10.2017

27. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ 27.10.2017 ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਬੰਧਤ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

“ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਜਵਾਬੀ ਨੰਬਰ 1 – ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ, 26ਵੀਂ ਅਕਤੂਬਰ 2017 ਨੂੰ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਤੇ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਤੋਂ 8 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਲਈ ਵਰਿਸ਼ਠ ਵਕੀਲ ਮਿਸਟਰ ਅਸ਼ੋਕ ਚਿਤਲੇ ਨੇ ਕੁਝ ਰੈਜੋਲੂਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਆਪੱਤੀਆਂ ਉਠਾਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਵਾਬ/ਸੁਝਾਅ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਲਈ ਹਿੱਤਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਵਾਬਦੇਹਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਅ ਦਾਖਲ ਕਰਨ। ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਅਗਲੇ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਵਾਬ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਤਵ ਸਰਵੇਖਣ ਭਾਰਤ ਵੀ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਅ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ 1 ਵੱਲੋਂ 26.10.2017 ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰੈਜੋਲੂਸ਼ਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧ/ਸੁਝਾਅ ਹਨ।

30ਵੇਂ ਨਵੰਬਰ 2017 ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰੋ।"

ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ 26.10.2017 ਦੇ ਰੈਜੋਲੂਸ਼ਨ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਜਵਾਬ:

28. ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ 26.10.2017 ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰੈਜੋਲੂਸ਼ਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਾਤਤਵ ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਸੁਝਾਅ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ:

"ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰੈਜੋਲੂਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਸੁਝਾਅ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ:

ਸਾਡੀ ਮੂਲ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਦੀ ਰਸਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਈ ਭੇਟਾਂ ਸਮੇਤ ਜਲ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੇ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਸੁਭਾਵ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁੱਧ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਪੀਣ ਯੋਗ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪੀਐਚ ਮੁੱਲ ਦੀ ਸੀਮਾ 6.8 ਤੋਂ 7.2 ਤੱਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਉਲਟ ਅਸਰ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੈਰਾਮੀਟਰਾਂ ਦੀ ਅਵਧੀਕ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਲਈ।

ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰੈਜੋਲੂਸ਼ਨ 'ਤੇ ਸੁਝਾਅ/ ਆਪੱਤੀਆਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਰੈਜੋਲੂਸ਼ਨ:

ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਗਠਿਤ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸੁਝਾਅ/ ਆਪੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ 13.10.2017 ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ, ਮੰਦਰ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਰੈਜੋਲੂਸ਼ਨ ਪਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਗਠਿਤ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸੁਝਾਅ/ ਆਪੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਿੰਦੂ 1 ਤੋਂ 24 ਤੱਕ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ:-

1. ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਭਗਤ 500 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਮਾਤਰਾ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਛੋਟੇ ਘੜੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ: ਸਹਿਮਤ

2. ਕਿ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਲਈ ਪਾਣੀ ਸਿੰਹਸਥ, 2016 ਦੌਰਾਨ ਸਥਾਪਿਤ ਆਰ.ਓ. ਮਸ਼ੀਨ ਤੋਂ ਆਵੇਗਾ ਜਿਸ ਲਈ ਗਰਭ ਗ੍ਰਿਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ '7' ਦੀ ਪੀਐਚ ਕੀਮਤ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ: ਸਹਿਮਤ

ਸੁਝਾਅ: ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਪਾਣੀ ਦੀ ਪੀਐਚ ਕੀਮਤ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਪਲਾਈ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਵਿੱਚ ਵਿਚੋਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭਿੰਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ 6.8 ਤੋਂ 7.2 ਪੀਐਚ ਤੱਕ ਦੇ ਇਲਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਰੇਂਜ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਮਾਂ-ਸਮਾਂ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

3. ਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਭਸਮ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ, ਲਿੰਗਮ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਮੁੱਚੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਨੂੰ ਭਸਮ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਸੁੱਕੇ ਰੂਈ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢੱਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸੁਝਾਅ: ਭਸਮ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਭਸਮ ਦੇ ਕਣ ਲਿੰਗਮ ਉੱਤੇ ਬਣੇ ਖੱਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਜਾਣ

ਕਾਰਨ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਕਰਕੇ ਇਸਦੀ ਪੀਐਚ ਕੀਮਤ ਵਧਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਖੁਰਾਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ, ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਭਸਮ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਮੋਟੇ ਰੂਈ ਦੇ ਕੱਪੜੇ/ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਪੌਲੀਥੀਨ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢੱਕਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਸਮ ਆਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਅਚ੍ਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਬਾਕੀ ਭਸਮ ਦੇ ਕਣ ਲਿੰਗਮ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਫਿਰ ਹੀ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਲਈ 6.8 ਤੋਂ 7.2 ਪੀਐਚ ਮੁੱਲ ਵਾਲੇ ਸਾਫ ਅਤੇ ਪੀਣ ਯੋਗ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

4. ਕਿ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਲਈ ਕੇਵਲ ਅਧਿਕਤਮ 1.25-ਲਿਟਰ ਦੁੱਧ/ ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ਭਗਤ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੈ।

ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਲਾਹ:

ਕਿ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਲਈ ਕੇਵਲ ਅਧਿਕਤਮ 1.25-ਲਿਟਰ ਦੁੱਧ/ ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ਭਗਤ ਉਚਿਤ ਹਨ, ਪਰ ਭੀੜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਇਹ ਮਾਤਰਾ ਬਹੁਤ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਘਟਾਇਆ ਜਾਵੇ।

5. ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ 5 ਵਜੇ ਲਿੰਗਮ ਦਾ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਅਤੇ ਸੁੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੇਵਲ ਸੁੱਕਾ ਪੂਜਾ ਹੀ ਆਗਿਆ ਹੈ।

ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ: ਸਹਿਮਤ।

6. ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੈਦੀ ਸੀਵਰੇਜ, ਇਲਾਜ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸੀਵਰੇਜ ਇਲਾਜ ਪਲਾਂਟ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਲਈ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ।

ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਲਾਹ: ਕੈਟੇਰੇਟਿਓਮ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਦਾ ਬਾਰਿਸ਼ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਨੂੰ ਤਾਲਾਬ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕੈਇਟੇਰਾਓਮਹ ਤਾਲਾਬ ਨੂੰ ਦੂਸਿਤ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

7. ਕਿ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਪਾਊਡਰ ਦੀ ਰਗੜਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਖੰਡਸਾਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਲਾਹ: ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਹੋਰ ਘਰਸਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੇਟ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਰਗੜਨ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇ। ਇੱਕ ਭਗਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭੇਟ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਲਿੰਗਮ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ ਰਗੜਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

8. ਕਿ ਨਮੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਡ੍ਰਾਇਰਜ਼ ਅਤੇ ਪੰਖੇ ਵਰਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਉੱਪਰਲੇ ਭਾਗ 'ਤੇ ਬੇਲਪੱਤਰ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪੱਥਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਆਵੇ।

ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ: ਸਹਿਮਤ

9. ਕਿ ਭੀੜ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੱਡੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿੰਹਸਥ, 2016, ਮਹਾਸ਼ਿਵਰਾਤਰੀ, ਨਾਗਪੰਚਮੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਪਤਾਹਾਂਤ 'ਤੇ ਅਧਿਕਤਮ ਭੀੜ ਇਕੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਕਮੇਟੀ ਮੁੱਖ ਗਰਭਗ੍ਰਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਦਰਸ਼ਨਾ ਲਈ ਬੈਰੀਕੇਡਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੀਮਿਤ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗਰਭਗ੍ਰਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਦਿਨਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਭੀੜ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀਆਂ ਕਾਰਗਰ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਲਈ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਈ.ਟੀ. ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਈ.ਟੀ. ਆਧਾਰਿਤ ਕਤਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧਨ।

ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ: ਸਹਿਮਤ

10.ਕਿ ਲਿੰਗਮ ਕਮਰੇ (ਗਰਭਗ੍ਰਹ) ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤਾਪਮਾਨ 17-20 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਗਰਭਗ੍ਰਹ ਨੂੰ ਸੁੱਕਾ, ਸਾਫ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਹੋਰ, ਤਾਪਮਾਨ ਅਤੇ ਨਮੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਗਰਭਗ੍ਰਹ ਵਿੱਚ ਸੈਂਸਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਇੱਕ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਕਲਾਈਮੇਟ ਕੰਟਰੋਲ ਸਿਸਟਮ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਗਰ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ।

ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ: ਸਹਿਮਤ

11. ਕਿ ਮਾਰਬਲ ਫਲੋਰਿੰਗ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨਗ੍ਰਸਤ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਸੀਲਿੰਗ ਆਦਿ ਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਅਵਧੀ ਵਿੱਚ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ: ਸਹਿਮਤ

12.ਕਿ ਵਿਰਾਸਤੀ ਸੈੱਲ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਵ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ/ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਵਿਰਾਸਤੀ ਸੈੱਲ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਅਤੇ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ: ਸਹਿਮਤ

13.ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਛੋਟੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੁੱਗ ਆਦਿ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਦੇ ਨੇਮਪਲੇਟਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ: ਸਹਿਮਤ 14. ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਨਵੀਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਉਸਾਰੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਸੁਖਾਲਾ ਅਤੇ ਸੁਚਾਰੂ ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਉਸਾਰੀ ਯੋਗ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਉਚਿਤ ਅਨੁਮਤੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ: ਸਹਿਮਤ

15.ਇਹ ਹੋਰ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਮਤੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦਾ ਨਿਯੁਨਤਮ ਸਮਾਂ ਮਾਣਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਤੋਂ ਮੰਗਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ: ਸਹਿਮਤ

ਹੁਕਮ ਮਿਤੀ 30.11.2017:

29. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ 30.11.2017 ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁਕਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

"ਅਸੀਂ ਚਿੰਤਤ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਡੀ ਪੀੜ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਤੱਕ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਹਾਕਾਲੇਸ਼ਵਰ, ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਅੰਤਰਿਮ ਦਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਭਸਮ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ, ਕਿਹੜੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੋਈ ਵੀ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕੋਈ ਵੀ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ

ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਦੇ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਏ.ਐਸ.ਆਈ., ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਇੱਕ ਨੋਟਿਸ ਜੋ ਮੈਨੇਜਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲਿੰਗਮ 'ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿੰਨਾ ਪਾਣੀ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਆਦਿ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਬਾਰੇ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਖੁਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫੈਸਲੇ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਨੇਜਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਈ ਗਈ ਨੋਟਿਸ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਯਾਨੀ ਕਿ ਅੱਜ ਹੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਤਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨੋਟਿਸ ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗਲਤ ਜਾਂ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਗਲਤ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ, ਹੁਕਮ ਬਾਰੇ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਭਾਉਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਫਸੋਸਜਨਕ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਗਲਤ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਣ; ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਗਲਤ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਭਾਉਣਾ ਪੈਵੇਗਾ।

"4 ਦਸੰਬਰ 2017 ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਮਾਮਲਾ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰੋ।"

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਬਿਆਨਬਾਜੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਸਥਿਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪੂਜਾ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਪਰੋਕਤ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਲਈ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਸਿਰਫ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਲਿੰਗਮ ਹੋਰ ਖਰਾਬ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਲਿੰਗਮ ਦਾ ਕਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਜ਼ਣਾ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਨੁਕਸਾਨ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ, ਗੌਸ਼ਾਲਾ, ਵੈਦਿਕ ਸੰਸਥਾਨ, ਮੰਦਿਰ, ਮੰਦਰ ਦੀ ਰਸੋਈ ਆਦਿ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਫਾਈ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਰੇਡੀਓਮੀਟਰ, ਪੋਰਟੇਬਲ ਐਕਸਆਰਐਫ ਅਧਿਐਨ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਸੁਆਹ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਮੌਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਦਿ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਵਿਧ ਸੁਝਾਅ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਸਮੇਤ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਅ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ, ਖੇਤਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਏ.ਐਸ.ਆਈ., ਮੱਧ ਖੇਤਰ, ਭੋਪਾਲ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਵੀ.ਕੇ. ਸਕਸੇਨਾ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸਾਇੰਸ), ਏ.ਐਸ.ਆਈ., ਸਾਇੰਸ ਸ਼ਾਖਾ, ਦਹਿਰਾਦੂਨ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਿਪੋਰਟ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਭੂ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਹੇਮਰਾਜ ਸੂਰਯਵੰਸ਼ੀ, ਉਪ ਮਹਾਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਐਲ. ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਰਵੇਖਣ ਭਾਰਤ, ਭੋਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

32. ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਅਤੇ ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਦੇ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ 40 ਤੋਂ 50 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਿਪੋਰਟ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਗਏ ਫੋਟੋਆਂ 1 ਤੋਂ 4 ਅਤੇ 5 ਤੋਂ 8 ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗਿਰਾਵਟ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਯਾਂ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

33. ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਜਲਾਭਿਸ਼ੇਕਮ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਸੈਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੀਐਚ ਮੁੱਲ 8.4 ਤੋਂ 8.7 ਤੱਕ ਹੈ। ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੁੱਲ 24 ਕਾਰਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਦੂਸ਼ਿਤ ਦੁੱਧ, ਸ਼ੱਕਰ, ਪੱਤੇ, ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਖੀਆਂ

ਅਤੇ ਫੁੱਲ, ਖਰਾਬ ਨਿਕਾਸੀ ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗੁੜ/ਸ਼ੱਕਰ ਪਾਊਡਰ ਦੀ ਰਗੜਨ ਨੂੰ ਸੀਮਿਤ ਜਾਂ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੀਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਹ ਲੈਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਧਾਤੂ ਦੀਆਂ ਬਾਲਟੀਆਂ, ਬਰਤਨ, ਬਰਤਨ ਵੀ ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਖਰੋਚਾਂ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗਰਭ ਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਐਂਟਰੀ ਨੂੰ ਸੀਮਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਗਰਭ ਗ੍ਰਿਹ ਨੂੰ ਸੁੱਕਾ ਅਤੇ ਸਾਫ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਗਰਭ ਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ ਹਵਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੂੜੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚੂੰਕਿ ਵਿਗਿਆਨਕ/ਰਸਾਇਣਕ ਇਲਾਜ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਰੋਕਥਾਮਕ ਸੰਰਕਸ਼ਣ ਵਿਧੀਆਂ ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੰਰਕਸ਼ਣ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਦੀ ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਬੱਧ ਅਤੇ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

34. ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪੈਰਾ 21 ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਅਣਚਾਹੇ ਮੁਰੰਮਤ ਕੰਮ ਵੀ ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਯ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

35. ਪੈਰਾ 22 ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਵੀਂ ਉਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਓ ਸੰਰਕਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸੰਰਕਸ਼ਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਾਸਤੂਕਲਾ ਦੇ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪੈਰਾ 1 ਤੋਂ 24 ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਉਚਿਤ ਉਪਚਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਯ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ, ਪੀਐਚ ਮੁੱਲ ਨੂੰ 6.8 ਤੋਂ 7.2 ਤੱਕ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ, ਜੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸਫਾਈ, ਨਾਲ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਉਪਾਯਾਂ ਨੂੰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ 17 ਤੋਂ 20 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ ਤੱਕ ਬਣਾਏ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਘਿਉ, ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਸ਼ਹਿਦ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

36. ਮੰਦਰ ਦੇ ਕੂੜੇ ਦਾ ਉਚਿਤ ਨਿਪਟਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਟੀਤੀਰਥ ਤਲਾਬ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਨਾ ਕਰੇ। ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਬਿਹਤਰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਤਰ/ਸੁਗੰਧ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਰੀਸਾਈਕਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜਾਂ ਪੀ.ਪੀ.ਪੀ. ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਫਾਈ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਆਧੁਨਿਕ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

37. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ 25.8.2017 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਾਲੀ ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਹਿਮਤੀ ਜਤਾਈ ਹੈ (1) ਫੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ। (2) ਇਹ ਵੀ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਪੀਐਚ ਕੀਮਤ ਨੂੰ 7 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਰ.ਓ. ਪਲਾਂਟ ਲਗਾਏਗੀ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇਗੀ। (3) ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਸਮ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਉਹ ਉਚਿਤ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਗੇ ਜੋ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। (4) ਜਿਹੜੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਘਿਉ, ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀ ਭਗਤ ਦੁਆਰਾ ਸੀਮਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਸਮੱਗਰੀ ਆਈ.ਐਸ.ਆਈ. ਮਾਨਕਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। (5) ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਅਤੇ ਸੁੱਕਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। (6) ਨਿਕਾਸੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। (7) ਲਿੰਗਮ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਦੇ ਪਾਊਡਰ ਦੀ ਮਲਾਈ ਨੂੰ ਬੈਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। (8) ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। (9) ਗਰਭ ਗ੍ਰਿਹਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸੀਮਿਤ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਯੋਜਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਭੀੜ-ਭਾੜ ਨਾ ਹੋਵੇ। (10) ਉਹ ਗਰਭਗ੍ਰਿਹਾ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ 17 ਤੋਂ 20 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ ਤੱਕ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਹੋਰ ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। (11) ਮਾਰਬਲ ਫਲੋਰਿੰਗ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਮੁਹਰਬੰਦੀ ਨੂੰ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। (12) ਗਰਭ ਗ੍ਰਿਹਾ ਵਿੱਚ ਹਵਾ ਦੇ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (13) ਕੂੜੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

38. ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਰੋਕਥਾਮਕ ਸੰਰਕਸ਼ਣ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੰਦਰ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

39. ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਨਪੇਚਮੀ ਦੌਰਾਨ ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਗੇ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮਾਰਕ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸੁਭਾਵ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਣ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਦਾ ਵਿਰਾਸਤੀ ਰੂਪ ਬਣਾਇਆ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 22 ਵਿੱਚ ਉਲਲੇਖਿਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਮਤ ਅਤੇ ਹੱਲ ਕੀਤੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਪਰਿਸਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਢਾਂਚਿਆਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਰਾਸਤੀ ਸੈੱਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸੈੱਲ ਜਲਦੀ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।

40. 13.10.2017 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦਿਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦਰਜ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਅਤੇ ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਦੀ ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਤਿਆਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਜਤਾਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਨੇ ਕੁਝ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ।

41. ਮਾਹਰ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਕੋਇਟੇਤਰਾਥ ਤਲਾਬ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਦਾ ਬਾਰਿਸ਼ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲਾ ਨਿਕਾਸੀ ਪਾਣੀ, ਤਲਾਬ ਵਿੱਚ ਨਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕੋਇਟੇਤਰਾਥ ਤਲਾਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਨਾ ਕਰੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਮਨ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ।

42. ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸੁਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਭੇਟ ਰਗੜਨਾ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਲਿੰਗਮ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ ਰਗੜਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਭਗਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿੰਗਮ 'ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ ਰਗੜਨਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਨਵੀਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਉਸਾਰੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਸੁਖਾਲਾ ਅਤੇ ਸੁਚਾਰੂ ਪਾਸੇਜ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੋਵੇ, ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਬੱਧ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

43. "ਲਿੰਗਾਰਚਨ" ਦੀ ਵਿਧੀ ਸਬੰਧੀ, ਜੋ ਕਿ ਲਿੰਗ ਪੂਜਾ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੈ, "ਲਿੰਗ ਮਹਾਪੁਰਾਣ" ਦੇ 27ਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗਾਰਚਨ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰਤ ਵਿਧੀ ਨੂੰ 54 ਸਤੋਤਰਮ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ "ਸ਼ਿਵ ਮਹਾਪੁਰਾਣ", "ਵਯਜੇਫੇਯ ਸੰਹਿਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ੋਸਟੋਕ (ਸ਼ਿਵੋ ਪੂਜਨ ਨਿਰਧਾਰਨ) ਇੰਵੈਂਟਰੀ ਅਧਿਆਇ ਜੀ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੁਝ ਵੱਖਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਾਹਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸੈਰੇਮਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।

44. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਸ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਪੂਜਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਸੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਏ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰੇ। ਇਹ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸੇ ਸਮੇਂ, ਇਹ ਵੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੰਦਰ ਜਿਸਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਯੁੰਜਯ ਮਹਾਦੇਵ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਜਯੋਤਿਰਲਿੰਗਮ ਹੈ। 'ਸਿੰਘਸਤ' ਵੀ 6 ਸਾਲਾਂ ਅਤੇ 12 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਕਈ ਮਿਲੀਅਨ ਲੋਕ ਵੇਖਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਲਈ ਉਜੈਨ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜਾਂ ਕਰਕੇ, ਉਜੈਨ ਤਰੱਕੀ ਕਰ

ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਸਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਕਾਰਨ, ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਰੋਕਥਾਮਕ ਸੰਰਕਸ਼ਣ ਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

45. ਪੂਜਾ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਹੋਰ ਕਟਾਵ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਹ ਉਚਿਤ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਫਿਟਨੈਸ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਲਿੰਗਮ ਉੱਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਸਮੱਗਰੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਕਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਦੁਆਰਾ ਖੁਦ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮਿਲਾਵਟੀ ਦੁੱਧ, ਘਿਉ, ਕੁੰਕੁਮ, ਗੁਆਲ, ਅਬੀਰ ਵਿੱਚ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਕਾਰਨ ਪਾਉਣਾ ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰਸਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਅਸ਼ੁੱਧ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੇ ਰਸਾਇਣਿਕ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਜਾਂ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪਾਉਣ ਦੁਆਰਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਵੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੋਕ ਅਣਜਾਣ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਲਿੰਗਮ ਉੱਤੇ ਬੁਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਭਗਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਆਪਣੇ ਲਿੰਗਮ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਭਗਵਾਨ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਦੇ ਉਲਟੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਰੇ ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਲਾਭਾਂ ਲਈ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ। ਆਓ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਿੱਤਧਾਰਕ ਇਸ ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਉੱਠਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ।

46. ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭੰਗ (ਭੰਗ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਲਗਭਗ ਪਿਛਲੇ 50 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਟਾਵ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਯਾਚੀ ਅਨੁਸਾਰ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਪੂਜਾ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਲਈ, ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਭੰਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਵਿੱਚ। ਆਓ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਤੇ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੇ। ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਕਮੇਟੀ ਖੁਦ ਹੀ ਕਿਵੇਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੋਡੀਫਾਈ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਿਛਲੀ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਫਰਜ਼ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈ

47. ਪੂਜਾ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦੇਵਤਾ ਲਈ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਲਿੰਗਮ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਰਚਣ ਨੂੰ ਕਾਰਨ ਨਾ ਬਣਾਵੇ, ਜਿਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਢਾਂਚਾਗਤ ਸੁਵਿਧਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ 'ਮ੍ਰਿਤਯੁੰਜਯ ਮਹਾਦੇਵ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਲਿੰਗਮ ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਸਲ ਪੂਜਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਸਮਗ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਜੇ ਪੂਜਾ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜੋ ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਸ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਪੂਜਾ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਭੇਟਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਮੂਲ ਸਿਦ੍ਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋਵੇਗਾ।

48. ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮੰਦਰ ਦੇ ਹੋਰ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹਿੱਤਧਾਰਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਭੇਟ ਸਮਗ੍ਰੀ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਅਮਿਲਾਵਰਜਿਤ ਸਮਗ੍ਰੀ ਹੀ ਲਿੰਗਮ ਉੱਤੇ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਕੋਈ ਵੀ ਅਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਮਿਲਾਵਟੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਸਭ ਸੰਬੰਧਿਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

49. ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਸੁਧਾਰ ਸਮੇਤ ਇੱਕ ਠੋਸ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀਆਂ ਗੌਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ। ਮੌਜੂਦਾ ਗੌਸ਼ਾਲਾ ਅਤੇ ਰਸੋਈ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਜੇਕਰ ਵਾਧੂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਤਾਂ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਭ ਸੰਬੰਧਿਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਮੰਦਰ ਦੁੱਧ ਉਤਪਾਦਾਂ ਆਧਾਰਿਤ ਸਾਰੀ ਪੂਜਾ ਸਮਗ੍ਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਲਈ ਆਤਮਨਿਰਭਰ ਬਣ ਸਕੇ।

50. ਇਸ ਲਈ ਯੋਗਤਾਵਾਂ, ਅਸੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੰਗਲ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਫੈਸਲਾ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ

ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਾਰਨਾਂ ਲਈ ਜੋ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਕਿ ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਮੰਗਲਾਲ & ਓਰਸ ਬਨਾਮ ਸਟੇਟ ਆਫ ਐਮ.ਪੀ. ਆਈ.ਐਲ.ਆਰ. (1991) ਐਮ.ਪੀ. 444 = (1987) ਐਮ.ਪੀ.ਐਲ.ਜੇ. 668 ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਖਿਲਾਫ ਐਸ.ਐਲ.ਪੀ. ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੇਠਾਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਦਖਲ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਹੈ।

51. ਅਸੀਂ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਸਕਾਰਾਤਮਕਤਾ ਨਾਲ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਭ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਅਤੇ ਜੀ.ਐਸ.ਆਈ. ਟੀਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਨਵਰੀ 2019 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗਮ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੁਧਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

52. ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਵਿਛੋੜਾ ਲੈਂਦਿਆਂ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਚਾਹਾਂਗੇ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਗਲਤ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਦਿਨਾਂਕ 30.11.2017 ਵਿੱਚ ਨਿਰਦਿਸ਼ਤ ਹੈ। ਇਸ ਗਿਣਤੀ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਗੰਭੀਰਤਾ ਅਤੇ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਦੇਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਚਿਤ ਪਰਿਣਾਮ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਾਗਮਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਰਜਿਸਟਰੀ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਜਣ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੂਲ ਸੰਯੁਕਤ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਕੀਮਤੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ।

53. ਅਪੀਲ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਪਟਾਈ ਗਈ ਹੈ।

54. ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਸਾਲਿਸਿਟਰ ਜਨਰਲ ਸ੍ਰੀ ਤੁਸ਼ਾਰ ਮਹਿਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਜਣ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਵੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਨਿਧੀ ਜੈਨ ਅਪੀਲ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

Vasu Gupta
Advocate